

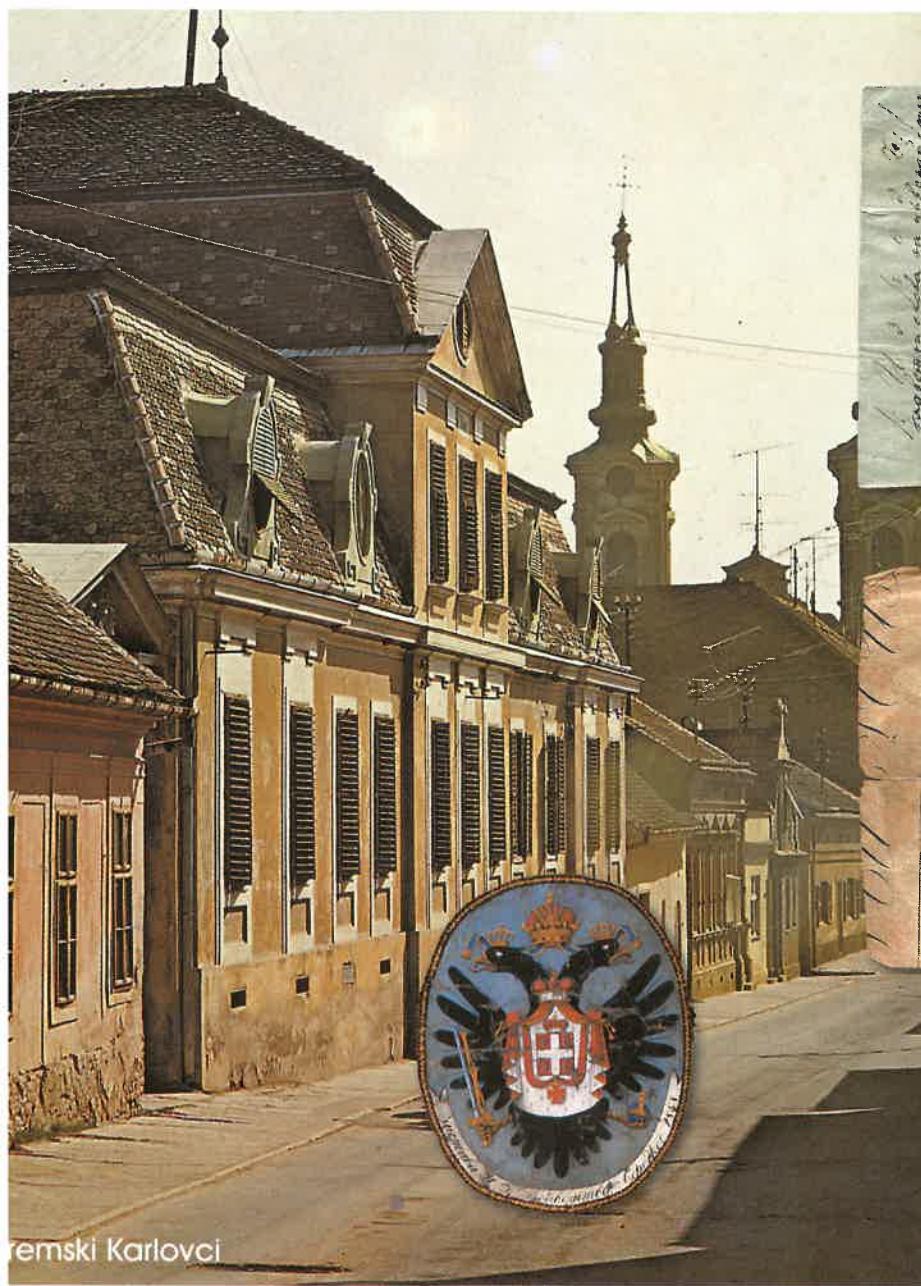
Numizmatički časopis

dinar

Izdanje Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu

cena 150 dinara

Temski Karlovci

Tema broja:

Asignati

*Zbirka
dr Milana Stojanovića*
NA INTERNETU

Antički novac

- 4 Novac Rimске republike
Ilija Lalić
6 Novac imperatora Titusa
Rista Miletić
8 Lokalni novac kolonije Viminacijum (4)
Srđan R. Koprivica

Srednjovekovni novac

- 11 Novac i umetnost srpskog srednjeg veka (2)
Slobodanka Stojaković
15 Jedna varijanta dinara cara Stefana Dušana
Boško Bošković
16 Srpski srednjovekovni novac iz zbirke
Narodnog muzeja u Šapcu
Slavoljub Petrović
20 Zbirka srednjovekovnog novca
Gradskog muzeja u Vršcu
Ljiljana Bakic

Moderna numizmatika

- 23 Metalni novac SR Jugoslavije (1994-2002)
Ranko Mandić
26 Novac i mere u Srbiji oko 1850. godine
Redakcija
27 Austrijski dukati kao trgovачki novac
Wolfgang Hahn
31 Unu Lingvo, unu Mondo, unu Mono
Rista Miletić
34 Reversne predstave na euro kovanicama
Ranko Mandić

Notafilija

- 37 Blagajničke uputnice Crne Gore
Redakcija
40 Asignati srpske Vojvodine
Dušan Kovačev
44 Pomoći papirni novac u Vojvodini
Silvester Gerlović

Enciklopedija

- 48 Enciklopedija numizmatike (U, V)
Vladimir Mudri

Faleristika

- 51 Ratni krst – spomenica 1941-1945.
Milan Stojanović, Ranko Mandić
54 Prvi balkanski rat
Redakcija
55 Oznaka crnogorskih nacionalista
Branko Jeftić
55 Orden svetog Joanikija
Mališa Milenković
56 Medalja čovekoljublja
Radomir Stolica
58 Rusko-srpska faleristika (1)
Ranko Mandić, Lazar Gerić

Militarija

- 61 Od značke do ordena „Zlatni ljiljan”
Nenad Bjeloš
62 Letački i padobranci amblemi (2)
Nenad Bjeloš

Značke

- 65 Jugoslovenski sportski klubovi
do II svetskog rata
Slavko Aćin

Heraldika

- 66 Stovadeset godina grba Kraljevine Srbije
Ljubomir Stevović

- 68 Prikazi knjiga

- 70 Izložbe

- 71 Iz istočne Srbije

- 72 Numizmatičke aukcije
Aleksandar Brzić

- 75 Naša 6. aukcija
Dragan Pavlović

- 76 Informacije SND

Numizmatički časopis
Dinar
inje Srpskog numizmatičkog društva

izdavača

ladin MARKOVIĆ,
dsednik Srpskog numizmatičkog društva
ail: marmi@eunet.yu

vni i odgovorni urednik
nko MANDIĆ
ail: mandicr@eunet.yu

novi redakcije
nad BELOŠ
nko MANDIĆ
ita MILETIĆ
bojša MITROVIĆ

nički sekretar
agan PAVLOVIĆ

ktor i korektor
mara GRUDEN

resa redakcije
akedonska br. 21
000 Beograd, Srbija
x. +381 (011) 3223-621
x +381 (011) 3228-060
ail: numiserb@yubc.net
tp://www.snd.org.yu

o račun
801-678-0-2135271
psko numizmatičko društvo Beograd

hničko uređenje i DTP
RAFEMA d.o.o., Beograd
l. 3373-792

ampa
TP „PANGRAF“ d.o.o.
ograd, Stanka Paunovića 49
l. 3329-166

raž: 1000 primeraka

zovi i mišljenja autora tekstova i priloga mogu, ne moraju predstavljati stavove i mišljenja rekcije „dinar“.

ekcija zadržava pravo manjih intervencija u kstu, podrazumevajući da se integritet celine i talja mora poštovati. U slučaju potrebe za veintervencijama, redakcija će obavezno konsultati autora teksta pre objavljuvanja.

osnovu mišljenja Ministarstva kulture Republike Srbije br. 413-00-649/2001-04 numizmatički opis „dinar“ jeste proizvod iz člana 11 stav 1 čka 8 Zakona o porezu na koji se ne plaća porez i promet.

SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO — BEOGRAD

Osnivačka skupština Srpskog numizmatičkog društva održana je 10. aprila 1956. godine. Nakon toga je Rešenjem Sekretarijata za unutrašnje poslove Narodne Republike Srbije br. 7699 od 16. V 1956. godine odobreno osnivanje i rad SND sa sedištem u Beogradu, i područjem delatnosti na teritoriji NR Srbije, a prema podnetim Pravilima sa programom.

Najnoviji Statut Srpskog numizmatičkog društva odobren je od strane Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, Sekretarijat u Beogradu, rešenjem br. 212-1-603/96 od 7. 3. 1997. godine.

Za zasluge i uspehe postignute u razvijanju i unapređenju numizmatike, Srpsko numizmatičko društvo odlikovano je Ukazom Predsedništva SFRJ br. 1 od 18. januara 1982. godine Ordenom zasluga za narod sa srebrnom zvezdom.

Sastanci Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu, od svog osnivanja pa do danas, održavaju se svakog utorka, i to u Beogradu u ulici Sv. Save br. 16-18 (II sprat) od 15 do 18 časova. Na ovim sastancima možete:

- da se učlanite u Srpsko numizmatičko društvo,
- da razmenjujete numizmatički materijal,
- da izvršite procenu numizmatičke vrednosti,
- da nabavite stručnu numizmatičku literaturu,
- da uspostavite kontakte sa više od 200 numizmatičara koji redovno prisustvuju sastancima,
- da se konsultujete sa najpriznatijim stručnjacima iz pojedinih oblasti numizmatike,
- da izvršite pretplatu ili kupiti stare brojeve SND časopisa,
- da nabavite potrebnu numizmatičku opremu i pribor,
- da se družite sa ljudima koji su kao i vi poklonici numizmatike.

Dobro nam došli!

PRISTUPNICA

za upis u Srpsko numizmatičko društvo

Ovim podnosim zahtev za prijem za:

- REDOVNOG* člana Srpskog numizmatičkog društva
 DOŽIVOTNOG* člana Srpskog numizmatičkog društva

O sebi dajem niže navedene podatke:

Ime i prezime _____

Ulica i broj _____ Pošt. broj _____

Mesto _____ Zemlja _____

Datum rođenja _____ Zanimanje _____

Posedujem numizmatičku zbirku iz niže navedene oblasti:

☐ Antička numizmatika	☐ Srednjovekovna numizmatika
☐ Moderni metalni novac	☐ Medalje i plakete
☐ Žeton	☐ Notafilija (papirni novac)
☐ Akcije i druge hartije od vrednosti	☐ Faleristika (odlikovanja)
☐ Militarija i značkarstvo	
☐ Ne posedujem zbirku - numizmatikom se bavim radi izučavanja	

Označiti znakom x jednu ili više oblasti koje se odnose na vaš numizmatički interes - aktivnost.

Datum _____ Potpis ** _____

* Redovna članarina za 2002. godinu iznosi 480 dinara (8 evra). Za decu i omladinu do 17 godina stoji pola cene, 50% popusta. Dočinkova članarina, ako se uplati do kraja ove godine, iznosi

*Postovani čitaoci,
ljubitelji
numizmatike!*

Uskoro vaš i naš časopis očekuje proslava jednog jubileja - 20 brojeva Numizmatičkog časopisa „dinar” i sedam godina vernosti vama, našim čitaocima, jer ćemo 20. broj izdati u sedmoj godini našeg izlaženja.

Želja nam je da vas čujemo i zajedno sa vama podignemo kvalitet časopisa, jer od dobrog ima i bolje.

Prestavljajte još jedanput „stare i nove” brojeve i recite šta vam se dopada, a šta ne. Dajte kritički osvrt, predlog, sugestiju ili pak sami napišite članak ili komentar.

Ne sviđa vam se naslovna strana? Dajte vaš predlog za sledeću!

Previše je zastupljena određena oblast? Recite koja i predložite novu!

Postoji nešto što vam je nepoznato? Postavite pitanje i dobićete odgovor!

Da ne nabrajamo dalje. Sve što napišete, predložite ili kritikujete, doprinos je na putu ka savršenstvu koje ne možemo postići.

Okrenite se! Možda se baš čitaocu pored vas ne dopada predlog? Ipak se javite. I dobro nam došli u Numizmatički časopis „dinar” i u rubriku „PISMA”.

Redakcija

Srpsko numizmatičko društvo – Beograd

organizuje

**44.
MEĐUNARODNI
SUSRET NUMIZMATIČARA**

Beograd, hotel „SLAVIJA”

Subota 5. oktobar 2002, od 09 do 15^h

SND organizuje nagradnu igru za posetioce,
a glavna nagrada je zlatnik,

DUKAT kralja Aleksandra iz 1921. godine

Ilijा LALIĆ

Novac Rimske republike

od 78. do 71. godine pre Hrista

Za ovaj period kovanja rimskog novca može se reći da je bio veoma raznovrstan, kako po stilu, tako i po tipu varijeteta. Novac je postigao vrhunac imaginacije, dok je po kvalitetu jedinstveno lep za period republikanskog kovanja. Iz ovog perioda imamo neke vanvremenski lepe serije denara, koje bi po stilu pre pripadale vremenu helenizma, a ne rimske Republike.

I u ovom periodu „u modi“ su bile serije denara koje slave dobro poznata dela iz istorije predaka monetara. No, sve se više oseća i tendencija ka obraćanju pažnje događajima iz bliže istorije. To je utrlo put kovanju novca na kojem su portretisani zaslužni savremenici.

Jedan deo ovog novca nije toliko značajan po svom dizajnu i tematskom sadržaju, koliko zbog nastavka izrade sistema tzv. *sekvencnih marki*. Takav je novac L. Papiusa iz 78. godine pre Hrista (←78. god.) sa tipom Junone Sospite – sa kozjom kapom na glavi, sa grifonom u skoku na reversu i sa sekvencnim simbolima. Ti simboli su vrlo slični i na aversu i na reversu, a simbolišu određene zanate.

Ovom periodu pripadaju i novci kovani ←78–77. godine, a koji su najčešće serati, tj. nazubljeni denari. Kovani su u auksilijarnoj (pomoćnoj) italijanskoj kovnici, sa izuzetkom ne-seratnog novca L. Prociliusa iz kovnice Rim. Iz ovog vremena potiču sledeća kovanja:

- C. Poblicus Q. f. Denar sa bistom Rome na aversu i Herkulom koji se bori sa nemejskim lavom na reversu (slika 1);
- C. Naevius Balbus kuje denar na čijem je aversu glava boginje Juno a

na reversu Viktorija u trigi. Pored slova C.N.Æ. BALB. sreću se i varijante sa brojevima od I do CCXXIV; Ovakvu numeraciju zadržava i Ti. Claudius Ti. f. Ap. N. čiji novac na aversu ima bistu Dijane, a na reversu Viktoriju u bigi;

- L. Procilius, kao što smo već rekli, kuje pored serata (slika 2) i jednu seriju „normalnih“ denara u kovnici Rim. Kod njih je na aversu glava Jupitera i oznaka S.C., dok je na reversu Juno Sospita sa štitom i kopljem. Sam kult Junone Sospite posebno je karakterističan za Lanuvijum gde se nalazilo i veliko svetilište. Njen atribut su svete zmije koje su u hramu odgajale male devojčice ili device. Postoji serija serata istog monetara na čijem je aversu Juno Sospita, a na reversu ista boginja u bigi, naoružana kopljem i štitom, dok su ispod kopita njenog konja zmije;
- J. Papius kuje varijantu denara sa glavom Juno Sospite na aversu i grifonom na reversu (slika 3).

Odlika ovog perioda su kovanja za samo jednog monetara, ali sa čitavim nizom različitih tipova. M. Volteius je ←76. godine izdao denare koji slave pet velikih festivalskih igara u Rimu, a koje se održavaju svake godine. To su:

Rimske igre. Na aversu denara je glava Jupitera, a na reversu hram Jupitera Kapitolinusa u Rimu (slika 4);

Plebejske igre. Glava Herkula na aversu, na reversu euramantijska svinja (slika 5);

Cerizijske igre. Na aversu je bista Bahusa, a na reversu Ceres u kočiji koju vuku zmije (slika 6).

Megalezijske igre. Bista Atisa na aversu, na reversu Kibele u kočiji koju vuku zmije (slika 7);

Apolonove igre. Na aversu je Apolonova glava, a na reversu trozubac sa zmijom (slika 8).

U ovom periodu redovna izdanja denara u Rimskoj kovnici kuju sledeći monetari: L. Cassius Q. f., ←76. godine (slika 9); P. Satrienus, ←75–74. godine (slika 10); L. Rustilus, ←74. godine (slika 11); L. Lucretius Trio, ←74. godine (slike 12 i 13) i C. Postumius, ←74–73. godine (slika 14).

Auksilijarna Italijanska kovnica kuje i seriju serata C. Egnatiusa Maxima, ←73. godine, sa bistom Venere (Venus) na aversu, dok je na reversu Libertas koju kruniše Viktorija u bigi (slika 15). U isto vreme za istog monetara kuju se u Rimu redovni denari sa bistom Libertas na aversu i Romom oslonjeno na štit na reversu (slike 16 i 17).

Monetari koji su u ovom periodu kovali redovna izdanja denara u kovnici Rim su sledeći: L. Farsuleius Mensor, ←73. godine (slika 18); L. Cossutius f. Sabula, ←72. godine (slika 19); P. Cornelius Lentulus, ←72. godine (slika 20); L. Plaetorius L. f. Cestianus, ←72. godine (slika 21); Q. Pomponius Rufus, ←71. godine (slika 22) i L. Axsius L. f. Naso, ←71. godine (slike 23 i 24).

Podsećamo čitaoce da smo rimski republikanski novac iz prethodnog perioda, 164–124. pre Hrista (←164–124) obradili u „dinaru“ br. 7; period ←124–90. u „dinaru“ br. 8 i kovanja u vreme ←91–79 (period Građanskog rata) u 9. broju našeg časopisa.

ista MILETIĆ

NOVAC IMPERATORA TITUSA

CAESAR EST MORTVVS.
AVE CAESAR.

Fostog dana kada je umro imperator Vespazijan (24. juna 79. godine), za cara je proglašen njegov stariji sin istog imena TITVS FLAVIVS VESPAZIANVS, istoriji poznat kao imperator Titus. Na tron imperije stupio je čovek koji je donosio nadu u blagostanje i prosperitet carstva, koji je odrastao na dvoru sa Britanikom, sinom imperatora Klaudija i koji je slučajno preživeo trovanje kada Britanik to nije jedući istu hranu kao i carev sin na gozbi koju je priredio imperator Neron. Kada mu je otac postao car, Titus je imao 30 godina i već te 69. godine kao i na početku 70. na reversu novca se pojavljuje lik za sada cezara Titusa licem uice sa bratom Domicijanom (slika 1).

Slika 1. Ar. denar.

Av: IMP CAESAR VESPASIANVS AVG
Rv: CAESAR AVG F COS CAESAR AVG F PR

Iz tog perioda potiču i aureusi, verovatno iz kovnice u Tiru sa bistem Titusa na aversu, dok je na reversu jednog aureusa Konkordija a na drugom Viktorija sa natpisom IVDAEA DE-VICTA.

Imati trideset godina u Rimu tog vremena, a iza sebe pokoravanje Judeje i razaranje Solomonovog hrama u Jerusalimu (slika 2, detalj sa Titusovog slavoluka u Rimu koji predstavlja trijumf sa plenom iz Jerusalimskog hrama) a ispred sebe oca vladara, za mladog čoveka znači predavanje životu, gozbama, ženama, evnusima i dečacima po običajima i modi epohe. U ovoj fazi cezar je daleko od čednosti i smernosti budućeg vladara.

Novac koji pak emituje po svojim reversnim predstavama je estetski vrhunac antike, pun mašteta koja je dovela do perfekcionističke stvarnosti (slika br. 3).

Prva polovina osme dece-nije nove ere beleži možda naj-lepše Titusove reverse:

- Okrugli hram Veste sa Vestom u sredini
- Titus u kvadrigi
- Titus na konju sa skiptrom u ruci
- Munje iznad trona itd...

Za taj period karakterističan je natpis na reversu TRP i CENS, ali isto tako iz tog vremena potiču i mišljenja o Titusovoj pohlepnosti jer je imao običaj da trguje očevim presudama tražeći nagradu za sebe. Magistrature TRIBUN i CENZOR su bile kao stvorene za ovakvu vrstu korupcionaštva na bazi neprikosnovenosti zakonskih ovlašćenja koje su donosile. Sva ta kovanja su bila pod Vespazijanom, kao i prelepi denar (slika 4).

Slika 2

Smirivanje strasti, uslovno rečeno, nastaje Titusovim dolaskom na tron. Moguće je da tim činom počinje i drama ovog vladara, ali isto tako i rađanje jednog neuobičajenog sentimenta prema prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Koliko je u fazi očevog učvršćivanja bio čvrste ruke, čak i toliko nemilosrdan da su ga nazvali „drugi Neron”, toliko je u periodu od 79. do 81. godine sa pravom zaslužio epitet vrlog vladara.

Slika 3. Au.

Av: T CAESAR IMP VESPASIAN

Rv: PONTIF TRP COS IIII (Viktorija стоји у лево на олтару, држи венак и палму. Лево и десно од олтара уздиже се по једна змија).

Slika 6. Ar. denar.

Av: IVLIA AVGVSTA T AVG F

Rv: VENVS AVG

(Ako detaljno pogledamo Veneru-Venus na ovom novčiću uočićemo polunagu figuru boginje, naslonjenu na kipus, punu erotikе koju ne umanjuje ni то што у рукама држи кацигу и копље. Moguće je да је ово најлепши akt на novcu antike).

Slika 4.

Av: IMP TITVS CAES VESPASIAN AVG PM

Rv: TRP IX COS VIII PP (четворугаони седиште-tron покрiven tkaninom sa resama, iznad trouglasti ukrašeni venac čiji krajevi prolaze od strana sedišta).

Slika 7.

Mada mu je mlađi brat Domicijan kontinuirano radio о glavi sklapajući zavere i govoreći protiv njega, nije povukao nikakve konsekvene, novac je kovan i sa njegovim likom, a Titus ga je često molio da prestane sa neprijateljstvima i da na ljubav uzvrati ljubavlju. Druga ličnost koja se pojavljuje na novcu a član je carske porodice je Julija Titi (slika 6), careva čerka iz braka sa drugim suprugom Marciom Furnilom.

Ceres, Konkordija i Vesta pojavljuju se na dipondijusima sa likom Julije Titi (slika 7).

Novac tipa DIVVS VESPASIANVS i DIVA DOMITILLA, kao i tip novca MEMORIAE DOMITILAE (slika 8) pokazuje veliku ljubav cara prema ocu, majci i sestri.

Slika 5.

(Kurulska stolica, SELLА CVRVLIS je posebna stolica ukrašena slobnovom kosti na kojoj su sedeli rimski magistrati: konzuli, pretori, edili... U nekim katalozima se umesto termina SELLА CVRVLIS često koristi termin PVLVINAR ali je tada značenje: sofa, božja postelja, jastuk za bogove iz rimskog panteona Marsa i Veneru. Kako su carski sinovi a potom carevi bili i magistrati, to je adekvatniji termin SELLА CVRVLIS).

Slika 8. Ae. sestercijuc.

- lrv: IMP T CAES DIVI VESP F AVG PM TRP PP COS VIII i u sredini SC
lrv: MEMORIAE DOMITILAE (sa predstavom dvokolica – *carpentvm* koje vuku dve mule).

Restitutivne (prigodne) emisije novca odnose se pre svega na dinastiju Julijsko-Klaudijevsku (slika 9).

Slika 9. Ae.as.

- lrv: DIVVS AVGVSTVS PATER
lrv: IMP T VEST AVG REST SC
|de se pojavljuju:
|ktavian Avgust   Marko Agripa
ivija (?)   Imperator Tiberije (slika 10)
Jero Druz (mlađi brat Tiberija)   Druz (sin imperatora Tiberija)
Agripina I (supruga Germanika)   Germanik (brat imperatora Klaudija)
|ao i imperator Galba.

Slika 10. Ae.As.

- lrv: TI CAESAR DIVI AVG F SVGVST IMP VIII
lrv: IMP T CAES DIVI VESP F REST SC

Imperator Titus je iznenada umro 13. septembra 81. godine. Ne zna se od čega. Šaputalo se da ga je otrovaо Domicijan. Posle nesreća koje su pratile njegovu vladavinu: erupcija Vezuva koji je lavom i pepelom zatrpan gradove Pompeju i Herculanium (79), velika epidemija kuge iste godine, požar Rima (80) i na kraju njegovu smrt Jevreji su tumačili kaznom ONGA KOJI NEMA IME zbog razaranja i pljačke Solomonovog hrama. Na samrti je rekao da sebi prebacuje samo jednu stvar

Srđan R. KOPRIVICA
Crteži: Dušan Kovačev

Lokalni novac kolonije Viminacijum

Svi vanredni tipovi reversa na viminacijumskom novcu mogu se podeliti u tri grupe: 1. tipovi reversa na kojima su prikazani veksilumi, 2. tipovi sa predstavom Viktorije i 3. tipovi na kojima se nalazi Paks. O veksilimima na reversu viminacijumskog novca smo detaljnije pisali u prošlom broju. Ovog puta nastavljamo priču o vanrednim tipovima reversa.

2. Tipovi sa Viktorijom

Viktorija se na rimskom carskom novcu sreće kao vojnički, trijumfalni i komemorativni simbol. Prvobitno, ona je prisutna kao pratičac i atribut ratničkih božanstava, kasnije i sama postaje božanstvo sa sopstvenim atributima. Viktorija je u rimskoj numizmatici prikazana ili kao figura boginje (samostalno ili u društvu sa carem) ili kao minijatura u funkciji atributa (Viktoriola). U ovoj grupi vanrednih reversa razlikujemo sledeće tipove:

2.1. Viktorija ovenčava cara

Kod ovog tipa reversa (slika 10) Viktorija je okrenuta na desno, sa palminom granom u desnoj i vencem u levoj ruci. Ona ovenčava cara obučenog u kratku vojničku odeću, sa kopljem u levoj i štitom u desnoj ruci. Značenje ovog tipa reversa veoma je teško preciznije odrediti. Ipak, preovladava mišljenje da Viktorija u ovom slučaju pre predstavlja trajnog pratioca imperatora, nego simbol nekog konkretnog trijumfa. Ovaj tip reversa ima i jednu izuzetnu varijantu:

Slika 10.

Slika 11.

Slika 12.

Slika 13.

- Viktorija ovančava cara koji prinosi žrtvu

Ova varijanta (slika 11) potiče iz V godine lokalne ere. Na njemu Viktorija ovančava cara u vojničkoj odeći, okrenutog na levo sa kopljem u levoj ruci. Car prinosi žrtvu nad žrtvenikom. Ovaj tip reversa direktno je u vezi sa navodnim vojničkim trijumfom cara Filipa u Mesopotamiji, pa zbog toga preovladava pobednički ton celokupne predstave.

2.2. Viktorija korača

Viktorija koja korača (slika 12) okrenuta na levo sa palminom grančicom i vencem je čest motiv u rimskoj numizmatici koji sadrži pobednički, tj. trijumfalni karakter. Viktorija ovde predstavlja ili pobednički karakter samog cara ili se odnosi na neki određeni carski trijumf nad neprijateljem. Ona je na istovetan način prikazana i na viminacijumskoj moneti. Naravno, kada se radi o novcu kolonije Viminacijum, ona se nalazi između predstava bika i lava.

2.3. Viktorija na globu

U toku XI godine izdata je emisija novca na čijem se reversu nalazi car koji drži kopljje u jednoj i glob (globus) u drugoj ruci. Viktorija je prikazana u minijaturi kako stoji na globu i kruniše cara (slika 13), držeći u levoj ruci palminu grančicu a u desnoj venac. Značenje ove reversne predstave je manje-više nedvosmisleno: car je prikazan kao ličnost koja svojim poredama (koje simboliše Viktorija) nad neprijateljima rimskog sveta (koji simboliše glob) učvršćuje poredak i predstavlja garanciju njegovog opstajanja.

3. Paks na vanrednim tipovima viminacijumskog novca

Poslednju grupu tipova vanrednih reversa viminacijumskog novca čine tipovi na kojima se nalazi Paks, personifikacija mira i svih blagodeti koje on donosi. Paks je, u tom smislu, simbol ideje o rimskom poretku i redu, koji se direktno suprotstavlja elementarnim principima ustrojstva rodovsko-plemenskih zajednica varvara, koje su u Rimu doživljavane kao necivilizacijske i, u svakom smislu, manje vredne. Činjenica da se Viktorija i Paks istovremeno i zajedno pojavljuju na viminacijumskoj moneti nije slučajnost. One su suprotstavljeni ali komplementarni čuvari carskog mira. Osnovna simbolika ovih motiva nalazi se u propagandnoj ideji prema kojoj rimski poredak mora biti očuvan poredama (ratnim trijumfom) nad onima koji ga ugrožavaju.

Paks kao personifikacija mira ali i pobeđe prikazana je, na viminacijumskoj moneti, tako što su određeni simboli pridodati personifikaciji Gornje Mezije, inače najvažnijem motivu viminacijumskog novca koji, uz bika i lava, redovno srećemo na novcu ove kolonije. Poznate su sledeće kombinacije simbola:

- personifikacija sa grančicom u desnoj ruci,
- grančica u desnoj, kornukopija u levoj ruci,
- kornukopija u desnoj ruci,
- kornukopija u levoj ruci,

grančica i skiptar sa Viktorijom odozgo, grančica i kornukopija sa Viktorijom odozgo (slika 14), grančica i glob sa Viktorijom na njemu,

Slika 14.

ka i lava, simbola dvaju legija stacioniranih na tlu Gornje Mезије, smeštene u isečak reversa (slika 15).

Slika 15.

- glob u desnoj ruci,
- grančica u desnoj, glob u levoj ruci,
- kornukopija u desnoj, glob u levoj ruci,
- venac u desnoj ruci,
- venac u desnoj ruci, personifikacija prikazana poput Viktorije sa krilima.

Viminacijumski medaljoni

Iako ne spada u temu naših tekstova u užem (numizmatičkom) smislu, smatramo da bi bilo nepravedno propustiti da kažemo nešto i o medaljonima (multiplama) koji su kovani u Viminacijumskoj kovnici. Poznato je da su dva tipa medaljona kovana u čast Trebonijana Gala i njegovog sina Volusijana toku XIII godine viminacijumske ere.

Na reversu prvog tipa prikazana su oba cara obučena u vojničku odeću sa kopljem u jednoj i globom u drugoj ruci. Viktorija je multiplicirana i nalazi se na oba globa. Dve figure Viktorije dodeljene svakom caru ravnopravno, najverovatnije naglašavaju ideju o naslednosti i legitimitetu vlasti. Kuriozitet ovih medaljona ogleda se i u činjenici da su predstave bi-

Slika 16.

U Viminacijumu je u XIII godini kovan još jedan medaljon Galu i Volusijanu. Na reversu ovog medaljona nalazi se car Gal koji jaše na konju, držeći kopljje u ruci. Ispred cara nalazi se Viktorija koja u rukama drži venac i palminu grančicu. Uloga Viktorije je hronološki uslovljena. U ranom Carstvu ona je simbol neke konkretne pobjede nad neprijateljem, a od druge polovine II veka n.e. postaje stalni pratičar cara, posebno pri odlasku ili povratku sa bojišta (slika 16). ■

Nastavak u sledećem broju

SND vam preporučuje

Miroslava Mirković:

Rimska država pod kraljevima i u doba Republike (753-27. pre Hr.) Istorija i institucije

Dosije, Beograd 2002.; 332 str. ISBN 86-81563-60-2

Bibliografija: str. 329-332.

„Latini i Etrurci, kao i većina drugih naroda, u vreme doseljavanja verovatno su bili organizovani kao plemena. Neki od njih, kasnije udruženi u saveze religijskog karaktera, označavaju se kao populi (narodi)... Latinski savez je okupljaо latinske zajednice prvo kod svetilišta Jupitera Laciara na Monte Kavo na Albanskim planinama, potom kod svetilišta Dijane u Ariciji, Tuskulu i najzad na Aventinu u Rimu...“

Мирислава Мирковић

**РИМСКА ДРЖАВА
ПОД КРАЉЕВИМА И
У ДОБА РЕПУБЛИКЕ**

(753-27. пре Хр.)

ИСТОРИЈА И ИНСТИТУЦИЈЕ

Slobodanka STOJAKOVIĆ

Novaci i umetnost srpskog srednjeg veka

2

analogije - simboli - simbolika

O predstavama životinja kao simbolima na novcu i njihovoj povezanosti sa slovenskom mitologijom pisali su neki naši stariji numizmatičari. Tema je veoma interesantna i iziskuje mnogo šira istraživanja. Ovde ćemo navesti samo neke vrste životinja, najčešće predstavljene na predmetima materijalne kulture srpskog srednjeg veka, njihovu simboliku i analogiju sa novcem istog perioda.

- Možda najznačajnija životinja - *ptica*, koja od pamтивeka zauzima počasno mesto na kovanicama raznih zemalja, jeste orao, koji prema rečniku simbola ima mnoge pozitivne i superiore karakteristike: on je simbol svih bogova neba, predstavlja nadahnuće, duhovni princip, uzlaženje, oslobođenje od sužanstva. Orao predstavlja pobedu, kontemplaciju, kraljevsko dostojanstvo, autoritet, snagu, visinu, vazduh kao element; jedina ptica koja može bez posledica da gleda direktno u sunce. Zato je on i postao univerzalni heraldički simbol, zastrupljen na grbovima zemalja širom sveta. U hrišćanstvu predstavlja čovekov duhovni princip koji može da se vine do neba. Dvoglavi orlovi, o kojima je ovde reč, predstavljaju atribut blizanačkih bogova i predstavljaju sveznanje, a i dvojaku moć. Naš beli dvoglavi orao javlja se, prema istraživanjima vajara Vl. Labata Rovnjeva (koji je osmislio i naslikao tradicionalnog dvoglavnog orla za Vojsku Jugoslavije) još 1100. godine, kada su ga Nemanjići usvojili kao svoj simbol. Ovakav orao u svojstvu heraldičkog znaka javlja se na novcu vezano za despotsko zvanje i na predmetima materijalne kulture srpskog srednjeg veka: prstenju, upotrebnim posudama (tanjiri, čaše itd), odeći, horosima, polijelejima, parapetnim pločama. Ove analogije su vidljive na primerima ilustracija koje ovde donosimo (sl. 31, 31a, 32, 32a, 33, 33a, 35, 36 i 37).

- *Vuk* je životinja koja vodi poreklo još iz staroslovenskog paganstva, čiju glavu kao heraldičku oznaku, odn. grb, nalazimo na novcu porodice Balšić. Analogiju srećemo na srednjovekovnom nakitu, odn. prstenju toga vremena, kao i na pečatima (sl. 38, 39, 40 i 40a).

Vuk je mitski rodonačelnik Srba, čiji je kult u našem naruđu i do danas sačuvan. Najizraženije je održan u planinskim predelima stare Zete, pa je logično da se našao na moneti toga kraja.

- Među najviše korišćenim životnjama u numizmatsici sva-kako je *lav*. Moćna životinja životinjskog carstva raskošne le-pote simbol je hrabrosti, neustrašivosti i moći visokog kraljevskog dostojanstva. Njegova simbolika se prati još iz sumerskih vremena, kada su mu se pripisivale osobine kraljevskog

metima ranohrišćanskog perioda, te se stoga ubraja u najstarije simbole hrišćanstva. On je u hrišćanskoj umetnosti simboli inkarnacije, božjeg milosrđa, vaskrsa i slika samog Hrista, kao preduslov za spasenje ljudskog roda, kao što je na monetama starih Rimljana simbol vaskrsnuća bila ptica feniks. U numizmatsici i sfragistici lav je prvenstveno heraldički znak, a u srpskoj numizmatsici figurira kao sastavni deo grba Brankovića. Usamljena predstava lava na nekim kovanicama Brankovića, umesto realistički prikazanog Isusa Hrista predstavlja upravo simbol vaskrsenja i sliku samog Hrista, a ne njegovo napuštanje. Analogije predstave lava na kovanicama sa predstavama lava na pečatima, nakitu i odeći srećemo na slikama 41, 42, 43, 44 i 45.

- *Aždaja*, koja je na fresko slikarstvu i drugim predmetima materijalne kulture prisutna u okviru teme „Sv. Đorđe ubija aždaju”, nalazi se analogno na Cu-folaru srednjovekovnog grada Bara s kraja 14. veka. Ovde je to više predstava hrišćanske religiozne slike nego heraldički znak (sl. 46 i 47).

- *Agnec ili jagnje božje*, žrtvena je životinja Starog zaveta. Ona ima iskupiteljsku ulogu, koja je kasnije korišćena kao simbol Hrista, predskazujući njegovo stradanje i spasiteljsku ulogu. Za agneca prikazanog na Cu-folaru srednjovekovnog grada Ulcinja možemo kao analogiju navesti primer iz arhitekture. To je spoljni okvir trifore Bogorodične crkve u Studenici (sl. 48 i 49).

- U ratničke insignije vladara spada i *štít*, koji je na srpskom novcu prikazan kao heraldički znak u okviru grba vladara, u kombinaciji sa šlemom, perjanicom i nekom od heraldičkih životinja. Primer za analogue predstave daju slike 55 i 56.

- *Šlem* je znak srodan vladarskim insignijama; on predstavlja heraldičku oznaku a poseduje i ratničku funkciju. Na novcu Nemanjića i Kotromanića prikazan je u kombinaciji sa štitom, pločicom, čelenkom i perjanicom, zatim samo sa štitom (Lazarevići) ili pak, pojedinačno sa govedim rogovima (Lazarevići). Osim na novcu, šlem sa govedim rogovima zastrupljen je analogno kao heraldički znak Lazarevića na nakitu, ukrasnim predmetima, pečatima i arhitekturi (sl. 57, 58, 59 i 60).

- Posebno bismo istakli lepotu i snagu inventivnosti srpskih zlatara u izradi naušnica, čiji razvoj pratimo na bazi sa-mih nalaza i sa likova vladarki i plemkinja na fresko-slikarstvu. Analogija sa numizmatikom je očigledna, ali zbog male radne površine kalupa za novac bilo je nemoguće da rezač sasvim verno prikaže lepotu ove vrste nakita. One su na novcu

Slobodanka STOJAKOVIĆ

Novaci i umetnost srpskog srednjeg veka

2

analogije - simboli - simbolika

O predstavama životinja kao simbolima na novcu i njihovoj povezanosti sa slovenskom mitologijom pisali su neki naši stariji numizmatičari. Tema je veoma interesantna i iziskuje mnogo šira istraživanja. Ovde ćemo navesti samo neke vrste životinja, najčešće predstavljene na predmetima materijalne kulture srpskog srednjeg veka, njihovu simboliku i analogiju sa novcem istog perioda.

- Možda najznačajnija životinja - *ptica*, koja od pamтивeka zauzima počasno mesto na kovanicama raznih zemalja, jeste orao, koji prema rečniku simbola ima mnoge pozitivne i superiore karakteristike: on je simbol svih bogova neba, predstavlja nadahnuće, duhovni princip, uzlaženje, oslobođenje od sužanstva. Orao predstavlja pobedu, kontemplaciju, kraljevsko dostojanstvo, autoritet, snagu, visinu, vazduh kao element; jedina ptica koja može bez posledica da gleda direktno u sunce. Zato je on i postao univerzalni heraldički simbol, zastupljen na grbovima zemalja širom sveta. U hrišćanstvu predstavlja čovekov duhovni princip koji može da se vine do neba. Dvoglavi orlovi, o kojima je ovde reč, predstavljaju atribut blizanačkih bogova i predstavljaju sveznanje, a i dvojaku moć. Naš beli dvoglavi orao javlja se, prema istraživanjima vajara Vl. Labata Rovnjeva (koji je osmislio i naslikao tradicionalnog dvoglavnog orla za Vojsku Jugoslavije) još 1100. godine, kada su ga Nemanjići usvojili kao svoj simbol. Ovakav orao u svojstvu heraldičkog znaka javlja se na novcu vezano za despotsko zvanje i na predmetima materijalne kulture srpskog srednjeg veka: prstenju, upotrebnim posudama (tanjiri, čaše itd), odeći, horosima, polijelejima, parapetnim pločama. Ove analogije su vidljive na primerima ilustracija koje ovde donosimo (sl. 31, 31a, 32, 32a, 33, 33a, 35, 36 i 37).

- *Vuk* je životinja koja vodi poreklo još iz staroslovenskog paganstva, čiju glavu kao heraldičku oznaku, odn. grb, nalazimo na novcu porodice Balšić. Analogiju srećemo na srednjovekovnom nakitu, odn. prstenju toga vremena, kao i na pečatima (sl. 38, 39, 40 i 40a).

Vuk je mitski rodonačelnik Srba, čiji je kult u našem naruđu i do danas sačuvan. Najizraženije je održan u planinskim predelima stare Zete, pa je logično da se našao na moneti toga kraja.

- Među najviše korišćenim životnjama u numizmatici sva-kako je *lav*. Moćna životinja životinjskog carstva raskošne le-pote simbol je hrabrosti, neustrašivosti i moći visokog kraljevskog dostojanstva. Njegova simbolika se prati još iz sumer-skih vremena, kada su mu se pripisivale osobine kraljevskog

metima ranohrišćanskog perioda, te se stoga ubraja u najstarije simbole hrišćanstva. On je u hrišćanskoj umetnosti simboli inkarnacije, božjeg milosrđa, vaskrsa i slika samog Hrista, kao preduslov za spasenje ljudskog roda, kao što je na monetama starih Rimljana simbol vaskrsnuća bila ptica feniks. U numizmatici i sfragisticu lav je prvenstveno heraldički znak, a u srpskoj numizmatici figurira kao sastavni deo grba Brankovića. Usamljena predstava lava na nekim kovanicama Brankovića, umesto realistički prikazanog Isusa Hrista predstavlja upravo simbol vaskrsenja i sliku samog Hrista, a ne njegovo napuštanje. Analogije predstave lava na kovanicama sa predstavama lava na pečatima, nakitu i odeći srećemo na slikama 41, 42, 43, 44 i 45.

- *Aždaja*, koja je na fresko slikarstvu i drugim predmetima materijalne kulture prisutna u okviru teme „Sv. Đorđe ubija aždaju”, nalazi se analogno na Cu-folaru srednjovekovnog grada Bara s kraja 14. veka. Ovde je to više predstava hrišćanske religiozne slike nego heraldički znak (sl. 46 i 47).

- *Agneč ili jagnje božje*, žrtvena je životinja Starog zaveta. Ona ima iskupiteljsku ulogu, koja je kasnije korišćena kao simbol Hrista, predskazujući njegovo stradanje i spasiteljsku ulogu. Za agneca prikazanog na Cu-folaru srednjovekovnog grada Ulcinja možemo kao analogiju navesti primer iz arhitekture. To je spoljni okvir trifore Bogorodične crkve u Studenici (sl. 48 i 49).

- U ratničke insignije vladara spada i *štít*, koji je na srpskom novcu prikazan kao heraldički znak u okviru grba vladara, u kombinaciji sa šlemom, perjanicom i nekom od heraldičkih životinja. Primer za analogue predstave daju slike 55 i 56.

- *Šlem* je znak srodan vladarskim insignijama; on predstavlja heraldičku oznaku a poseduje i ratničku funkciju. Na novcu Nemanjića i Kotromanića prikazan je u kombinaciji sa štitom, pločicom, čelenkom i perjanicom, zatim samo sa štitom (Lazarevići) ili pak, pojedinačno sa govedim rogovima (Lazarevići). Osim na novcu, šlem sa govedim rogovima zastupljen je analogno kao heraldički znak Lazarevića na nakitu, ukrasnim predmetima, pečatima i arhitekturi (sl. 57, 58, 59 i 60).

- Posebno bismo istakli lepotu i snagu inventivnosti srpskih zlatara u izradi naušnica, čiji razvoj pratimo na bazi sa-mih nalaza i sa likova vladarki i plemkinja na fresko-slikarstvu. Analogija sa numizmatikom je očigledna, ali zbog male radne površine kalupa za novac bilo je nemoguće da rezač sasvim verno prikaže lepotu ove vrste nakita. One su na novcu

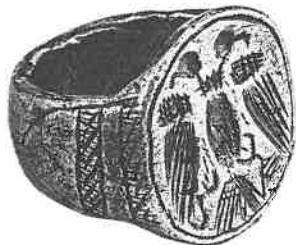
Slika 31.
Despot Stefan

Slika 31a.
Despot Uglješa

Slika 32.
Teodorin prsten

Slika 32a.

Slika 33.
Avan

Slika 33a.
Dušanov tanjur

Slika 34.
Mileševa: kralj Vladislav

Slika 35.
Dvoglav orao, medaljon iz horosa,
visećeg svećnjaka, sačuvan u
Markovom manastiru

Slika 36.
Heraldički motiv sa parapetne
ploče Lazareve priprete u
Hilandaru (prof. S. Nenadović)

Slika 37.

Slika 39.

Slika 40.
Đurđe Stracim. Balšić

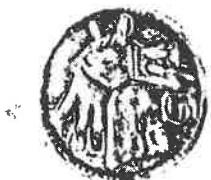
Slika 38.
Drački duka Balša
24. aprila 1385.

Slika 41.

Slika 42.
Pečat despota Lazara Brankovića

Slika 40a.
Đurđe Balšić

Slika 45.

Slika 46.

Slika 44.
Detajl ukrasa na tkanini odeće u

Slika 43.

Slika 47.
Polar

Slika 48.
Cu-Folar, Ulcinj

Slika 49.

AGNEC, jagnje sa krstom na levoj strani spoljnog okvira trifore Bogorodičine crkve u Studenici

Slika 50.
Dušan i Jelena

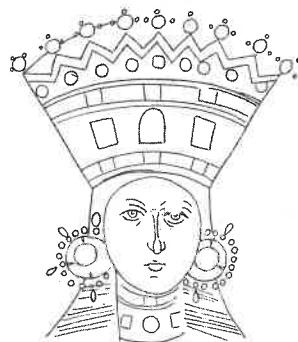
Slika 52.
Par naušnica, treća-četvrta decenija XIV veka

Slika 51.
Dinar Stefana Dečanskog

Slika 56.
Baša II.

Slika 53.
Gračanica - Simonida

Slika 54.
„Bela Crkva Karanska“

Slika 55.
Kralj Stefan Tvrtko II Tvrtković,
24. juna 1405.

Slika 57.
Despot Stefan

Slika 58.
Despot Stefan Lazarević,
2. decembra 1405.

Slika 59.
Dugme sa odeće kneza Lazara

Slika 60.
Hilandar, priprata katolikona:
heraldički šлем kneza Lazara

Slika 61.

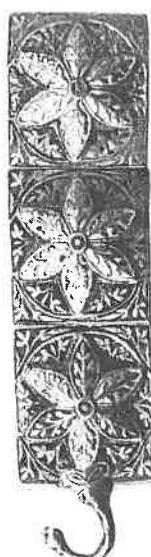
Slika 62.

Slika 63.
Dugme, sredina XV veka
(srebro, pozlata, livenje)

Slika 64.
Srednjovekovni krčag

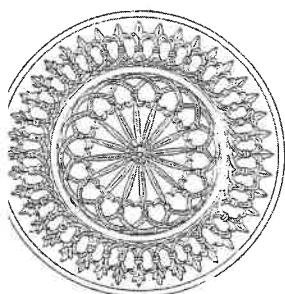
Slika 64a.

Slika 65.
tvorjevanđelje (kraj XIV veka)

Slika 66.
Zdela

Slika 67.
otvor rozete sa Lazareve priprate
Hilandaru (prof. S. Nenadović)

Slika 68.
Kralj Vukašin

Slika 69.
Car Dušan

Slika 70.
ne kralja Vukašina u medaljonu
horosa u Markovom manastiru

Slika 71.
Deo livenog horosa, visećeg

- Velika zastupljenost ukrasnih rozeta i rozetica na novcu ima svoju analogiju sa predstavama istih na nakitu, papiru, ukrasnim i upotrebnim predmetima; posebno u arhitekturi. Ovo ilustruju primeri sa slike 61, 62, 63, 64, 65, 66 i 67.

- Srpski novac sa natpisom u redovima ima svoju analogiju sa natpisima u redovima iz medaljona horosa Markovog manastira, odn. Dečana (slike 68, 69, 70 i 71).

Gornja tema zbog svog značaja i zanimljivosti zaslужuje mnogo veću pažnju i multidisciplinarni prilaz. Ista je gornjim navodima tek dodirnuta. ■

Bibliografija:

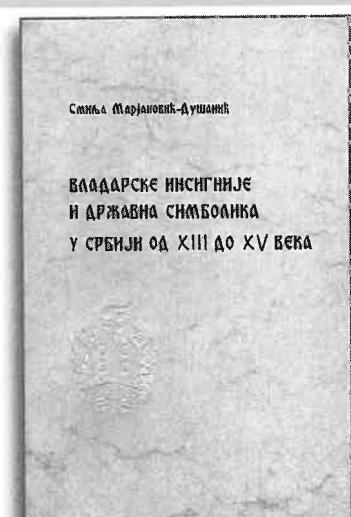
- D. Milošević, Nakit od XII do XV veka iz zbirke Narodnog muzeja u Beogradu, 1990.
- Srednjovekovna umetnost u Srbiji, katalog Narodnog muzeja, Beograd 1969.
- B. Ivić, Prstenje srpske srednjovekovne vlastele, Beograd 1998.
- S. Marjanović-Dušanić, Vladarske insignije i državna simbolika u Srbiji od XIII-XV veka, Brograd 1994.
- Dr. A. Ivić, Stari srpski pečati i grbovi, Matica srpska, Novi Sad 1910.
- S. Ćirković, Srbi u srednjem veku, Beograd 1995.
- Sv. Dušanić, Slike životinja na srpskoj srednjovekovnoj moneti, Glasnik SANU, Knj. IX, sv. 1, 1957.
- Grupa autora, Rodoslovne tablice i grbovi srpskih dinastija i vlastele, Beograd 1991.
- Eliz. Dimitrova, Najstarite hristijanski simboli, Skopje 1995.

SND vam preporučuje

Smilja Marjanović-Dušanić:

*Vladarske insignije i državna simbolika u Srbiji
od XIII do XV veka*

Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1994.
200 str. + 21 str. sa tabelama. ISBN 86-7025-183-3.
Novac: str. 81-102; Pečati: str. 103-114;
Bibliografija: str. 165-168.

„Numizmatička svedočanstva o srpskim vladarskim insignijama i srodnim znacima u srednjem veku moraju se prikazati nešto drugačije nego svedočanstva spomenika našeg srednjovekovnog slikarstva... Vođeni željom da bitno ne menjaju izgled popularnog sredstva za plaćanje, ljudi od kojih je zavisio izbor ikonografskih odlika novca nastojali su da produže kovanje po poznatim obrascima, neretko nastalim u vernom ugledanju na strane uzore. Zbog ovakvih specifičnosti numizmatičke građe, izlaganje u ovom poglavљju će se poslati tipološki i kronološki princip.“

Boško BOŠKOVIĆ

Jedna varijanta dinara cara Stefana Dušana

Varijanta koja je predmet ovog rada, ima sledeći izgled:

Lice: levo стоји carica pod otvorenom krunom, desno стоји car pod zatvorenom krunom, u rukama drže po žezlo sa kršćićem na vrhu. Zajednički drže po sredini visoki jednostruki krst. Odela carice i cara bogato su ukrašena. Okolo teče natpis ΘΡΑΞ ΛΤΣΠΟΙ.

Naličje: Isus Hristos стоји u mandorli sa tačkama i nimbusom oko glave. U levoj ruci drži jevanđelje na grudima, a desnom na ritualni način blagosilja. Van mandorle u polju stoji IS XS. Kontramarka je četvrtasta sa stilizovanom pticom.

Slika 1.

T = 0,64 g, Ø = 18 mm.

Od ove vrste novca poznato nam je šest primeraka, dva ranije spomenuta u numizmatičkoj literaturi, ovaj obrađen u ovom članku (slika 1) i tri u privatnim zbirkama.

Postojanje ove vrste novca prvi je pomenuo Sergije Dimitrijević u Starinaru 1970. godine (*Nova serija novih vrsta srpskog srednjovekovnog novca*). U članku *Dopuna ostave srpskih i bosanskih kontramarkiranih dinara nađenih u selu Ruždavici, Ćustendilski kraj u Bugarskoj*, Sergije Dimitrijević kaže: „Dva nova primerka sa carem i caricom (grupa 14) na kojima se carica nalazi na levoj strani, a car na desnoj (primerci iz zbirke V. Jovanovića).” Fotografija ovog novca u tom članku nije data.

Postojanje ove vrste novca drugi put se pominje u *Numizmatičaru* br. 1 od 1978. godine, u članku Vojislava Jovanovića *Ostava srednjovekovnih kontramarkiranih dinara iz okoline Varne (Bugarska)*. U toj ostavi kao XIII vrstu na 126. strani Jovanović daje i fotografiju jednog od dva spomenuta primeraka ove vrste.

I pored toga što je postojanje ove vrste novca dva puta spomenuto u numizmatičkoj literaturi (radi se o dva ista primerka), smatramo da stavljanje carice na levu stranu novca nije dovoljno naglašeno. Ovim člankom pokušaćemo da ovu činjenicu jače naglasimo i bolje sagledamo.

Na svim novcima ovoga tipa vladar se nalazi na levoj strani. Ovo je uvažavano i kod novca tipa matapan - vladar je na

kazuje na novcu pored sebe i lik supruge je car Dušan, posle njegov sin car Uroš, pa kralj Vukašin. Car Dušan se pojavljuje zajedno sa caricom na 16 vrsta novca. Car Uroš na 8 vrsta sa suprugom, na jednoj sa majkom Jelenom. Kralj Vukašin se pojavljuje na jednoj vrsti sa svojom suprugom.

Pokušaćemo kroz nekoliko istorijskih činjenica da bolje rasvetlimo razloge cara Dušana da suprugu stavi na uvaženo mesto na novcu. Car Dušan je imao jedan brak, njegov otac, kralj Stefan Dečanski, dva, a deda, kralj Milutin, četiri braka. Car Dušan je u mnogim poveljama i drugim zvaničnim aktima nastupao zajedno sa suprugom, caricom Jelenom.

Uticaj carice Jelene na cara Dušana lično, kao i na državne poslove, pomenut je u više istorijskih izvora. Vladimir Čorović u svome delu *Istorija Srba*, izd. 1989. godine, I deo str. 190, kaže: „U svom odnosu sa ljudima Dušan je bio znatno drukčiji od kralja Milutina, isto kao i u porodičnom životu... taj silni car koji je gospodario na Balkanu, bio je neobično popustljiv prema svojoj ženi Jeleni koja je više nego ijedna druga vladarka pre nje uticala na državne poslove i na cara lično”. U istom delu, na str. 197 autor kaže: „Za Kantakuzina se mnogo zauzimala kraljica Jelena, da se nađe rešenje bio je čak sazvan sabor od 24 srpska velikaša, na kome je glavnu reč vodila kraljica. Njenim uticajem i potporom velikog vojvode Olivera, nađeno je to posredno rešenje koje je ostavljalo otvorena vrata na obe strane”.

Da je car Dušan bio dosta vezan za svoju suprugu Jelenu govore činjenice da ju je vodio sa sobom i prilikom ratnih pohoda. K. Jireček u svome delu *Istorija Srba*, izd. 1988. god., knj. I, str. 206, kaže: „Oktobra 1350 g. pri pohodu za povratak Huma od Bosanaca tj. od bana Stevana Kotromanića, car Dušan je bio praćen caricom Jelenom i mlađim kraljem Urošem”. U istom delu na str. 231 autor kaže da se pri opsadi Soluna car Stefan Dušan sa caricom ulogorio pred kapijama Soluna. Zatim na str. 201 istog dela, K. Jireček piše da je popustljivost cara Dušana prema carici Jeleni vidljiva i kod posete manastiru Hilandaru, da bi se sklonili od kuge koja je tada vladala u Srbiji. Mada je manastire car Dušan bogato obdario, tamo su mu ipak zamerili što je popustio upornoj carici Jeleni da i nju povede sa sobom i time prekrši staro pravilo Svetе Gore da na njenom tle među monahe ne sme kročiti ženska noge. Caricu Jelenu su sa broda do manastira nosili na nosiljkama da nogom ne bi kročila na tle Svetе Gore.

Imajući u vidu navedene istorijske činjenice, postupak cara Dušana da caricu Jelenu stavi na levu stranu novca je bolje razumljiv.

Ovu vrstu novca, koju obrađujemo u ovom članku, radio je kalupar br. 1 (videti rad Pavla Prljinčevića objavljen u *Numizmatičaru* br. 4, str. 127-163), visoko produktivan, a samim tim verovatno i visoko rangiran kalupar Carstva. Imajući to u vidu, ne može se pretpostaviti da bi kalupar takvog ranga mogao napraviti grešku - previd da slučajno stavi caricu na levu, počasnu stranu. Takođe se i slova ΘΛΞ, od imena Jelena, nalaze na toj strani. Ukoliko bi novac i bio izrađen pogrešno, a ne po volji silnog cara Dušana, poznatom po strogom zakonu, svakako da takav novac ne bi bio pušten u opticaj, a kri-

ivođenjem PETROVIĆ

Šrpski srednjovekovni novac iz zbirke Narodnog muzeja u Šapcu

D od samih početaka stvaranja muzejske zbirke u Šapcu, početkom 20. veka, sakupljanju starog novca pridavana je posebna pažnja. Tako je čvrsta zbirka, koja se nalazila u Gimnaziji, imala lep broj primeraka starog novca. Nažalost, ova prva numizmatička kolekcija uništena je tokom ratnih radnji grada 1914-1918. godine.

Ponovnim oživljavanjem ideje o stvarajućem muzeju, u okviru Šabačke narodne knjižnice i čitaonice tokom 1934. godine, formirane su i četiri zbirke, a jedna od njih je bila i numizmatička.

Prema sačuvanim izveštajima zbirka se stojala od 43 primeraka raznog metalnog novca i 63 novčanice. Pred sam rat 41. godine zbirka je bila znatno veća dosta metalnog i papirnog novca. Kom ratnih godina koje su usledile, liki deo novca iz zbirke je nestao, tako i je mali broj primeraka sačuvan.

Ubrzo posle oslobođenja 1945. godine uzej i pored teških uslova nastavlja sa svojom aktivnošću na prikupljanju ističkih predmeta, pa i starog novca. Međutim, sistematsko sakupljanje numizmatičkog materijala započinje tek od 62. godine, dolaskom prvog arheologa. I tada se zbirka novca mnogostruko razvila kako poklonima tako i otkupima. Nažalost, suočen sa konstantnim nedostatkom sredstava za otkup Muzej nije uspeo da za svoju kolekciju otkupi nešto ponuđenih nalaza iz zbirki.

Danas se numizmatička zbirka Narodnog muzeja u Šapcu sastoji od nekoliko hiljada primeraka metalnog i papirnog novca koji obuhvata veliki vremenski period, od antike do naših dana. Između ostalog, u zbirci se nalazi i mala

I pored činjenice da broj primeraka nije veliki, smatramo da je za izučavanje srpske srednjovekovne numizmatike svaki objavljeni primerak novca značajan obzirom da doprinosi rasvetljavanju problema kovanja i cirkulacije novca srednjovekovne Srbije.

Katalog

Identifikacije i opisi novca u katalogu izvršeni su na osnovu sledeće literature:

- Šime Ljubić, Opis jugoslovenskih novaca, Zagreb 1875. (skraćeno: Ljubić 1875)
- Miroslav Jovanović, Srpski srednjovekovni novac, Beograd, 2001. (skraćeno J.)
- Vujadin Ivanišević, Novčarstvo srednjovekovne Srbije, Beograd 2001. (skraćeno I.)

Novac u katalogu razvrstan je hronološki prema vladarima. Za svaki primerak novca dat je opisaversa i reversa, metal, težina u gramima i reference.

Stefan Dragutin (1276-1282/1316)

1. Av. „STEFAN“ - R/E/X - S STEFAN. Kralj, levo, i sv. Stefan, desno, stoje okrenuti licem. Kralj bez krune, ogrnut haljinom ukrašenom dragim kamenjem, drži u levoj ruci svitak (akakiju). Desnom rukom prima od svetitelja barjak sa krstom. Svetitelj sa zrnastim nimbom u stiharu sa ogrtačem, levom rukom na grudima drži jevanđelje koje je ukrašeno sa pet dragih kamenova. Desnom rukom pruža barjak vladaru.
Rv. IC-XC. Hristos sa zrnastim nimbom, u hitonu sa himationom, sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnom rukom blagosilja, a u levoj drži jevanđelje.
t-1,70 g (probušen). Ljubić 1875, Stefan Dragutin, IV,I-XI, XIII-XXI, T. V. 15,17-18. J. 1.1. I. 2.1.2.
2. Av. ST....- SS.... Jako oštećen primerak. Raspoznaće se predstava vladara i svetitelja. Moguće je pročitati samo deo natpisa.
Rv. IC-XC. Prikaz Hrista kao kod prethodnog primeraka.
t-1,20 g. Ljubić 1875, Stefan Dragutin, IV,I-XI,XIII-XXI, T.V. 15,17-18J. 1.1. I. 2.1.2.
3. Av. S.....A..- R/E/X -SS.... Jako oštećen primerak. Vidi se predstava vladara i svetitelja koji mu predaje krstasti barjak. Raspoznaće se samo deo teksta.
Rv. IC-XC. Prikaz Hrista kao od broja 1.
t-1,86 g. Ljubić 1875, Stefan Dragutin, IV,I-XI, XIII-XXI, T. V. 15,17-18; J. 1.1; I. 2.1.2.
4. Av. STEFANV - (...) S STEFANV. Nedostaje deo novca sa glavom vladara i svetitelja.
Rv. IC-XC. Hristos sedi na prestolu. Nedostaje deo novca na kojem su prikazane noge.

5. Av. СТЕФАН - РАБЬ XYN. Kralj sa otvorenom krunom, u vladarskoj haljini, stoji. U desnoj ruci drži skiptar sa krstom na vrhu, dok mu leva počiva na grudima. U polju levo i desno od vladara slova a-m:
 Rv. IC-XC. Hristos za zrnastim nimbom sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnom rukom blagosilja, a levom drži jevandelje.
 t-2,15 g . Ljubić 1875, Stefan Vladislav I, T. III. 13-19; J. 4.1; I. 2.5.
6. Av. СТЕФА-РАБЬ XY. Predstava vladara ista kao i kod prethodnog primerka. Razlika samo i detaljima. U polju levo i desno od vladara po jedna šestokraka zvezda.
 Rv. IC-XC. Sve isto kao i kod prethodnog primerka.
 t-2,20 g. Ljubić 1875, Stefan Vladislav I, T. III 13-19; J. 4.2; I. 2.5.
7. Av. + СТЕФА+ - +РБЬ X - Y +. Predstava vladara ista kao kod prethodnog primerka. Razlika samo u detaljima. U polju pored leve ruke dva krsta jedan iznad drugog.
 Rv. IC-XC. Sve isto kao kod primerka br. 5.
 t-2,15 g. Ljubić 1875, Stefan Vladislav I, T. III 13-19; J. 4.2; I. 2.5.

Stefan Uroš II (Milutin) (1282-1321)

8. Av. VROSIVS- R/E/X-S STEFAN. Kralj, levo i sv. Stefan koji mu predaje zastavu, desno, stoe. Kralj drži svitak, a sv. Stefan jevandelje.
 Rv. IC-XC. Hrist sa nimbom oko glave sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnom rukom blagosilja, a u levoj ruci drži jevandelje.
 t-1,90 g. Ljubić 1875. Stefan Uroš I, III, T. IV. 8-18.; J. 1.1; I. 3.1.
9. Av. VROS-I-VS-REX. Kralj sa otvorenom krunom sedi na prestolu bez naslona. U desnoj ruci drži skiptar sa krinom, dok mu je u levoj ruci glob sa dvostrukim krstom.
 Rv. IC-XC. Hristos sa nimbom sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnom rukom blagosilja, a levom drži jevandelje. U polju levo i desno pored prestola krin.
 t-1,95 g (probušen i trag lemljenja alke). Ljubić 1875. Stefan Uroš II (Milutin), III, T. VI. 12-13; J. 13; I. 3.3.

10. Av. VROSIVS-R/E/X-S STEFAN. Kralj, levo i sv. Stefan koji mu predaje dvostruki krst, desno, stoe. Kralj u levoj ruci drži svitak, a svetac levom rukom prihvata jevandelje. Pored donjeg kraja krsta slova N-O.
 Rv. IC-XC. Hristos sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnom rukom blagosilja, a levom drži jevandelje. U polju pored prestola slova T-V.
 t-1,47 g. Ljubić 1875: Stefan Uroš I, I-II, VI. 33, T. IV. 1-7, V.2; J. 7; I. 3.7.
11. Av. VROSIVS-R/E/X-S STEFAN. Sve isto kao kod prethodnog primerka. Samo dole na početku krsta slovo ?-R. Polovina (leva) novca na kojoj je prikazan vladar dvaputa je otkovana (ili prekovana) tako da je došlo do dupliranja slike.
 Rv. IC-XC. Sve isto kao kod prethodnog primerka.
 t-1,78 g. Ljubić 1875. Stefan Uroš I, I-II, VI, 33, T. IV, 1-7, V. 2; J. 7; I. 3.7.
12. Av. VROSIVS-R/E/X-S STEFAN. Kralj, levo i sv. Stefan desno koji mu predaje zastavu. Na sredini motke na kojoj je zastava krst. Kralj je sa otvorenom krunom i u levoj ruci drži svitak. Svetac je sa nimbom, levom rukom prihvata jevandelje.
 Rv. IC-XC. Hristos sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnom rukom blagosilja, a u levoj drži jevandelje. U polju sa strane prestola slova P-T.
 t-2,32 g. Ljubić 1875. Stefan Uroš I, IV c. T. IV.21; J. 5; I. 3.9.

Stefan Vladislav II (1316/1321-1325)

13. Av. (VLADISLAVЬ) РАБ X. Kralj sa otvorenom krunom stoji okrenut licem. U desnoj ruci drži skiptar sa krstom, a leva mu je na grudima.
 Rv. IC-XC. Hrist sa nimbom sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnom rukom blagosilja, a u levoj drži jevandelje. Sa strane prestola, u polju, kružić.
 t-2,20 g. Ljubić 1875, Stefan Vladislav I, II, T. III. 20-22; J. 1; I. 4.1.

Stefan Uroš III (Stefan Dečanski, kralj 1321-1331)

14. Av. (VROS)IV - R/E/X - S STEFAN. Kralj stoji levo, a sv. Stefan koji mu predaje dvostruki krst desno. Kralj je sa otvorenom krunom i u levoj ruci drži svitak (akakiju). Sv. Stefan je sa nimbom i levom rukom prihvata jevandelje.
 Rv. IC-XC. Hrist sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnom rukom blagosilja, a u levoj drži jevandelje. U polju pored prestola slova N - C.
 t-2,02 g. Ljubić 1875, Stefan Uroš I, V, VI 1-32, 34-43, T. IV. 22-24,V 1; J. 7; I. 5.1.
15. Av. СТЕФАНЬ ОУРОШЬ - КРАЛЬ ТРЕТН. Kralj u panciru sedi na prestolu bez naslona. Na glavi mu je otvorena kruna. U desnoj ruci drži skiptar sa krstom na kraju, a u levoj mač položen preko krila

Rv. IC-XC. Hristos sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnom rukom blagosilja, a u levoj drži jevanđelje.

t-2,12 g. Ljubić 1875, Stefan Uroš III (Dečanski), I, T. VI. 15-21; J. 1; I. 5.2.

Av. СТЕФАНЬ ОУРОШЬ - КРАЛЬ ТРЕНТ. Varijanta prethodne vrste. Predstava i tekst su isti, samo je između stopala vladara slovo N.

Rv. IC-XC. Sve isto kao kod prethodnog primerka. Samo u polju nosa, sa strane prestola slova L - P.

t-2, 20 g. Ljubić 1875, Stefan Uroš III (Dečanski), I, T. VI, 15-21; J. 1; I. 5.2.

Stefan Dušan (1331-1355)

Av. STEFAN-R/E/X-S STEFAN. Kralj stoji levo, a sv. Stefan desno i predaje kralju dvostruki krst. Kralj je sa otvorenom krunom i u levoj ruci drži svitak. Svetitelj levom rukom drži jevanđelje.

Rv. IC-XC. Hrist sa nimicom sedi na prestolu sa visokim naslonom. Levo i desno od prestola u polju slova P-N.

t-1,81 g (probušen). Ljubić 1875, Stefan Dragutin, III, T. V. 8-14; J. 8; I. 6.1.

Broj 18.

Av. STEFANVS-DEI GRA REX. Šlem sa čelenkom, dašćicom, rozetom i perjanicom okrenut nadesno.

Rv. IC-XC. Hrist sedi na prestolu sa visokim naslonom. U polju, sa strana prestola, slova N-G.

t-1,61 g (obrezan). Ljubić 1875, Stefan Dušan-kralj, Ia, c-e, T. VI, 22, 24, VII. 1-3; J. 1; I. 6.5.1.

19. Av. СФб - Ѣ. Car sa zatvorenom krunom, okrenut licem jaše nadesno. U desnoj ruci drži skiptar sa krstom, a u levoj svitak.

Rv. IC-XC. Poprsje Hrista sa nimicom. Desnom rukom blagosilja, a u levoj ruci drži svitak. U polju levo slovo N.

t-1,48 g. Ljubić 1875. Stefan Dušan car, V VI a-b, T. VIII. 21-24; J. 27; I. 6.11.1.

Broj 20.

20. Av. СФб - Ѣ. Car levo i carica desno, stoje i između sebe drže dvostruki krst. Car je sa zatvorenom krunom i u desnoj ruci drži skiptar sa krstom na kraju. Carica je sa otvorenom krunom, u levoj ruci drži skiptar sa krstom.

Rv. IC-XC. Hrist sa nimicom sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnom rukom blagosilja, a levom rukom drži jevanđelje. Sa strane u polju slova N-G.

t-0,90 g. Ljubić 1875, Stefan Dušan-car, V III Aa 20, V III V I a 257-259, β 16-81, 118-153; II 1-17, 19-23, 31-68, 72-76, 96-140; III-V, T. VIII. 10, 12, 14, 16-19; J. 45; I. 6.21.

21. Av. СФб - Ѣ. Sve isto kao i kod prethodnog primerka.

Rv. IC-XC. t-1,25 g. Ljubić 1875, Stefan Dušan-car, V III A a 20, V III V I a 257-259, β 16-81, 118-153; II 1-17, 19-23, 31-68, 72-76, 96-140; III-V, T. VIII. 10, 12, 14, 16-19; J. 45; I. 6.21.

22. Av. СФб - Ѣ. Sve isto kao kod prethodna dva primerka. Samo je postolje krsta prikazano kao kružić sa nekoliko tačkica iznad.

Rv. IC-XC. Isti kao kod prethodna dva primerka, samo nema slovnih oznaka.

t-1,16 g. Ljubić 1875, Stefan Dušan-car, V III A a 20, V III V I a 257-259, β 16-81, 118-153; II 1-17, 19-23, 31-68, 72-76, 96-140; III-V, T. VIII. 10, 12, 14, 16-19; J. 45; I. 6.21.

23. Av. СФб - Ѣ. Car levo i carica desno, stoje i između sebe drže dvostruki krst. Car sa zatvorenom krunom drži desnu ruku na grudima. Carica sa otvorenom krunom drži levu ruku na grudima.

Rv. Isus sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnom rukom blagosilja, a levom drži jevanđelje.

t-1,16 g. Ljubić 1875, Stefan Dušan-car, V III V I a 1-255; β 1-15 II 18 69-71 T VIII 11-1 49-1 6 22 2.

24. Av. СФб - ѣп. Car levo i carica desno, stoe i između se-be drže trostruki krst. Car je sa zatvorenom krunom i desnu ruku drži na grudima. Carica je sa otvorenom krunom, a levu ruku drži na grudima.
 Rv. Hrist sa nimbom sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnom rukom blagosilja, a levom drži jevanđelje.
 t-1,14 g. Ljubić 1875, Stefan dušan-car, B III C; J. 51; I. 6.22.3.

Đurđe Vuković - Branković (1402-1456)

25. Av. + ГНЬ ДЕСПОТЪ Б u krugu monogram ГЮРЬГЬ.
 Rv. Lav korača nalevo. Okolo venac i šestokrake zvezde.

- t-0,49 g. Ljubić 1875. Đurđe Branković, IX, T. XIII. 23; J. 21; I. 45.12.
 26. Av. ДЕСПОТЪ ГЮРЬГЬ. Despot sa otvorenom krunom sedi na prestolu bez naslona. U desnoj ruci drži uspravljen mač, a u levoj glob sa krstom.
 Rv. С-М-Д-Р-В-О. Lav korača nalevo.
 Kovnica Smederevo. t-0,80 g. Ljubić 1875, Đurđe Branković, VI a, T. XIII. 14; J. 35; I. 45.23.
 27. Av. ДЕСПОТЪ ГЮРЬГЬ. Despot sa otvorenom krunom, stoji okrenut licem. U desnoj ruci drži uspravljen mač, a u levoj glob sa krstom.
 Rv. С-М-Д-Р-В-О. Dve šestokrake zvezde. Lav korača nalevo.
 Kovnica Smederevo. t-0,95 g. Ljubić 1875, Đurađ Branković, VII, T. XIII.16; J. 33; I. 45.24.

Srpski srednjovekovni novac na tele-karticama

Firma Telekom Srbija izdala je seriju od tri telefonske kartice sa motivima srpskog srednjovekovnog novca. Njihovo naznačeno vreme upotrebe bilo je od juna 2001. do juna 2002. godine. Na prvoj kartici, čija je vrednost 100 dinara, prikazan je čankasti novčić kralja Radoslava (1228-1234) iz zbirke Narodnog muzeja Beograd. Za „srpski matapan” prikazan na kartici od 150 dinara, dato je generalno objašnjenje: „Novac - Srednjovekovna Srbija”. Na kartici od 200 dinara prikazan je dinar cara Dušana uz natpis „Novac iz doba Nemanjića”.

Nadamo se da će Telekom Srbija nastaviti sa izdavanjem kartica sa motivima iz oblasti numizmatike (novac) i faleristike (odlikovanja) i da će prilikom opisa motiva ubuduće zatražiti stručnu pomoć SND. Tim pre što se u sastavu našeg Društva nalazi i Sekcija tele-kartica.

jiljana BAKIĆ

Zbirka srednjovekovnog novca Gradskog muzeja u Vršcu

Novac je stizao u Vršački muzej još od njegovog osnivanja (1882), kada je ovaj deo Banata bio integralna oblast Tamiškog Banata. Pri tom mislimo na celokupni Južni Banat, koji danas dele Srbija i Rumunija. Treba imati u vidu da je nešto ranije, od 1872. u rumunskom delu Banata aktivovan Muzej Južne Ugarske u Temišvaru tada Delmagyaroszagi muzejum). Pored Vršačkog muzeja u našem delu Južnog Banata još od 1877. postoji i Gradski muzej (Stadt-Museum u Beloj Crkvi) koji je poseđovao dobro uređenu numizmatiku. Početni fondovi ovih muzeja stvarani su sa šireg geografskog područja, duh tog vremena stvarali su veliki kolezionari i poklonici muzeja, a komunikacija između navedenih muzeja bila je zadivljujuća. Razmena materijala, pokloni, otkupi bez obzira na područje delovanja muzeja, uobičajeni su za to vreme. Takvu raspodelu numizmatičkog materijala konstatujemo danas u samim zbirkama, u starim inventarnim knjigama, i u starijoj literaturi.

Danas mnoge numizmatičke nalaze sa našeg dela Banata imamo u kolekcijama muzeja u Temišvaru (danas Muzeul Banatului), pa i u Narodnom muzeju u Budimpešti (Nemzeti muzeum). Ali moramo reći da je situacija i suprotna, odnosno da Vršački muzej poseduje nalaze iz rumunskog dela Banata, sa područja Bele Crkve i njene okoline, iz Srbije. Ovom prilikom osvrćemo se na najveću zbirku iz kolekcije Gradskog muzeja u Vršcu -

Ovaj deo zbirke obuhvata dugo vremensko razdoblje i složenu monetarnu sliku, okvirno od perioda rane Vizantije do pada Banata pod turšku vlast, a uključuje sledeće oblasti:

Zbirka vizantijskog novca (V - VI vek, X / XI - XII vek)

Za kraj V i VI veka karakterističan je pad novčanog prometa, s obzirom na ukupne istorijske prilike na širem području Vojvodine (prodori Huna, Gepida, Slovena, dominacije Avara). Nalazi novca iz ovog perioda su sporadični i potiču sa lokaliteta Ban. Palanka - Sapaja (najraniji Anastazije 491-518, do Mavrikija 582-602), sa dominantnim folisima Justijana i Justina II.

Folis je bakarni novac uveden u monetarni sistem s kraja V veka. Na aversu je carevo poprsje spreda i naznaka vrednosti grčkim slovima na reversu. Folis sa oznakom M označava vrednost od 40 numija.

Vizantija će stupiti na naše područje vrlo kratko u doba Justinijana (527-565, kada je obnovljeno utvrđenje na Sapaji), ali će prodom Avara definitivno izgubiti levu obalu Dunava. To će se desiti, najverovatnije, u vreme Justina II (565-578), što nam pokazuju i nalazi novca.

Monetarne prilike VII - IX veka su nam nepoznate. To je period prisustva mnogih plemena (Avari, Huni, Gepidi, Slovenci, Bugari) na ovom području, mešavine materijalne kulture, sa još uvek nesigurnim etničkim definisanjem. Od X/XI do XII veka konstatujemo veći priliv novca na ovim prostorima. To je odraz stabilizovanja monetarnog sistema, jačanja trgovine i agrara, u vreme Jovana Cimiskija (969-976) i Vasila II (976-1025). Za taj period karakteristični su anonimni folisi. Na aversu je poprsje Hrista, dok su na reversu poruke u slici i pismu. Za ovaj period karakteristični su i pojedinačni primeri zlatnog novca (solida, numizme histamenona) iz naše zbirke, prepoznatljive hrišćanske ikonografije. Svi navedeni primerci su bez podataka o mestu nalaza.

Za XII vek i vreme Manoila Komnena (1143-1180) karakterističan je bakarni čankasti novac koji dominira u našoj zbirci. Na aversu je predstava Hrista, na reversu vladar ili Bogorodica. Čankasti novac ili skifat uveo je u monetarni sistem Aleksej I, 1092. godine. Nominala u zlatu zove se hiperpiron. U našoj zbirci nalazi se jedan primerak, kovan u Konstantino-

Početkom XI veka Mađari definitivno zauzimaju Južni Banat, i na ovim prostorima pojavljuje se novi novčani sistem čiju osnovu će do XV veka činiti ugarski novac.

Zbirka ugarskog novca (XII - XV vek)

Jedna od najbogatijih zbirki najvećim delom stvorena još u vreme F. Milekera, poznatog istraživača arheologije i istorije Banata i prvog kustosa muzeja u Vršcu. Najraniji primerci su pojedinačni nalazi nepoznatog mesta nalaza: oboli Stefana II (1113-1141) i bakarni novac Stefana IV (1162-1163), rađeni po vizantijskim uzorima. Pored sitnog srebrnog novca obola, u našoj zbirci su zastupljeni i brakteati. Brakteat je srebrni novac kovan samo sa jedne strane. Naši primerci pripadaju Beli IV (1235-1270).

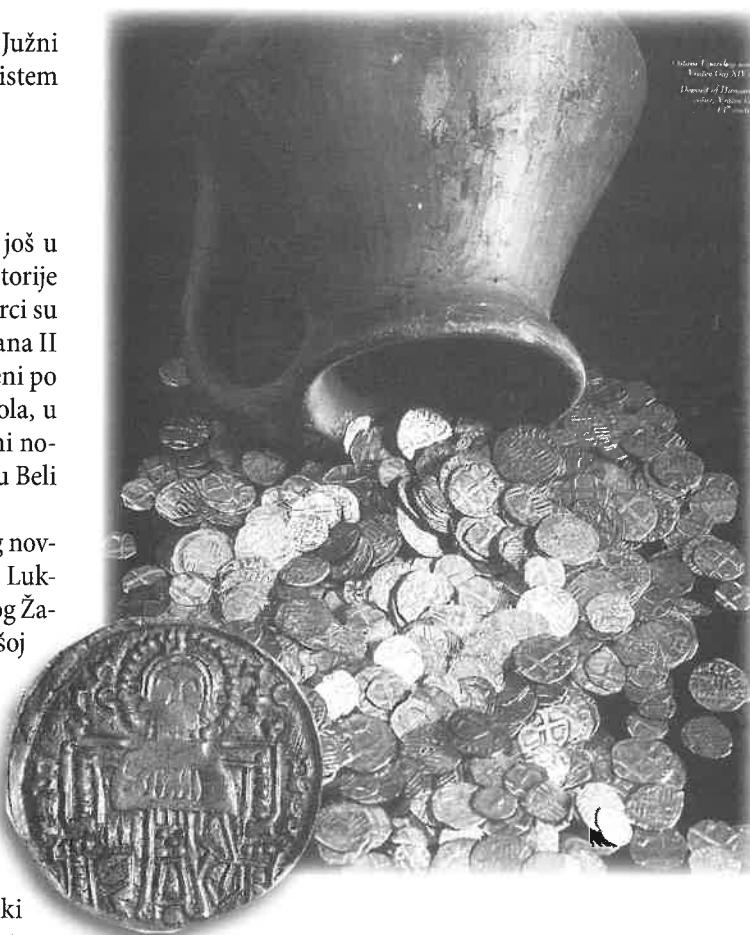
Najznačajniji deo zbirke predstavljaju ostave ugarskog novca XII-XV veka, od kojih najveći broj pripada Žigmundu Luksemburškom (1386-1437). One potiču iz Bele Crkve, Malog Žama, Kusića, Vračev Gaja, Botoša, Deliblata, Gaja. U našoj zbirci nalazi se i jedna ostava iz rumunskog dela Banata (Sokolovac). Oni sadrže srebrni novac, uglavnom obole i denare i manji broj primeraka bakarnog novca, koji je u monetarni sistem Ugarske uveo Žigmund.

U ostavi iz Deliblata sačuvan je i prsten pečatnjak, a u ostavi iz Gaja deo narukvice.

Zastupljeni su sledeći vladari: Karlo Robert (1308-1342), na čijim obolima se pored grba Ugarske (dvostruki krst) pojavljuje i grub Anžujaca, Lajoš I (1342-1382) je zastupljen denarima sa prikazom glave Saracena na aversu. Marija (1385-1395) je takođe zastupljena denarima, ali dominiraju kovanja Žigmunda sa dvostrukim krstom na aversu, a na reversu je štit sa četiri polja (pruge i branderburški orao). Osim srebrnog novca u zbirci se nalaze i njegovi zlatni guldeni sa reversnom predstavom Sv. Ladislava koji u desnoj ruci drži sekuru, a u levoj lopatu sa krstom. Na novcu Matije Korvina (1458-1490) pojavljuje se prvi put lik Bogorodice sa Hristom.

Po numizmatičkim podacima prvi prođor ugarskog novca vezuje se za XII vek, on se nastavlja i u XIII veku kad se na ovom području u manjoj meri pojavljuje i frizaški novac, slavonski banovci, venecijanski novac, srpski srednjovekovni i bugarski novac. Ali najveći porast optičaja na ovom području zapaža se od XIV do prvih decenija XV veka i odnosi se na ugarski novac.

Ovi nalazi reflektuju nestabilnost u oblastima oko Save i Dunava koja je prouzrokovana, pored unutrašnjih dinastičkih sukoba u Ugarskoj, i stalnom opasnošću od turskih napada. Ovi napadi su postali češći posle poraza srpske vojske na Kosovu 1389. godine. Žigmund Luksemburški, posle učvršćivanja svoje vlasti u Ugarskoj, preuzimao je vojne akcije da im se suprostavi, ali nije mogao da spreči njihove upade u Banat (1392). Opasnost od turskih napada postojala je sve do 1402. godine. Ova oblast je posle prilaska despota Stefana Lazarevića Žigmundu i primanja njegove vrhovne vlasti 1403/4 više decenija bila zaštićena od Turaka odbrambenim pojasmom koji je činila Srpska Despotovina. Međutim, i Banat će pasti pod tursku vlast 1552. godine.

Zbirka srpskog novca (XIII-XV veka)

Pored dominantnog monetarnog sistema Ugarske, na ovom području od XII do XV veka u optičaju se od XIII veka javljaju i druge monete koje govore o uključenosti područja u monetarne tokove tog vremena i veze, pre svega, sa srednjovekovnom Srbijom.

Srpski srednjovekovni novac zastupljen je primercima od Stefana Uroša II (1243-1276) do Vuka Brankovića (1371-1395).

Najviše primeraka pripada Stefanu Dušanu (1346-1355). Srpski srebrni novac, dinar (brskovski dinar, groš) u početku je težinski ravan sa mletačkim matapanom. Kasnije je sve više gubio na težini, a pad njegove težine izazvao je protest kod Mlečana. Znamo, recimo, iz kotorske građe da je 1335. postojala relacija četiri dinara prema tri matapana.

Predstave na srpskom srednjovekovnom novcu su veoma raznovrsne i još uvek su predmet proučavanja. U prvom periodu rađeni su po uzoru na mletačke matapane: vladar gologlavl ili sa krunom na glavi prima krst ili zastavu od Sv. Stefana, zaštitnika srpskog prestola koji zamjenjuje Sv. Marka na matapanima. Na reversu je predstava Hrista. Najveći domet u kvalitetu, tehnički, srpsko srednjovekovno kovanje dostiže za vreme kralja i cara Dušana. Kovao je trinaest tipova novca sa velikim brojem varijanti. Na svim svojim predstavama - dok sedi na prestolu, jaše na konju, stoji ili sedi sa caricom, ili ga krunišu anđeli - car nosi odeću i insignije sa kojima su se pojavljivali i vizantijski carevi. Kazne za falsifikovanje novca, kontrola kovanja i sl. bile su odredbe Zakonika cara Dušana.

Inače srpski srednjovekovni novac kovan je u Brskovu, dniku, u kovnicama primorskih gradova (Kotor), Novom du, Srebrenici. Natpisi na srpskom srednjovekovnom novcu su latinični, grčki, čirilični. Zanimljivo je pomenući ponepodatke o vrednosti srpskog srednjovekovnog novca: ždrec se u to vreme mogao kupiti za 240 dinara, konj za 360, a litra žita koštala su 1 dinar. Godišnja plata sluge kod nekog vojstava bila je 72 dinara, mornara 360 dinara, a lekara na oru kralja Dušana 4800 dinara.

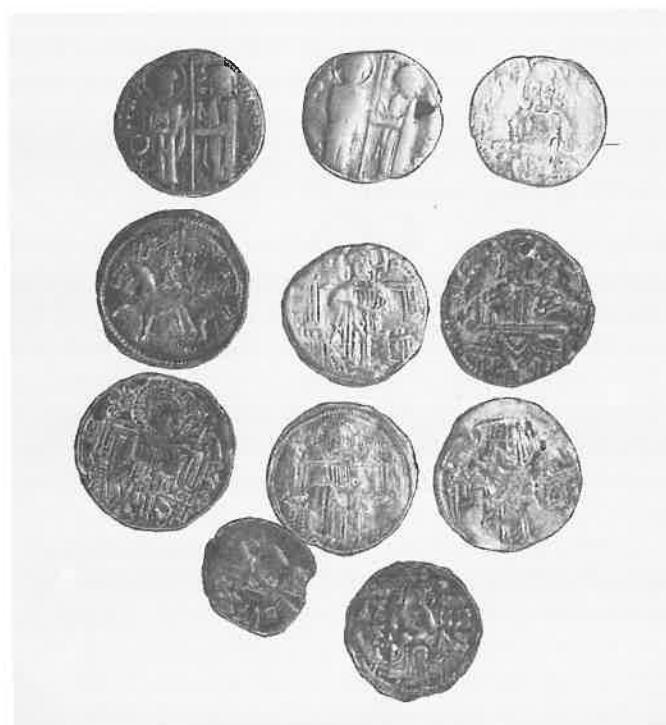
Ostale zbirke

Pored srpskog srednjovekovnog novca u zbirci je zastupljeni Venecija sa jednim matapanom dužda Lorenca Tieopola (1268-1275), a bugarski novac potiče iz XIV veka.

Na ovom području beležimo i prisustvo slavonskih banova koji su kovani u XIII i XIV veku najpre u Pakracu, a zatim u Zagrebu. Na aversu je grb Slavonije - kuna u trku između dve reke, a na reversu dvostruki krst sa dve okrunjene glagolje simbolizuju način vladavine u Hrvatskoj - jedno je hrvatsko-ugarski zajednički kralj, a drugo herceg ili duks koji vidi na toj teritoriji.

U našoj zbirci pored pojedinih nalaza imamo i dve ostave đene u Vršcu. One su iz vremena Arpadovića (Vladislava I, 1272-1290) i predstavljaju skromno novčano blago (18 i 22 imerka).

Srednjovekovni srebrni denari kovani od početka XII pa do sredine XIII veka u Koroškoj, Kranjskoj i Štajerskoj poznaju pod imenom frizatici (grad Friesach-Breže). U vršačkoj zbirci nekoliko ostava sadrži i frizatike (Mali Žam, Botoš i

Gaj). Ovaj strani novac pojavio se usled gubljenja vrednosti ugarskih dinara.

Izneti numizmatički podaci pokazuju da je na našem području, pored dominantnog vizantijskog novca (XII vek), vodeću ulogu s obzirom na istorijske prilike imao ugarski novac. Primetne su veze ovog područja i sa drugim kulturnim područjima, koje su se verovatno odvijale preko Dunava, naročito sa srednjovekovnom Srbijom.

SND „MINT SET“ metalnog novca SR Jugoslavije

Poslednja serija jugoslovenskog novca, najnoviji dizajn izdat 2000. godine, raspoloživa je za naše članove i druge zainteresovane u kvalitetu kovnički sjaj, u specijalnom pakovanju Srpskog numizmatičkog društva.

Naše društvo će, najverovatnije, takođe organizovati pakovanje istog metalnog novca SRJ, ali godine izdanja „2002“ (kovance sa datumom „2001“ nisu izdate). Biće to istovremeno i naš numizmatički oproštaj sa Jugoslavijom.

SND kompleti metalnog novca, čija je cena 60 dinara ili 1 evro, raspoloživi su na svim našim sastancima, a mogu se takođe poručiti telefonski ili poštom (običnom ili elektronskom) kod našeg sekretara, gosp. Dragana Pavlovića.

Ranko MANDIĆ

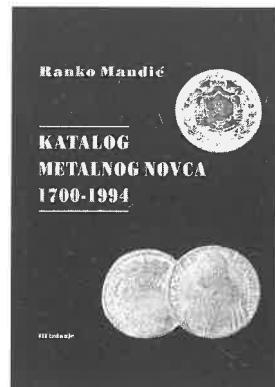
Metalni novac SR Jugoslavije (1994–2002)

Dopuna uz „Katalog metalnog novca 1700-1994.”

Svi primerci iskovani su u ZIN kovnici Beograd, i još uvek su zakonsko sredstvo plaćanja, premda se apoeni manji od 50 para ne nalaze u opticaju. Ovo znači da NBJ do danas nije donela odluku o prestanku važnosti kao sredstva plaćanja apoenima manjim od 50 para, a što je inače veoma neuobičajeno.

Ova dopuna urađena je na isti način kao osnovni katalog, s tim što su kataloške cene izostavljene, jer se radi o kurentnom novcu čija je vrednost uglavnom identična nominalu (*face value*).

SRJ — 4. SERIJA: 1994–1995.

1 PARA	Ø 17 mm t. 2,718 g KM161	Cu 75%, Zn 23%, Ni 2%
Kat. br.	Datum	Emisija komada
79	1994	25.350.000

Obod gladak. Simetričan ↑↑. U opticaju: 2.2.1994. —

5 PARA	Ø 21mm t. 4,139 g KM164.1	Cu 75%, Zn 23%, Ni 2%
80.1	1994	30.408.000
80.2	1995	3.400.000

Obod gladak. Simetričan ↑↑. U opticaju: 7.2.1994. —

10 PARA	Ø 18 mm t. 3,081 g KM162.1	Cu 70%, Zn 18%, Ni 12%
81	1994	52.161.000

^^

50 PARA	Ø 20 mm t. 3,799 g KM163	Cu 70%, Zn 18%, Ni 12%
Kat. br.	Datum	Emisija komada
82	1994	45.013.000
Obod gladak. Simetričan ↑↑. U opticaju: 29.1.1994. —		

1 NOVI DINAR	Ø 22 mm t. 4,593 g KM165	Cu 70%, Zn 18%, Ni 12%
83.1	1994	47.755.000
83.2	1995	10.359.000
Obod gladak. Simetričan ↑↑. U opticaju: 24.1.1994. —		

SRJ — 4A. SERIJA: 1995-1996.

Izmenjene tehničke karakteristike

5 PARA	Ø 17 mm t. 2,712 g KM164.2	Cu 75%, Zn 23%, Ni 2%
84	1996	9.951.000

Obod gladak. Simetričan ↑↑. U opticaju: 12.2.1996. —

10 PARA	Ø 19 mm t. 3,384 g KM162.1a	Cu 70%, Zn 23%, Ni 2%
85	1995	31.041.000

^^

10 PARA	$\varnothing$ 21 mm t. 4,12 g KM163a	Cu 75%, Zn 23%, Ni 2%
Kat. br.	Datum	Emisija komada
5	1995	19.193.000

Obod gladak. Simetričan ↑↑. U opticaju: 29.11.1995. —

SRJ — 6. SERIJA: 2000 - 2002. (Novi dizajn)

50 PARA	$\varnothing$ 18 mm t. 3,26 g KM -	Cu 75%, Zn 23%, Ni 2%
Kat. br.	Datum	Emisija komada

90 2000 23.821.000
Obod gladak. Simetričan ↑↑. U opticaju: 15.12.2000. —

10 PARA	$\varnothing$ 19 mm t. 3,384 g KM173	Cu 75%, Zn 23%, Ni 2%
7.1	1996	18.129.000
7.2	1997	21.384.000
7.3	1998	5.153.000

Obod gladak. Simetričan ↑↑. U opticaju: 9.8.1996. —

1 DINAR	$\varnothing$ 20 mm t. 4,32 g KM -	Cu 70%, Zn 18%, Ni 12%
91.1	2000	20.076.000
91.2	2002	Np. (Nepoznato)

Obod gladak. Simetričan ↑↑. U opticaju: 15.12.2000. —

10 PARA	$\varnothing$ 21 mm t. 4,12 g KM174	Cu 75%, Zn 23%, Ni 2%
8.1	1996	3.520.000
8.2.	1997	14.742.000
8.3	1998	20.050.000
8.4	1999	18.140.000

Obod gladak. Simetričan ↑↑. U opticaju: 9.8.1996. —

2 DINARA	$\varnothing$ 22 mm t. 5,25 g KM -	Cu 70%, Zn 18%, Ni 12%
92.1	2000	10.071.000
92.2	2002	Np.

Obod gladak. Simetričan ↑↑. U opticaju: 15.12.2000. —

NOVI DINAR	$\varnothing$ 20 mm t. 4,17 g KM168	Cu 70%, Zn 18%, Ni 12%
93.1	1996	80.122.000
93.2	1999	21.686.000

5 DINARA	$\varnothing$ 24 mm t. 6,24 g KM -	Cu 70%, Zn 18%, Ni 12%
93.1	2000	37.762.500
93.2	2002	Np.

PRIGODNI NOVAC od 1996. godine

Svi primerci izrađeni su u tehnici „polirana ploča” (PP)

(20) Serija NIKOLA TESLA (1996)

Prigodno izdanje povodom 140. godišnjice rođenja Nikole Tesle.
(Pušteno u prodaju: 11.10.1996).

20 NOVIH DINARA	Ø 29 mm t. 9,324 g KM169	Cu 70%, Zn 18%, Ni 12%
Kat. br.	Datum	Emisija komada
P79	1996	9.742

Obod gladak. Simetričan ↑↑. PJD.

200 NOVIH DINARA	Ø 30 mm t. 13 g KM170	Ag .925, TAg 12,025 g
P80	1996	9.847

Obod gladak. Simetričan ↑↑. KPL.

300 NOVIH DINARA	Ø 38 mm t. 26 g KM171	Ag .925, TAg 24,05 g
P81	1996	9.034

Obod gladak. Simetričan ↑↑. KPL.

1000 NOVIH DINARA	Ø 24 mm t. 8,64 g KM172	Au .900, TAu 7,776 g
P82	1996	4.617

(21) Serija HILANDAR (1998, 1999)

Prigodno izdanje povodom 8 vekova manastira Hilandar.
(Pušteno u prodaju: 11.5.1998. i 18.1.1999)

600 NOVIH DINARA	Ø 20 mm t. 3,455 g KM -	Au .900, TAu 3,1095 g
Kat. br.	Datum	Emisija komada
P83	1998	10.000

Obod gladak. Simetričan ↑↑. KPL.

1500 NOVIH DINARA	Ø 25 mm t. 8,64 g KM -	Au .900, TAu 7,776 g
P84	1998	5.000

Obod gladak. Simetričan ↑↑. KPL.

3000 NOVIH DINARA	Ø 30 mm t. 17,277 g KM -	Au .900, TAu 15,549 g
P85.1	1998	500
P85.2	1999	500

Obod gladak. Simetričan ↑↑. KPL.

6000 NOVIH DINARA	Ø 40 mm t. 34.555 g KM -	Au .900, TAu 31,0995 g (1 tr. unca)
P86.1	1998	500
P86.2	1999	500

Prevod iz nemačkog priručnika autora Christiana i Friedrika Noback: VOLLSTÄNDIGES TASCHENBUCH DER MÜNZ-, MAAS- UND GEWICHTS-VERHÄLTNISSE DER STAATSPAPIERE, DES WECHSEL- UND BANK-WESENS UND DER ISANZEN ALLER LÄNDER UND HANDELSPLÄTZE. Leipzig 1850, str. 1115-1116. Delovi teksta dati u kurzivu predstavljaju naše (redakcijsko) naglašavanje ili primedbe i dodatna objašnjenja.

Novac i mere u Srbiji oko 1850. godine

SRBIJA — kneževina koja se nalazi pod vrhovnom vlašću otomanske Porte, smeštena između Slavonije, Mađarske, Vlaške i turskih provincija Bugarske, Makedonije, Rumunije i Bosne, sa važnim trgovačkim centrom tvrđavom Beograd na ušću Save u Dunav, sa 30.000 stanovnika.

NOVAC, KURSEVI (način računanja) itd. - u principu kao u Turskoj (Konstantinopolju), vidi tamo pod Smirna.

Kao obračunski novac ovde se pokatkad prihvata „jedan srpski pijaster“ (*groš, kuruš*), pod kojim se obično podrazumevaju dva turska pijastera tj. *groša*.

U Srbiji su u opticaju skoro sve evropske zlatne i srebrne kovanice, pri čemu su aust-

rijske najomiljenije. U ovoj zemlji postoje dva kursa koji znatno odstupaju jedan od drugog: takozvani kontribucioni (*poreski*) kurs i mesni (*čaršijski*) kurs, što je uobičajeni turski novčani kurs.

Prema ovom prvom austrijski dukat se obračunava po 24, a talir po 10 groša. (Pod talijom se podrazumeva austrijski konvencionalni ili danski talir od 2 guldena konvencionalnog novca). U istoj su srazmeri i ostali sitni austrijski i drugi inostrani, kao i turski dobri zlatni i srebrni novci. Ovaj kurs postoji više od 20 godina, a uveden je od strane srpske vlade, koja prema njemu uvodi porez i vodi svoje račune.

Prema ovom drugom, čaršijskom kursu, austrijski dukat se prihvata po 56, konvencionalni talir po 24, dvadesetica („*cvanciger*“ od 20 krojcera) po 4 groša, tako da prema ovome 240 groša ove vrste, kao i 100 groša kontribucionog ili poreskog kursa, idu na jednu kelnsku marku finog srebra. Dakle, poreski kurs prema čaršijskom stoji u odnosu 100 prema 240 ili 5 prema 12.

U Srbiji se svi trgovaci poslovi obavljaju prema čaršijskom (mesnom) kursu; na selu se volovi, krave i svinje kupuju prema poreskom kursu.

MERE I TEŽINE — Dužinska mera je turski aršin; vidi pod Konstantinopolj tj. *Carigrad (Istanbul)*. Ovaj se u ovašnjoj praksi izračunava = $2\frac{1}{4}$ bečke stope (pri čemu bi ista iznosila = 0,71125 metra);

Mera za zemlju (njive) zove se „dan oranja“ (jutro) i podrazumeva 1000 bečkih kvadratnih hvata ili $\frac{1}{8}$ bečkog lanca (jutra) = 35,87 francuskih ari.

Žito se prodaje prema težini tako što se cena utvrđuje na 100 oka.

Tečnosti se takođe prodaju prema težini, naime, prema okama, koje se obračunavaju prema zapremini: 1 oka = $1\frac{1}{4}$ bečke mere, dakle = 1,769 litara = 89,175 pariskih kubnih cola.

U Beogradu se rakija prodaje prema mađarskom akovu od 64 mađarskih politrenjaka, vidi Pešta.

Težina. Kao jedinica za težinu od turskih mera održala se samo oka. Ista se deli na 4 litre po 100 drama (drahmi), sadrži, dakle, 400 drama (kao u celoj Turskoj). Tovar ima 100 oka. U praksi se kod ovog uvek računa oko $2\frac{1}{4}$ bečke funte, kao što se to radi u onim delovima austrijske vojne granice, gde je oka uobičajena; uporedi podatke pod Vojna granica (*krajina*).

U Beogradu se oprana vuna prodaje prema bečkoj funti.

Cene većine težinskih vrsta robe u veletrgovini podrazumevaju se na 100 oka.

TRGOVAČKA KOMORA U BEOGRADU

— Srpska trgovacka kompanija ima za cilj da se, zajedno sa najuglednijim trgovcima iz pograničnih austrijskih gradova (Zemun, Pančevo, Temišvar itd.) energičnije nego do sada bavi aktivnom i pasivnom trgovinom Srbije.

ZAKONSKE MERE — Svi pravni sporovi sada se rešavaju prema Srpskom građanskom zakonu izdatom 1844. godine, koji je veran prevod austrijskog zakona.

Wolfgang HAHN

Austrijski dukati

kao trgovački novac

– stara i nova kovanja („1915”)

Slika 1.

Franz Joseph I, car i kralj

Ovaj članak predstavlja smisleni prevod članka prof. dr W. Hahna (u prošlom broju „dinara” potpisani kao Vukoje Pjevčević) sa Instituta za numizmatiku bečkog Univerziteta, o Austro-Ugarskim dukatima i njihovom postanku, upotrebi i današnjim novim kovanjima. Pošto srpska numizmatička terminologija još uvek ne raspolaže svim potrebnim izrazima, morali smo u prevodu da u nekoliko slučajeva u odnosu na original pomalo izmenimo tekst. Ovaj članak je prvo objavljen u časopisu „money trend” u septembru 2001. godine i predstavlja prvi, ali istovremeno i potpuni prilaz ovoj materiji. Uzevši u obzir da se ovi dukati i dan današnji masovno kupuju i koriste kao akumulacija imovine posebno u istočnoj Srbiji, sadržaj ovog članka veoma je relevantan za našu savremenu numizmatiku. Prof. Hahn se posebno zahvaljuje gosp. A. Brziću bez čijih mnogobrojnih podsticaja ovaj članak verovatno ne bi ugledao svetlo dana, a redakcija „dinara” se toplo zahvaljuje časopisu „money trend” na dozvoli za objavljivanje ovog članka.

Jedna od najpoznatijih vrsta takozvanog „trgovačkog novca”, (dakle proizvoda u obliku novca koji su uglavnom od plemenitih metala i koji se koriste u trgovačkom prometu a nisu legalna valuta u smislu novčanog prometa), su austrijski jednostruki i četverostruki dukati koji se u Drugoj austrijskoj Republici (Prva austrijska Republika postojala je između dva svetska rata, Druga je proglašena posle Drugog svetskog rata) već više od 50 godina kuju i prodaju kao „istorijski novac” u velikim količinama. U Bečkoj Kovnici ove dve nominalne imaju veoma dugu tradiciju, obe su preživele nekoliko novčanih reformi i još više promena političkih sistema!

Osnovni tip jednostrukog dukata, dakle avers bista vladara na desno i revers grb sa dvoglavim orlom, počeo je da se kuje u Beču još za vreme vladavine Ferdinanda III, 1657. godine. U to vreme, a i dugo godina posle, četverostruki dukati su se jako retko kovali i kada je to vršeno onda su to bile samo posebne prilike u kojima je obično korišćen pečat talira jer je bio sličnog prečnika. Nama danas poznati tip četverostrukog dukata u veličini talira i sa nominalom (4) ispod orla, datira iz 1778. godine u kojoj je kovanje i izvoz ovog novca i prvi put

Pečat reversa se još uvek čuva u kovnici u Beču i objavljen je u katalogu E. Fiala, 1902, str. 234, broj 998). U prvo vreme ovo još nije bilo redovno kovanje. Datumi koji postoje su 1779, 1786, 1790; posle toga su bili redovni periodi kovanja od 1793. do 1830, 1837-1848. i na kraju 1854-1915. Osim nekoliko starijih i danas vrlo retkih kovanja, sva kovanja četverostruktih dukata su vršena u Beču. (Ponovno regulisano dvorskim dekretom od 2.11.1803, od kojeg se kasnije odstupilo u samo tri navrata!)

Težina dukata od 3,49 g u kojoj je tačno 3,442 g čistog zlata, normirana je propisom iz 1742. Ovim propisom se dakle izvodi finoča legure od tačno 0,9869 ili 23 karata i 8 grena (Grän, engleski grain). Ovde je važno navesti činjenicu da niti ova težina niti finoča nisu imale nikakve veze sa važećim monetarnim osnovama srebrnog novca iz tog vremena, nego su već u to vreme obe bile istorijski uslovljene: drugim rečima, već u prvoj polovini 18. veka je takav tip bio prihvaćen i poštovan od strane trgovaca i drugih primalaca. I do dana današnjeg ova težina i finoča nemaju još uvek nikakvu drugu racionalizaciju! Dok su četverostruki dukati uvek bili jedna po-

ili vladarke koji je samo za ovaj tip bio rađen, jednostruki kat je definitivno izgubio karakter redovnog sredstva za ticanje tek 1839; do tada je njegov kurs u odnosu na srebrni rugi kovani novac uvek bio određivan od strane države i je potpuno normalno platežno sredstvo kako u privatnim, to i u službenim transakcijama. Posle te godine su se mogli prodavati kao i svi drugi inostrani zlatni novci sa ažijom, ja se obično kretala između 1,5% i 4%. Što se četverostruki dukata tiče, oni su već u jednom ukazu od 6.4.1813. objavljeni isključivo „ljubiteljskom robom koja se kao takva sa ažinu može preprodavati”.

Iako su time dukati proglašeni robom a ne novcem, njihovo izdavanje je i nadalje bilo regulisano zakonski veoma strižno: u bečkom Monetarnom ugovoru nemačkih država iz 1.1857, dukatima je posvećen poseban članak, naime broj 1. Ovo zakonsko regulisanje je imalo dvostruku svrhu: ne samo da je garantovana finoća i kvalitet, nego se time i de fakto održavao monopol Bečke kovnice na kovanje ovih tipova dukata. Pri uvođenju kruna kao novog sistema Austro-Ugarske od 2.8.1892, isto tako je poseban član u zakonu regulisao kovanje dukata (član IX). I puno kasnije, u saveznom zakonu 31.1.1951, čak se izričito produžuje važenje zakona iz 1892. dne!

Kovanje jednostrukih i četverostrukih dukata pre Prvog svetskog rata počivalo je na sledećim propisima: kovanje je dozvoljeno da se radi samo u Beču i samo u vremenu kada kovnica nije imala potrebe da pravi druge novčice za svakodnevnu potrebu. Od 1872. godine nije više upotrebljavan znak kovnica „A”, tako da od te godine dukati više nemaju nikakvu označu kovnice, što je zadržano sve do kraja njihovog kovanja 1915. Dukati se kuju samo na račun i porudžbinu kupaca pri mu se za jednostrukе dukate zaračunavaju isti troškovi kao i redovni zlatni novac (10 i 20 kruna), naime 0,3%, što je odvaramo dosta maloj sumi od 6 kruna na 1 kg iskovanih zlata.

Austro-Ugarska državna banka je uživala posebnu tarifu popustom od 33% na gore pomenutu cenu kovanja. Četverostruki dukati su nasuprot tome kovani samo posle davanja krovnicu 4 jednostruka dukata i plaćanja od 2,10 krune po komadu, što je predstavljalo ažiju od 4,66%, čak celih 5% ako se uzmu u obzir i troškovi kovanja jednostrukih dukata koje je bilo priložiti. Nije onda veliko iznenađenje ako se ustanova je kovano puno manje četverostrukih nego jednostrukih dukata!

Zbog rata 1915. godine u potpunosti se prekida kovanje dukata. Godine 1920. kovanje se ponovo uspostavlja, pri čemu je sprišćen isti imobilizirani tip iz zadnje redovne godine, i to se uz prekida nastavlja sve do 1936. godine. Posle Drugog svetskog rata nastavlja se kovanje finansijske 1950-51. godine, u to vreme sa aktuelnom godinom 1951, ali se ovo ubrzo zaustavilo i vraćen je u upotrebu poslednji redovni tip monarhije sa godinom 1915. Godina 1951. prema tome NIJE nikakva teška kako se to često navodi u prodajnim katalozima raznih firmi. Ova praksa kovanja sa datumom „1915“ se nastavlja sve do današnjeg dana! To znači da je jedna ogromna kolonija dukata, kako jednostrukih tako i četverostrukih, dosada kovanja sa godinom 1915. Oni svi imaju samo vrednost zla-

sto koriste kao nakit a i u druge svrhe. Stoga se ovde postavlja i pitanje da li je moguće razlikovati dukate sa godinom 1915. što se tiče vremena njihovog nastanka, to jest da li je moguće videti da li je dukat zaista originalan iz 1915, da li je iz vremena između dva rata, ili na kraju iz vremena posle 1951. godine? Da bi se na to pitanje odgovorilo potrebno je prvo dosta statistike i aritmetike da bi se prebrojale količine i težine. Kada se to spoji sa objavljenim dokumentima kovnice, nameće se nekoliko interesantnih zaključaka!

Tiraži dukata sve od 1860-ih godina pa naovamo su dosta tačno objavljeni i mogu se (zaokruženi na najbližu hiljadu) naći u svakoj svesci „money trend-a“. Oko 1900. godine, četverostruki dukati iznose oko 12% količine jednostrukih. Što se tiče količine zlata, težinski, oni su dakle oko polovine ukupne težine svih iskovanih dukata. Posle Prvog svetskog rata povećava se ovaj težinski udio na oko 23-27%, što znači da je numerički odnos oko 50:50. Ukupne težine upotrebljenog zlata su se između 1900-1914. kretale između 2-4 tone. U ovo vreme se kovanje jako orientisalo na potražnju za izvoz, koja je primarno dolazila sa Balkana. Pre svega su bili traženi četverostruki dukati (po ovom pitanju treba videti jedinstven članak Nikole Zege, objavljen u *Wiener Zeitschrift für Völkerkunde* 30, 1925, str. 40-44, gde autor izvodi nama jedinu do sada poznatu numizmatičku analizu đerdana i sličnog nakita na području Jugoslavije!). U vremenu od 1901. do 1918. direktor Bečke carske kovnice je bio rođeni Srbin (iz Pančeva) Mita Petrović, koji je sigurno poznavao srpske narodne tradicije i vrlo verovatno bio primarni faktor u kovanju dukata u Beču u takvom kontinuitetu i količinama. (Jedan veoma lep i koncizan opis života i rada Petrovića napisao je njegov naslednik na položaju, povodom Petrovićeve smrti 1936. godine: *Mitt. d. Num. Ges. in Wien* 16, 1936, 309-311, veoma preporučljiva lektira koja živo svedoči o vrlo visokom respektu koji je Petrović uživao!)

U prvo vreme su se na četverostrukе dukate dosta često stavljalje drške u obliku krune (slika 2), puno ređe na jednostrukе. Ove krune su skoro uvek pričvršćivane nitnama i isto su od zlata, težine oko 1 g. Pre 1848. godine se ove drške susre-

Slika 2.

Jedan primer drške na četverostrukom dukatu:

ću puno ređe i uvek u drugačijem obliku. Drške u obliku krunе su dosta uniformne, i imale su skoro oficijeljan status. Na nekima je i punca zlatara, ali to nije pravilo. Punca finoće nikada nije stavlјana na njih, što govori u prilog prepostavke da se radilo o dvorskem poklonu. U slučaju poklona dvora, kao i kod ordenja, nikada se nije stavlјala punca finoće jer se to smatralo neukusnim na jednom carskom poklonu! Kada se pogledaju katalozi prodaje ovih komada u novije vreme, dolazi se do zaključka da je ovo bila praksa između, otprilike, 1867-1882. godine. Ove drške nemaju nikakve veze sa Balkanom i, koliko nam je poznato, nikada se tamo ne viđaju.

U vremenu prve Austrijske republike vladali su drugi odnosi kod kovanja. Numerički ideo četverostrukih dukata je bio uglavnom oko 30%, a u toku dve godine (1932-1933) je otisao čak na 50%. Količina kovanog zlata je međutim bila mnogo, mnogo manja nego u doba Carevine: u celom periodu prve republike iskovano je 11,31 tona, što se može uporediti sa, recimo, količinom od 13,22 tona koja je iskovana u periodu od samo 4 godine, od 1911. do 1914. Jedan od razloga u to vreme bila je i pojačana konkurenca od strane tipološki svojevrsnih čeških dukata (izdavani od 1923, pa nadalje, čiji je inicijator opet bio Petrović kao direktor Češke državne kovnice od kraja Prvog svetskog rata pa do 1936. godine!), jugoslovenskih dukata (1931-1934), a na kraju krajeva i bugarskih kovina, iako su ove poslednje imale puno manji kvalitet. Ali i posred toga svega, tip „1915“ sa Franjom Josifom I se zadržao kao dominantan i ostao je veliko eksportno oružje austrijske kovnice.

U vremenu Druge austrijske Republike, od 1950. godine, kuju se odmah velike količine, kao u vreme carstva. Kasnih pedesetih godina količine počinju čak i da ih nadmašuju. Ovo se može objasniti činjenicom da sve do 1976. godine nije postojao zakonski zlatni novac i da su ljudi koji su investirali svoju imovinu u zlato, imali veliku potrebu za ovim dukatima. Iz meni pristupnih tiraža kovanja iz poslednjih 50 godina, uključujući i 2000. godinu, proizilazi da je sve zajedno iskovano ni manje ni više 10.949.571 komada čeverostrukih dukata i ništa manje nego 51.468.977 jednostrukih dukata, što sve zajedno predstavlja količinu zlata od 327 tona! Trenutno, se ovi dukati prodaju sa ažijom od 4% (četverostruki) i 4,5% (jednostruki) pri čemu se ovaj prividan apsurd da veći novčić, koji je skuplje napraviti manje košta, objašnjava time što je na tržištu u ovoj kategoriji više konkurenca.

U odnosu na ove količine, težina iskovanog zlata u prvoj republici je bila veoma mala, samo oko jedne tridesetine ukupne količine. Isto se može kazati i za kovanje iz 1915. godine, koje je vrlo verovatno, zbog ratnih uslova, bilo zaista marginalno. Ali koliko je tačno kovano te godine? Baš kod te poslednje godine suočeni smo sa jednim problemom: kovnica je obično računala sve po finansijskim godinama koje su se sastojale iz dva polugodišta, i to od 1. jula do 30. juna sledeće kalendarske godine. Iako ovo nije relevantno za datume na samom novcu, ukupan godišnji tiraž se može samo onda izračunati ako su dostupni podaci za svako polugodište posebno. Za prvo polugodište 1914. postoji dokumentacija za kovanje 76.135 četverostrukih i 172.911 jednostrukih dukata. Naž-

sa ukupno 10.519 četverostrukih i 247.374 jednostrukih dukata. U sledećem polugodištu nema podataka o nikakvom kovanju i vrlo je verovatno da zbog rata do njega i nije došlo. Ako se pogleda u Jaeckel-ov standardni katalog (čije podatke je Krause-Mishler prepisao), u celoj kalendarskoj 1914. godini nalaze se 102.714 četverostrukih i 378.341 jednostrukih dukata. Iz ovoga bi se moglo zaključiti da je Jaeckel znao za cifre drugog polugodišta i da ih je sabrao sa ciframa za prvo polugodište dok je cifre za prvo polugodište 1915. jednostavno daže negirao pošto one, zbog kasnijeg novog kovanja, za njega više nisu bile interesantne. Nadalje bi se sad moglo zaključiti da bi se jednostavnim oduzimanjem moglo doći do prave cifre i da bi to onda dovelo do 41.944 jednostrukih dukata kovanih u prvom polugodištu kalendarske 1915. godine. Kod četverostrukih bi taj Jaeckel-ov broj međutim bio viši nego suma tri prethodna polugodišta, što bi u najmanju ruku bilo veoma čudno. Ako je sve tačno, onda se može prepostaviti da se radi o jednostavnoj grešci u prepisu sa rukopisnog dokumenta: umesto 10.519 moralо bi se prepostaviti da se radi o 40.519 komada. Time bi produkcija četverostrukih dukata u prvoj polovini kalendarske 1915. bila 13.519, što odgovara 188,7 kg zlata. Ovo nije samo kao količina plauzibilno nego i zbog činjenice da ako je ovo tačno onda bi to imalo skoro isti odnos jednostrukih i četverostrukih dukata kao i u prethodnom polugodištu, što je i vrlo logično.

U svakom slučaju, nema nikakve sumnje da je kovanje dukata 1915. godine bilo samo mali deo do tada ubičajenih tiraža. Posle Prvog svetskog rata imamo 1920. godine 5386, 1921. godine 12898, 1922. godine 7064 i 1923. godine 6878. Proporcija kovanja između 1915., 1920-1936. i 1951-2000. iznosi onda 1:38:810 kod četverostrukih dukata i 1:30:1227 kod jednostrukih.

Odluka da se koristi isti tip dukata kao i u carstvu, čime se austrijski trgovački novac razlikuje veoma bitno od sličnih proizvoda drugih država, pala je 1920. i, posle kratkotrajnog pokušaja sa aktualiziranjem, zadržana i 1951. godine. Ne samo da je potražnja definisala tip novca nego je postojao još i veoma lukrativni primer Marija-Terezija talira koji se kuje sa istom godinom sve od 1780. godine, i to ne samo u Beču. Možda su tome doprinela i razmišljanja da bi se aktualiziranjem godine na neki način „produžila“ vladavina Franje-Josifa I, što je u jednoj republici naravno bilo potpuno neprihvatljivo.

Od 1872. godine upotrebljavani aversni tipovi (uporedite sa slikom 1.) počivaju na jednom dizajnu F. Leisek-a (1839-1898) koji je od 1862. do 1892. bio graver u Bečkoj kovnici. Revers bazira na dizajnu J. Schmitt-a (1781-1866) i jednoj preradi J. Weiss-a (1794-1861) iz 1858. godine. Broj od tada izrađenih kalupa mora da je veoma veliki, posebno uvezvi u obzir da se zbog visokih zahteva na kvalitet kovanja, oni puno češće nego normalno moraju menjati. Ovo je posebno tačno u slučaju četverostrukih dukata koji se danas još uvek proizvode ručno, jedan po jedan. Jedna potpuno tačna analiza i određivanje perioda kovanja dukata može stoga samo da se izvede ako su se u ovim vremenima potkrale greške u kalupima kojima se onda može izvesti potpuna identifikacija. To je i bio slučaj. Iako je kovnica vremenom naravno ispravljala te greš-

raka za koje se tačno i dokazano zna kada su kovani, izve-potpunu atribuciju. Sa jedne strane imamo dakle jedno-ike dukate sa godinom 1951. koji su sigurno te godine ko-ni (takozvana „kovanja sa greškom”, slika 3).

Slika 3.

Jednostruki dukat sa aktualiziranim godinom 1951.

Nadalje, u kabinetu *Kunsthistorisches Museum-a* u Beču stoje jednostruki i četverostruki dukati koji su uneseni u entar 1916. godine i koji time jednoznačno pripadaju gru-originala. Na kraju imamo još i dukate koji su u Jugoslaviji ncirani od 1929. pa do (teoretski) 1941, iako u praksi pun-anje verovatno prestaje 1935-1936, i koji i nisu tako pretera-retki.

Slika 4.

Četverostruki dukat „1915“ iz vremena Prve republike sa jugoslovenskom puncom (Mač, Beograd).

Najveći deo su puncirani dukati iz 1915. godine, ranija godi-ja su puno ređa (slika 4). Najveći deo ovih poslednjih vero-tno potiče iz prozvodnje 1925-1926. godine. Pravi dukati iz 15. zbog rata skoro sigurno nisu cirkulisali na Balkanu, im ako ne bi poticali iz zlatnih rezervi podeljene Austro-garske banke od kojih je Jugoslavija dobila 14,7% ili 9436 to-i a i stoga što je kovanje u godinama 1920-1921. bilo još uvek ko malog obima. Detaljno poređenje ovakvih punciranih du-kata sa novijim kovanjima zaista i pokazuje minimalne raz-će, i to na reversu i četverodukata i jednog dukata.

Kod četverostrukih dukata je ovo već primećeno ranije (P. oeflich, *Der Kleine Unterschied*, HMZ 1971, str. 123). Kod arih originala fali vrh perca iza mača i slova A; na novijim ilupima je ovo ispravljen. Jednostruki dukati imaju nasu-rot toga od 1951. godine, vidljivo samo pod jakim poveća-tem (slika 6), nejednak krst na orbu: desni krak je skoro neao. Kod starih, punciranih dukata ovaj krst je još uvek jed-ak! (slika 5). Pod mikroskopom se još kod modernih kova-ja može videti jedna jako fina linija u desnom donjem podru-

Slika 5.

1 dukat „1915“ iz vremena Prve republike sa jugoslovenskom puncom (Mač, Zagreb): krst na globusu je jednak.

ji primerci koji nisu puncirani u Jugoslaviji. Brojčano gleda-no, na jedan stariji primerak dolaze oko 21 novih kovanja čet-verostrukih dukata i na jedan stariji jednostruki dukat 40 no-

Slika 6.

Na kovanjima 1951. i kasnije krst skoro nema desni krak.

vijih. Iako su se kolezionari već pomalo navikli da traže pun-cirane dukate kao interesantnije, trebalo bi da poklone paž-nju i nepunciranim primercima. Sada konačno znamo kako da ih razlikujemo!

...A bijaše na celoj zemlji
jedan jezik i jednake reči...

Genezis 11.1

...Zato se prozva Vavilon,
jer onde pomete Gospod jezik
cele zemlje i odande ih rasu Gospod po
svoj zemlji...

Genezis 11.9

ESPERANTO (Sa - za esperanto) i godina emitovanja 1907. U ugлу desno je oznaka nominale (2 spes dekoj), a marke su emitovane u osam različitih boja - žuta, ljubičasta, braon...

Ovo sredstvo plaćanja je veoma kratko bilo u upotrebi jer je ustanovljeno da je nezakonito emitovano. One su povučene iz opticaja i predate Svetskoj organizaciji esperantista, osnovanoj 1908. godine. Naknadno su na ove markice utisnuta slova „U.E.A“ (slika 1b) i prodavane su kao nalepnice esperantistima koji su ih lepili na svoja pisma.

Međutim, pioniri esperantskog novca ne odustaju. Herbert Höveler osniva u Engleskoj (u Londonu) LA ČEKBANKO ESPERANTISTA - MORTON ABBEY LONDON S. W. Ova banka u prvoj fazi počinje sa izdavanjem markica - čekova sličnih prethodnim, u različitim bojama (žuta, zelena, crvena...) različitih nominala (1, 2, 3, 5, 10 i 50 specmila) i sa različitim motivima (slika 2). Na strani levo i desno je natpis ČEKBANKO ESPERANTISTA, u svim uglovima male zvezdice, u sredini veliki natpis ESPERANTO, iznad koga je golub raširenih krila sa maslinovom grančicom u kljunu, a ispod dve zemljine polulopte iznad kojih je natpis UNU MONDO - UNU MONO, zatim oznaka nominale i na kraju natpis UNU LINGVO.

Ubrzo zatim sledi izdavanje novog čeka (slika 3) na kome je vrednost takođe označena u specmilima, ali je iznos upisivan sam korisnik. Prema obračunu u to vreme 1 spesmil je bio jednak vrednosti 2,0031 engleskih šilinga, a na samom če-

Unu Lingvo Unu Mondo Unu Mono

Polski lekar LAZAR LUDVIK ZAMENHOF (1859-1917) objavio je 1889. godine prvu knjigu udžbenik za esperanto jezik. Taj jezik je bio veštačka tvorevina, sastavljena od najrasprostranjениjih jezika, pretežno od reči latinskog korena koje se javljaju kako u romanskim, tako i u drugim jezicima. Jezik je jednostavan, sa jasnim pravilima i lak za učenje, a pretenzije su bile da to jednog dana postane opšti svetski jezik.

Ime tog jezika - *esperanto* - izvedeno je od francuske reči „esperance“ što znači „nada“, a isto tako i „očekivanje“ i glagola „esperer“ - nadati se. Ne posredno posle pojave prve knjige esperantisti su dobili ideju i o stvaranju univerzalnog novčanog sistema, čime bi osim sporazumevanja olakšali i komercijalnu razmenu dobara. Pioniri ovog posla bili su: Rene de Saussure (1869-1943), Herbert Höveler (1859-1918) i Andreo Cseh (1859-1979).

Profesor Rene de Saussure je prvi publikovao ideju o novcu smatrajući da to u prvoj fazi može biti fantazijski novac, a ne stvarni koji bi imao svoj paritet u odnosu na ostale svetske valute. Već 1907. godine u naučnim revijama se pojavljuju članci o takozvanom *međunarodnom pomoćnom novcu*. Iste godine na Kongresu francuskog udruženja za unapređenje nauke usvojen je predlog da se „esperanto asocijacijama preporuči da kreiraju univerzalno sredstvo plaćanja“ sa obrazloženjem da je „univerzalni platni sistem neophodan i koristan“.

Posle objave projekta profesoru Renemu je stiglo preko 100 predloga za naziv novca, među kojima su bili *Zao* i *Zamelo* (po tvorcu jezika) zatim *Auro*, *Goldo* (zbog zlatne podloge) itd. Profesor je odabrao naziv koji je već tada bio u upotrebi u Portugalu i Brazilu, a to je *SPESO*.

Jedan *speso* delio se na *sto pinta*, ali se računalo u *spesmilima*, tj. u apoenima od po hiljadu spesa. Jedan *spesmil* sadržavao je 100 *spes deka*, odnosno 10 *spes centi*. Ovakvim novcem su planirana manja plaćanja, a pre početka nove 1908. godine emitovan je međunarodni pomoćni novac u vidu maraka. Na markama (slika 1a) je tekst na esperanto jeziku: INTERNACIA HELPO MONO desno od esperantske za-

Slika 2.

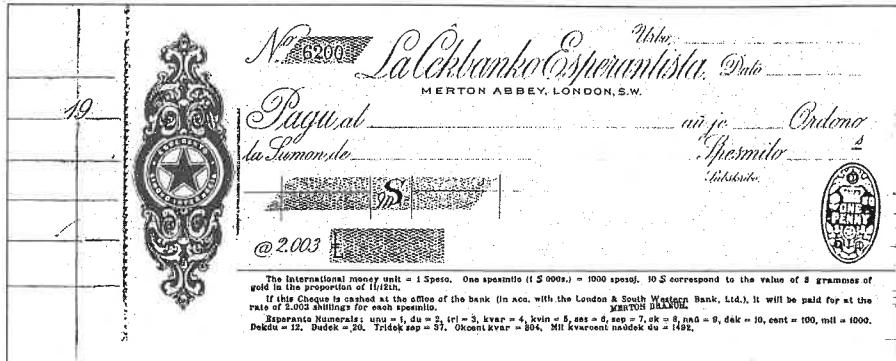
u je bilo ispisano kako se na esperantu govaraju brojevi od 1 do 10 - *unu, du, e, kvin, ses, sep, op, nau, dek.*

Druga vrtka čeka bila je u vidu dopisnice (slika 4). Bilo je dovoljno ispuniti dopisnicu kao i njen deo koji je predstavio ček i poslati je poštom, a primalac je kvu dopisnicu unovčavao. Zanimljivo napomenuti da je i u Kraljevni Srbiji užio ovaj sistem plaćanja, a jedan spesil je vredeo jednu srpsku paru.

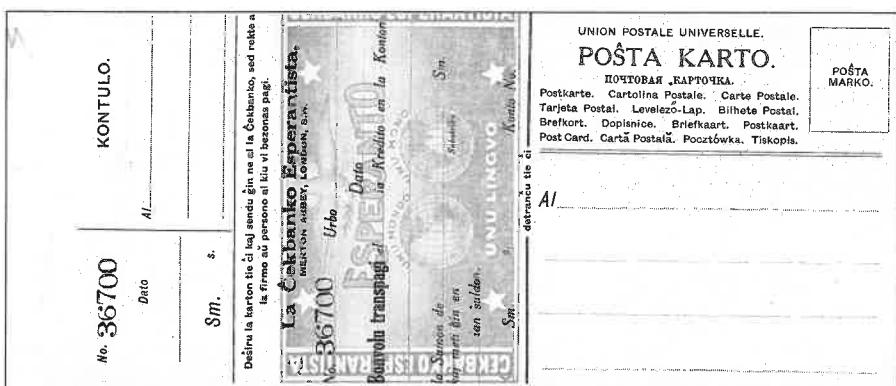
Ova banka je radila sve do smrti vlasnika 1.9.1918. godine. Njegove čekove su imale sve svetske banke, a po gašenju anke svi vlasnici konta su podmireni uz gubitaka što takođe predstavlja kozitot.

U toku 1912. godine izdat je prvi esperanto kovani novac. Iskovan je od srebra u kovnici Holy Freres iz Švajcarske, povodom 50-godišnice Prvog esperanto Kongresa. Izdati su apoeni od 1 spesmis (slika 5) i 2 spesmila. Avers je isti za oba apoena, na njemu je bista osnivača esperanta oko koje je natpis D.ro L. L. AMENHOF ★ AUTORO DE ESPERANTO ★. Na reversu je esperantski simbol oznaka vrednosti - „1” odnosno „2”, gore je natpis JUBILEO DE ESPERANTOI, a dole 1887 - 1912.

Decembra meseca 1926. godine Esperanto Asocijacija u Ženevi emitovala je kupon (slika 6) kojim su esperantisti, korisnici PTT usluga, plaćali za iste u međubojnoj korespondenciji. I ovaj kupon je imao vrednost u spesima. U centralnom polju, u krugu, nalazi se zvezda preko ko-

Slika 3.

Slika 4.

Slika 5.

je su upisana slova U.E.A. (UNIVERSALA ESPERANTO ASOCIO).

Godine 1929. uveden je stimulativni Premio kupon (slika 7) kojim se svaki esperantista koji dovede novog člana nagrađuje sa ovim kuponom. Kupon je glasio na jedan STELO (zvezda), što je ujedno i amblem esperantista. Stelo postaje i zvanično sredstvo plaćanja među esperantistima, a 1932. godine kada je osnovana Univerzalna liga esperantista, ovaj „novac“ je prihvaćen kao jedino važeći među njenim članovima.

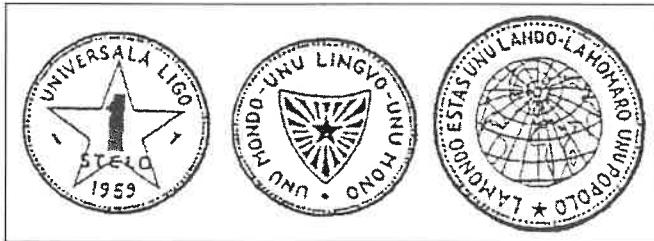
Serijs metalnog novca sa oznakama vrednosti u stelo valuti iskovana je u holandskoj kovnici Utrecht 1950. godine. Ta-

Ci ti premio-kupono esma akcepto de la oficjal de la Universala Ligo kaj de la Internacia Esperanto-Instituto, en la valoro de 1 - Stelo. Ĉi pagoj pur buloj, abonoj, libroj, konkursoj, emisioj ktp. 1929
Valida ĝis la fino de

od aluminijum-bronze i 10 stela od Cu-Ni legure. Na aversu od jedne stele je zvezda u čijoj sredini je oznaka nominale, ispod naziv STELO i godina emitovanja - 1959, a iznad natpis UNIVERSALA LIGO. Na reversu je štitasti grb sa zvezdom u sredini od koje se rasipaju zraci i natpis okolo UNU LINGVO, UNU MONDO, UNU MONO.

Slika 8.

Apoen od 10 stela 1959, kao i apoen od 25 stela (slika 9) kovan 1965. godine, na aversu ima lik autora esperanta i natpis D.ro L.L. ZAMENHOF KREINTO DE ESPERANTO i godine njegovog života - 1859-1917. I apoen od 25 stela kovan je od Cu-Ni legure u tiražu od 10.000 komada, a nekoliko je primeraka takođe iskovano od srebra fin. 900, dok je 10 primeraka iskovano od zlata finoće 983. Naravno da su srebrni i zlatni primerci prodavani po znatno većoj ceni od nominale. Prihod od prodaje zlatnih i srebrnih apoena išao je u korist Međunarodne organizacije esperantista, jer su sami apoeni bili namenjeni numizmatičarima. Dizajn novca i kvalitet metala bili su kao i regularni novac bilo koje zemlje, a samim tim i interesantni za kolezionare, kao što su to i danas.

Slika 9.

Nažalost, sa ovim emisijama se i završava delatnost esperantista što se tiče sopstvenog novca. Međutim, aktivnosti su nastavljene preko državnih kovnica koje su u periodu posle 1965. godine emitovale prigodne novčiće (od kojih su neki bili i u opticaju) i prigodne medalje. Tako je Centralna banka bivše Čehoslovačke 1975. godine emitovala apoen od 50 KCS u srebru na čijem je aversu predstavljen pesnik Stanislav Kostka Neuman (1875-1947), najaktivniji čehoslovački esperantista.

U Poljskoj su 1979. godine emitovani apoeni od 100 złotych u srebru i niklu (slika 10), sa predstavom Zamenhoffa, osnivača es-

peranta na aversu, u dve varijante, a istog reversa. Primerak od nikla (gore desno) kovan je u samo 500 jedinica i već 1980. godine je na numizmatičkom tržištu postigao cenu od 400 US\$.

Povodom Prvog kongresa esperantista u Hrvatskoj, Republika Hrvatska je 1997. godine izdala „bimetalič“ novčić od 25 kuna (slika 11).

Slika 11.

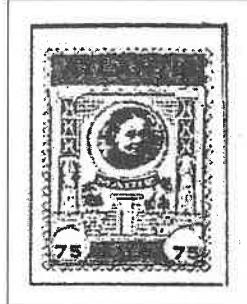
Svoj doprinos esperantu i esperantistima Jugoslavija je dala 1988. godine sa emitovanjem srebrnih medalja čiji je avers kod sve četiri isti (slika 12). Na aversu je predstava *en face* autora esperanta i natpis okolo D.ro L.L. ZAMENHOF AUTORO DE ESPERANTO 15.xii. 1859 - 14.iv.1917. Revers (I): 100 JAROJ DE ESPERANTO EN LA MONDO JUGOSLAVIO SEL 1887 - 1987. Na II reversu je tekst: JUBILEO DE ESPERANTO-MOVADO EN JUGOSLAVIO 1908 - 1988.

Slika 12.

Emitovanje prigodnog esperanto novca u nacionalnim monetama se obavlja i danas, dok su daleko veće emisije prigodnih poštanskih maraka. Interesantno je zabeležiti štampanje poštanskih maraka „ATLANTIS“ (koje su služile i kao novac) takozvane Kneževine Atlantide 1934. godine. Naime, danski kapetan J. L. Hott, koji je verovatno bio dovoljno bogat da u regionu Floride i Bahamskih ostrva traga za legendarnom Atlantidom (koja se po Herodotu nalazila „iza Herkulovih stubova“, a danas postoji nagađanje o bar petnaestak lokacija) finansirao je ove markice (slika 13). Na njima je tekst na esperantu - SERČI - KREDI - VIDI (tražiti - verovati - videti).

U ovom trenutku ne možemo predvideti dalju sudbinu esperanta kao jezika, kao ni praktično fantazijskih izdanja novca i poštanskih maraka, ali je realno očekivati da će se prigodni esperanto novac pojavljivati i dalje u svetu i da kao oblast kolezionarstva može biti interesantan. Maksima UNU MONDO, UNU LINGVO, UNU MONO ipak ostaje samo jedan lep

Slika 13.

Reversne predstave na evro kovanicama

Austrija

1 cent: gorčan (planinska biljka, nem. Enzian); **2 centa:** runolist; **5 centi:** jagorčevina (jaglac); **10 centi:** katedrala Sv. Stefana u Beču (*Stephansdom*, ragulj gotike); **20 centi:** dvorac Belvedere; **50 centi:** bečka secesija (ausjski „mladalački stil“ u građevinarstvu); **1 evro:** kompozitor Mocart (*mozart*); **2 evra:** pacifistkinja Bertha von Suttner.

Među našim numizmatičarima sve je više onih koji su već započeli skupljanje optičajnog evropskog novca, evra, koji od početka 2002. godine emituje dvanaest država EMU, plus tri male (pridružene) države. Skuplja se uglavnom novac koji je u optičaju, i koji se može nabaviti po nominalnoj vrednosti (face value), dok kovnički i drugi necirkulisani setovi, zbog njihovih previsokih cena, za sada kod nas nisu popularni.

Radi lakšeg snalaženja, a takođe zbog opšte-obrazovnih numizmatičkih razloga, navodimo sve reversne predstave ove velike serije najmodernijeg novca našeg kontinenta, po zemljama izdanja.

Francuska

1, 2 i 5 centi: „nova Mariana“ (feminine Marianne, novi dizajn); 10, 20 i 50 centi: „Sejačica“, ženski lik, personifikacija Francuske, uz inicijale „R.F.“ (République française); 1 i 2 evra: drvo u heksagonu, simbol života, kontinuiteta i rasta. Okolo čuveni francuski slogan „Liberté, égalité, fraternité“ (Sloboda, jednakost, bratstvo).

Belgija

Na svim primercima je bista sadašnjeg belgijskog kralja Alberta II.

Finska

Apoeni od 1 do 50 centi: finski heraldički lav (državni grb); **1 evro:** dva luda u letu preko jednog od brojnih finskih jezera; **2 evra:** finska „lakka“ (edna vrsta igrače).

Grčka

1 cent: antički brod; **2 centa:** korveta iz jedne pomorske bitke za nezavisnost Grčke od turske vlasti; **5 centi:** tanker, simbol grčkog brodarstva; **10 centi:** Riga od Fere (*Rigas Velestīnis-Fereos*, 1757-1798); **20 centi:** Ioannis Kapodistrias (*Giovani Anton Graf Capodistrias*, 1776-1831); **50 centi:** *Eleftherios Venizelos* (1864-1936); **1 evro:** antički atinski novčić sa predstavom sove; **2 evra:** Evropa na biku - scena na jednom mozaiku iz Sparte. Primedba: sve kovanice euro-centa izdate u Grčkoj nose naziv ΛΕΠΤΑ, a evro-apoeni naziv ΕΥΡΩ.

Holandija

Bista sadašnje holandske kraljice Beatrix u profilu. Na evro-centima je jedan, a na apoenima od 1 i 2 evra je drugi tip portreta.

Irska

Na svim primercima: keltska harfa, simbol Irske.

Italija

1 cent: dvorac del Monte u Apuliji; **2 centa:** toranj Antonelline iz Torina; **5 centi:** rimski Koloseum; **10 centi:** detalj Botičelićeve slike „Rađanje Venere”; **20 centi:** skulptura futuriste *Boccioni*-a iz 1913. godine; **50 centi:** rimski imperator Marko Aurelije na konju; **1 evro:** „Uomo vitruviano” Leonarda da Vinčija, muška tela; **2 evra:** pesnik Dante Aligijeri.

Luksemburg

Na svim primercima je Veliki vojvoda Henri, vladar Luksemburga.

Monako

1, 2 i 5 centi: državni grb Monaka (grb. Sv. Karla); **10, 20 i 50 centi:** heraldički simbol (pečat) Kneževine Monako; **1 evro:** kneževi Monaka Rainier III i Albert; **2 evra:** knez Rainier III.

Nemačka

1, 2 i 5 centi: hrastova grančica; **10, 20 i 50 centi:** Brandenburška kapija u Berlinu; **1 i 2 evra:** novo-heraldički prikaz nemačkog orla, grb SR Nemačke.

Portugal

Na svim primercima je „Palavia-Sinal Portugal”, kraljevski portugalski simbol, u tri verzije: na apoenima od **1, 2 i 5 centi:** je simbol (pečat) kralja Alfonsa Henrika iz 1134. godine; na **10, 20 i 50 centi:** kraljevski simbol iz 1142; na **1 i 2 evra:** kraljevski simbol (pečat) iz 1144. godine. Kod svih primeraka naoko su tornjevi i grbovi.

San Marino

1 cent: toranj dvorca Monte Titiano „Il Montale“ (13. vek); **2 centa:** arsena Slobode; **5 centi:** toranj „La Guita“ na Monte Ticianu (10.-11. vek); **10 centi:** bazilika Santo (Basilica del santo, 19. vek); **20 centi:** Sv. Marinus, legendarni osnivač San Marina; **50 centi:** tvrđava Monte Titiano sa svoja tri vrata tornja; **1 evro:** grb Republike San Marino; **2 evra:** palata Domus agna, sedište vlade San Marina.

Španija

1, 2 i 5 centi: katedrala *Santiago de Compostella*; **10, 20 i 50 centi:** književnik *Servantes* (*Miguel de Cervantes*); **1 i 2 evra:** sadašnji španski suveren - kralj *Juan Carlos I*.

Vatikan

Na svim primercima je papa Jovan Pavle II.

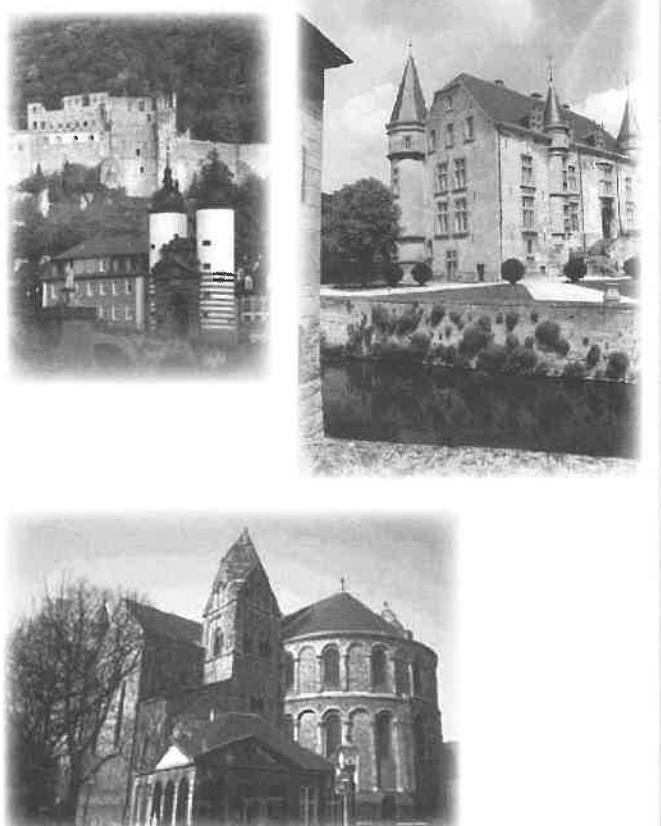
(Pripremio R.M.)

Naši numizmatičari u Mastrihtu

Polako ali sigurno vraćamo se u Evropu, i numizmatički. Ove godine je grupa naših numizmatičara (članova SND) boravila na čuvenoj svetskoj berzi papirnog novca, akcija i obveznica koja se svake godine održava pod nazivom „Maastricht“ u gradiću Valkenburg nedaleko od Mastrihta, na jugu Holandije, provincija Limburg. Ovogodišnji Mastriht održavao se 13. i 14. aprila. Tu međunarodnu berzu od 1966. godine organizuje gosp. Jos F. M. Eijsermans. Za razliku od prve godine, kada je na istoj bilo samo 35 stolova i 27 imena učesnika u programu, ove godine je u ogromnoj sali bilo izloženo preko 350 metara novčanica i hartija od vrednosti iz svih krajeva sveta. Organizator s ponosom ističe da je na ovogodišnjoj berzi učestvovalo „preko 50 nacionalnosti... od kojih neki po prvi put“. I zaista, porez učesnika iz skoro svih evropskih zemalja (uključujući nekoliko zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza), bili su prisutni izlagачi iz Severne i Južne Amerike (SAD, Kanada, Argentina, Brazil, Kolumbija), Azije (Turska, Liban, Ujedinjeni Arapski Emirati, Singapur, Indonezija, Japan), Afrike (Egipat, Južnoafrička Republika), Australije i Novog Zelanda.

Iz zemalja bivše Jugoslavije učestovali su izlagачi iz Srbije (4), Hrvatske (5) i po jedan iz BiH i Slovenije.

Sledeći međunarodni susreti „papiraša“ na Mastriht manifestaciji, održaće se 5. i 6. aprila 2003. godine.

Blagajničke uputnice Crne Gore

ZAKONSKE ODREDBE

Slično vojvođanskim asignatima, i crnogorske blagajničke uputnice ne predstavljaju prave novčanice ili banknote, ali su u svemu igrale ulogu novčanica i kao takve primane i zamjenjivane. Njih nije izdavala nacionalna Banka, nego Ministarstvo finansija i građevina.

Izdate su na osnovu sledećih zakonskih odredbi:

I

ZAKON O IZDAVANJU BLAGAJNIČKIH UPUTNICA od 23. oktobra / 5. novembra 1912.

(Objavljen u Glasu Crnogoraca, br. 48, Cetinje 23. oktobra 1912.)

MI
NIKOLA I
po milosti Božjoj
KRALJ I GOSPODAR CRNE GORE

Dajemo na znanje i objavljujemo:

Da smo se na prijedlog Našeg Ministarskog Savjeta, a na osnovu čl. 75. Ustava riješili narediti i naređujemo:

ZAKON
o
izdavanju blagajničkih uputnica

Član 1

Ovlašćuje se Ministar Finansija i Građevina da može izdati uputnicu na Glavnu Državnu Blagajnu - blagajničkih zapisa, bonova - u nominalnoj vrijednosti od dva miliona Perpera, i to:

500.000 kom. po 1 P. =	500.000 P.
200.000 kom. po 2 P. =	400.000 P.
80.000 kom. po 5 P. =	400.000 P.
40.000 kom. po 10 P. =	400.000 P.
4.000 kom. po 50 P. =	200.000 P.
1.000 kom. po 100 P. =	100.000 P.

Član 2

Ove uputnice važiće godinu dana od dana objave ovoga zakona i biće snabdijevene potpisima Ministra Finansija i Građevina i predsjednika Glavne Državne Kontrole. Dalje oznake njihovog oblika, način njihovog puštanja u tečaj i njihovog povlačenja odrediće Ministar Finansija i Građevina u dogovoru sa Glavnom Državnom Kontrolom.

Član 3

Uputnice će glasiti na donosioca i primaće se u punoj nominalnoj vrijednosti, kako na svim državnim, opštinskim i drugim javnim Blagajnama, tako i u privatnom prometu.

Član 4

Ovaj zakon stupa na snagu kad ga Kralj Gospodar potpiše, a obaveznu silu dobija danom njegove objave u službenom listu.

Preporučujemo svima Našim Ministrima da ovaj ukaz obnaroduju i o izvršenju se njegovom staraju, vlastima zapovijedaju da po njemu postupaju, a svima i svakome da mu se pokoravaju.

Vidio i stavio državni pečat

Čuvat državnog pečata:

Ministar Pravde

Dušan Vukotić s.r.

Predsjednik Ministarskog Savjeta,
Ministar Vojni i Zastupnik Ministra
Inostr. Djela, Đeneral-adžutant,
brigadir,

Mitar Martinović s.r.

Ministar Unutrašnjih Djela,
Zastupnik, Ministra Prosvjete i Crkvenih
Poslova,
J. S. Plamenac s.r.
Ministar Pravde,
D. Vuković s.r.
Ministar Finansija i Građevina
Dr. S. Drljević s.r.

II

ZAKON O IZDAVANJU BLAGAJNIČKIH UPUTNICA - BONOVA od 25. jula 1914.

(Objavljen u Glasu Crnogoraca, br. 39, Cetinje 25. jula 1914.)

MI
NIKOLA I
po milosti Božjoj
KRALJ I GOSPODAR CRNE GORE

Dajemo na znanje i objavljujemo:

Da smo se na prijedlog Našeg Ministarskog Savjeta, a na osnovu čl. 75. Ustava riješili narediti i naređujemo:

ZAKON
o
izdavanju blagajničkih uputnica

Član 1

Ovlašćuje se Ministar Finansija i Građevina da može pustiti u saobraćaj do pet miliona perpera uputnica na Glavnu Državnu Blagajnu u serijama: prva od dva miliona, a ostale po jedan milion.

Serijske će biti obilježene slovima A, B, V i G.

Član 2

Vrijednost ovih uputnica biće od po perpera 1, 2, 5, 10, 50 i 100, a njihovu srazmjeru, oblik, vrijeme puštanja u saobraćaj svake pojedine serije i način povlačenja - odrediće Ministar Finansija u srazmjeru s Glavnom Državnom Kontrolom.

Član 3

Ove uputnice važiće za godinu dana, od dana objave ovoga zakona, osiće njegov datum i biće snabdjevene potpisima Ministra Finansija i redsjednika Glavne Državne Kontrole.

Član 4

Dok se ne izdaju nove uputnice od 1 i 2 perpera, važiće one, iste vrijednosti, izdate na osnovu zakona od 23. oktobra 1912. godine a na njima će takođe biti odštampan crvenim mastilom datum i ovog zakona.

Član 5

Uputnice će glasiti na donosioca i primače se u punoj nominalnoj vrijednosti, kako na svima državnim, opštinskim i drugim javnim blagajnama, tako i u privatnom prometu.

Član 6

Ovaj zakon stupa na snagu kad ga Kralj Gospodar potpiše, a obaveznu silu dobija danom njegove objave u službenom listu.

Preporučujemo svima Našim Ministrima da ovaj ukaz obnaroduju i o izvršenju se njegovu staraju, vlastima zapovijedaju da po njemu postupaju, svima i svakome da mu se pokoravaju.

Cetinje, 25.jula 1914. godine

Nikola s.r.

Vidio i stavio državni pečat
Čuvar državnog pečata:
Ministar Pravde
Ljuba A. Bakić s.r.

Predsjednik Ministarskog
Savjeta, Ministar Vojni,
Deneral-ađutant, divizijar,
serdar J. Vukotić s.r.
Ministar Finansija i Građevina
R. Popović s.r.
Ministar Pravde,
Ljub. A. Bakić s.r.
Ministar Inostranih Djela,
Savo P. Vuletić s.r.
Ministar Prosvjete i Crkvenih Poslova,
Gavrilo M. Cerović s.r.

III
ZAKON O IZDAVANJU BLAGAJNIČKIH UPUTNICA (BONOVA)
od 10/23. maja 1915.
(Objavljen u Glasu Crnogoraca, br. 23, Cetinje 13. maja 1915.)

**MI
NIKOLA I
po milosti Božjoj
KRALJ I GOSPODAR CRNE GORE**

Dajemo na znanje i objavljujemo:
Da smo se na prijedlog Našeg Ministarskog Savjeta, a na osnovu čl. 75. stava riješili narediti i naređujemo:

**ZAKON
o
izdavanju blagajničkih uputnica (bonova)**

Član 1

Ovlašćuje se Ministar Finansija i Građevina da može povući iz saobraćajnih uputnica na Glavnu Državnu Blagaju izdate na osnovu zakona od 25. juna 1914. godine u vrijednosti od pet miliona perpera, i zamijeniti ih u istom skromu iznosu uputnicama novog izdanja, kao i da može pustiti u saobraćaj još do četiri miliona perpera novih uputnica na Glavnu Državnu Blagaju u iznosima od po jedan milion.

Izdanje ovih novih uputnica u ukupnom iznosu do devet miliona perpera biće podijeljeno u 25 serija, obilježenih slovima naše azbuke od A-H.

Član 2

Vrijednost novih uputnica biće kao i dosadašnjih od po Perpera 1, 2, 5, 10, 20, 50 i 100, a njihovu srazmjeru, oblik, vrijeme puštanja u saobraćaj i način povlačenja, odrediće Ministar Finansija i Građevina u sporazumu s Glavnim Državnim Kontrolorem.

Tako isto odrediće Ministar Finansija i Građevina u sporazumu s Glavnim Državnim Kontrolorem i način i vrijeme, kako će se i kad pojedine vrijednosti dosadašnjih uputnica povlačiti is saobraćaja i zamjenjivati uputnicama novog izdanja, što će se blagovremeno objavljivati preko zvaničnog lista. Krajnji rok povlačenja iz saobraćaja pojedinih vrijednosti ne može biti raniji od 3 mjeseca od dana objave u listu.

Član 3

Nove uputnice nosiće kao i dosadašnje datum 25. jula 1914. godine i biće snabdjevene potpisima Ministra Finansija i Predsjednika Gl. Državne Kontrole, a njihovo važenje produžuje se do 25. jula 1916. godine.

Član 4

Uputnice će glasiti na donosioca i primače se u punoj nominalnoj vrijednosti u unutrašnjem saobraćaju, kako na svim državnim, opštinskim i drugim javnim Blagajnama, tako i u privatnom prometu.

Član 5

Ovaj zakon stupa na snagu kad ga Kralj Gospodar potpiše, a obaveznu silu dobija danom njegove objave u službenom listu.

Preporučujemo Našim Ministrima da ovaj ukaz obnaroduju i o izvršenju se njegovu staraju, vlastima zapovijedamo da po njemu postupaju, svima i svakome da mu se pokoravaju.

Cetinje, 10. maja 1915. godine

Nikola s.r.

Vidio i stavio državni pečat
Čuvar državnog pečata:
Ministar Pravde
Ljuba A. Bakić s.r.

Zastupnik Pred. Min. Savjeta, i
Ministar Vojnog,
Ministar Finansija i Građevina
R. Popović s.r.,
Ministar Pravde,
Ljuba A. Bakić s.r.
Ministar Spoljnih Poslova,
P. Plamenac s.r
Ministar Unutrašnjih Poslova,
Savo P. Vuletić s.r.
Ministar Prosvjete i Crkvenih Poslova,
Gavrilo M. Cerović s.r.

IV
NAREDBA O POVLAČENJU BLAGAJNIČKIH UPUTNICA (BONOVA)
od 16/29. maja 1915.
(Objavljen u Glasu Crnogoraca, br. 24, Cetinje 16. maja 1915.)

**NAREDBA
o povlačenju blagajničkih uputnica (bonova)**

Član 1

U izvršenju čl. 2 Zakona o izdavanju blagajničkih uputnica - bonova od 10. maja t.g., a u sporazumu sa Glavnim Državnim Kontrolorem, propisujem ovu

NAREDBU

Član 1

Naređuje se povlačenje bonova od 2,50 i 100 perpera, puštenih u saobraćaj na osnovu zakona od 25. jula 1914. god.

Član 2

Za povlačenje bonova ovlaštene su sve carinarnice u zemlji, kao i Gl. Državna Blagajna na Cetinju.

Član 3

Povlačenje će se vršiti kod carinarnica do 31. oktobra, a od tada pa do 30. novembra t.g. kod Gl. Državne Blagajne, poslije kojeg roka prestaju važiti.

Član 4

Povlačenje će se vršiti pojedinačnim upisom brojeva bonova u naročite spiskove posebno za svaku vrijednost. Detaljnija uputstva daće nadleštima, ovlaštenim za povlačenje, Glav. Državno Računovodstvo.

Član 5

Povučeni bonovi, po izvršenoj kontroli o njinoj ispravnosti, čuvaće pod pečatom Ministarstvo Finansija i Gl. Državne Kontrole, dok se ne ponište, što će se takođe izvršiti u sporazumu sa Gl. Državnom Kontrolom.

Član 6

O svim neispravnostima koje bi ovlaštena nadleštva za povlačenje bonova na ovima primijetila, dužna su izvestiti Gl. Državno Računovodstvo, i od ovoga tražiti dalja uputstva.

Broj 4051

Cetinje, 16 maja 1915. god.

Ministar Finansija i Građevina
R. Popović

V

ZAKON O IZDAVANJU BLAGAJNIČKIH UPUTNICA (BONOVA)
od 4. decembra 1915.

(Objavljen u Glasu Crnogoraca, br. 58, Cetinje 8. decembra 1915.)

MI
NIKOLA I
po milosti Božjoj
KRALJ I GOSPODAR CRNE GORE

Dajemo na znanje i objavljujemo:

Da smo se na prijedlog Našeg Ministarskog Savjeta, a na osnovu čl. 75. Ustava, riješili narediti i naređujemo:

ZAKON
o
izdavanju blagajničkih uputnica (bonova)

Član 1

Ovlašćuje se Ministar Finansija i Građevina da može pustiti u saobraćaj još do šest miliona perpera uputnica na Glavnu državnu Blagajnu, a preko ranije puštenih devet miliona perpera.

Član 2

Vrijednost novih uputnica biće po Perpera 5,10,20,50 i 100, a njihovu srazmjeru, oblik, vrijeme puštanja u saobraćaj određice Ministar Finansija i Građevina u sporazumu s Glavnom Državnom Kontrolom.

Član 3

Nove uputnice nosiće datum 25. jula 1914. godine i biće snabdjevene kao i dosadašnje istim potpisima.

Član 4

Važenje uputnica, kako za ovih šest miliona perpera, tako i za onih ranijih devet miliona perpera, produžuje se do 25. jula 1917. godine.

Član 5

Sve ostale odredbe zakona o blagajničkim uputnicama - bonovima, od 10. maja ove godine ostaju i dalje da važe.

Član 6

Ovaj zakon stupa na snagu kad ga Kralj Gospodar potpiše, a obaveznu silu dobija danom objave u službenom listu.

Preporučujemo Našim Ministrima da ovaj zakon obnaroduju i o izvršenju se njegovu staraju, vlastima zapovijedamo da po njemu postupaju, a svima i svakome da mu se pokoravaju.

Cetinje, 4. decembra 1915. godine

Nikola s.r.

Vidio i stavio državni pečat

Čuvar državnog pečata:

Ministar Pravde

Ljuba A. Bakić s.r.

Zastupnik Pred. Min. Savjeta, i
Ministra Spoljnih Poslova

Ministar Finansija i Građevina

M.M. Mijušković s.r.

Ministar Pravde,

Ljuba A. Bakić s.r.

Ministar Unutrašnjih Poslova,

Savo P. Vučetić s.r.

Ministar Prosvjete i Crkv. Poslova,

Gavr. M. Cerović s.r.

Ministar Vojni,

Brigadir, serdar M. Božović s.r.

Primedba: Crnogorske blagajničke uputnice nose samo dva datuma izdanja i to: 1.10.1912. (štampane u Pragu) i 25.7.1914. (štampane u Parizu i jedan deo na Cetinju). Autori dizajna i graveri uputnica nisu nam poznati.

*Iz Narodne enciklopedije
srpsko-hrvatsko-slovenačke prof. St. Stanojevića*

PERPER, PERPERA (prvobitno od grčke riječi *yperpyron nomisma* = žarki novac).

Riječ PERPER(A) nije došla k nama direktno iz grčkoga, nego preko skraćene talijanske forme perpero (od latinskog *perperum* = *perperus*). Skraćena forma javlja se kod nas najprije 1234-1240. Perpera je prvobitno značila samo bizantski ili mletački zlatni novac, poslije i idealni računski novac, koji sadrži izvjestan broj srebrnog novca raznih zemalja. Vrijednost perpere bila je prvobitno 12 srebrnih dinara (groševa), ali je, prema mletačkim zlatnicima, neprestalno padala. U mletački dukat išlo je 1284. 1½ perpere, oko 1334-1336. 2, 1379. već 2½, u 15. vijeku 3 a u Bosni čak i 4 ili 4½ perpere. Srpski kraljevi nisu nikada kovali zlatne perpere. Tobižnji starosrpski zlatnici Milutina, Dušana i kneza Lazara, koji su se u drugoj polovini 19. vijeka u Beogradu, Beču i Budimpešti pojavili, moderni su falsifikati.

U Dubrovniku su se kovale 1683-1750. i 1801-1803. srebrne perpere u vrijednosti od 12 dinarića i 1801. poluperpere od 6 dinarića. U novije vrijeme Crna Gora je kovala svoje perpere, koji su odgovarali u vrijednosti austrijskoj kruni (1 perper = 100 para).

Dušan KOVAČEV

Asignati srpske Vojvodine

Naš prvi papirni novac

Asignati su vrsta papirnog novca koji su prvi put ustanovljeni u Francuskoj dekretom od 16. aprila 1790. godine.

Za vreme Francuske revolucije zamišljeno je bilo da za njihovo pokriće posluže konfiskovana aristokratska i crkvena imanja. Polovinom 19. veka, za vreme Revolucije 1848-49 godine, dolazi do izdavanja asignata od strane srpskih ustanika u Vojvodini. Oni nisu bili samo naš prvi papirni novac, nego i prvi novac čisto srpskog nacionalnog karaktera koji je emitovan nakon propasti srpske Despotovine 1459. odnosno padom Bosne 1463. godine. Kao pokriće za te naše asignate poslužila su srpska imanja u Vojvodini.

Autor ovog članka i redakcija časopisa „dinar“ zahvaljuju Istoriskom arhivu u Pančevu i njegovom direktoru gosp. Milanu Jakšiću, za fotografije originalnih primeraka asignata iz njihove zbirke, a koje objavljujemo na naslovnoj strani ovog izdanja našeg časopisa.

Građansko pravni pogled na asignat

Asignacija (upućivanje) predstavlja izdavanje naloga od strane jednog lica (uputilac ili asignant), kojim on ovlašćuje drugo lice (upućenika ili asignata) da za njega izvrši određenu radnju trećem licu (primalac uputa, asignatar) koje ovlašćuje da tu radnju primi. U formalnom smislu može biti izdat asignat kao hartija od vrednosti na ime primaoca uputa o dugu upućenika, sa njegovim potpisom, datumom izdavanja i dospelosti. Ova vrsta asignata (kao hartije od vrednosti), razlikuje se od asignata upućenika.

Pravni odnosi između subjekata o asignaciji su sledeći:

- a) odnos uputioca i upućenika, koji se naziva odnosom pokrića, jer je taj odnos osnov (*iusta causa*) radi kojeg upućenik prihvata da izvrši ono na što je ovlašćen po upitu uputioca;
- b) odnos upućenika i primaoca uputa koji je nezavisni dugovinski odnos, sadržan u obavezi upućenika da izvrši nešto primaocu uputa u svoje ime, ali za račun uputioca;
- c) odnos uputioca i primaoca uputa, a koji se naziva valutnim odnosom. Uputiočev dug prema primaocu uputa mora biti novčano izraziv.

Asignat kao hartija od vrednosti predstavlja ispravu koja se sastoji iz dva dela - talona i asignata u užem smislu. Premda je asignat formalno predstavljaо hartiju na ime, u praksi se ime nije upisivalo do realizacije, što je omogućavalo da se asignat prenosi prostim prenosom državine. Zbog ovoga, kao i zbog drugih sličnosti s banknotom, asignat je više ličio na novac nego na hartiju od vrednosti.

Asignati koji su obavljali funkciju papirnog novca i koji su bili izdati od emisione ustanove koju je osnivala država, nisu predstavljali hartije „na ime“. Stoga su više nalikovale na banknote ili obveznice javnog zajma.

Ekonomsko-politički pogled na asignate

Hartije od vrednosti su novčani promet učinile sigurnijim i jeftinijim. Treba se podsetiti da je već u XVII-XVIII veku došlo do prvih emisija banknota (bankarskih isprava o dugu kovanog novca u srebru i zlatu) koje su usled savesnosti njihovih izdavača bile kadre da zauzmu mesto novca na tržištu. U početku je novac u papirnom vidu ipak bio retkost

Do XX veka samo su razvijena tržišta osećala potrebu za ovom vrstom novca, i to radi nedostatka metalnog. Osim toga, on je uvek bio podložan inflaciji, više i očiglednije od metalnog („zvečećeg”) novca. Naročito ambiciozni vladari siromašnih i nerazvijenih naroda, kada su imali za to potrebe, posezali su za emitovanjem asignata. Reč je o asignatu kao javnoj ispravi kojoj je bilo namenjeno da postane novac. U ovom vodu asignati se javljaju na kraju XVIII veka, s podlogom u zemljoposredničkom kapitalu. U tom smislu assignate su izdavale osobite banke, osnovane od strane države, koje su raspolagale potraživanjima nad poljoprivrednim dobrima.

Francuski asignat na 500 livri od 29. septembra 1790.

Što se tiče srpskih assignata iz 1848-49. godine, teško je utvrditi iz naše numizmatičke i druge literature šta je bilo jemstvo njihove vrednosti. Profesor Svetozar Dušanić (v. navedenu literaturu na kraju ovog članka) navodi da je jemstvo vrednosti assignata pružala „srpska imovina”, odnosno „srpska imanja”. Verovatno se radilo o obavezi gradova, opština, pa i samih organa Srpskog Vojvodstva, da svojom nepokretnom imovinom jamče za nominalnu vrednost assignata. Prepostavljam, i čak više siguran sam, da je obaveza jemstva nastala na osnovu Uredbe o asinatu iz novembra 1848. godine.

U Evropi su izdavanju assignata pribegavale uglavnom one države koje su obilovali ogromnim zemljoposedima, a oskudevale drugim oblicima kapitala, kao na primer Rusija, gde su se slična izdanja nazivala assignacije ili bumažnije dengi.

Najpoznatiji assignati u svetu bili su oni koje je izdavala Francuska za vreme

ticaju od 1790. do 1796. godine. Njih je emitovala posebna državna ustanova koja se starala o zemljišnim i drugim posedima konfiskovanim od feudalaca i crkve. Oni su najpre predstavljali pet postotne novčane hartije, a od 1792. godine bile su papirni novac koji je u potpunosti zamenio dotadašnju valutu, temeljenu na plemenitim metalima. U kasnijem periodu njihovog izdavanja, francuski assignati obezvredeni su ogromnim emisijama i zato prouzrokovali veliku inflaciju.

Assignati su upadljivo prevaziđeni kao novac razvitkom industrijskog kapitala, kada umesto njih dolazi do emitovanja hartija od vrednosti na ime ratnih i drugih državnih zajmova.

Srpske političke ustanove i emisija asignata

Treba znati da ustanova Srpskih crkveno-narodnih sabora u Ugarskoj vodi poreklo iz jedne slične ustanove pred kojom se još za Nemanjića vršila promulgacija važnih akata i izbora arhiepiskopa. Ona je vremenom dobila savetodavni karakter, a u doba srpskih despota u Mađarskoj, utemeljena je kao nosilac personalne autonomije srpske nacije, te je nestankom srpskih despota opstala kao glavni politički organ Srba u Mađarskoj. Uz Mitropoliju, ovo je bio jedini subjekat koji je imao kontinuitet iz države Nemanjića.

Kada je u maju 1848. godine sazvano ovo telo kao Skupština srpskih predstavnika, vođeni su pregovori sa mađarskom vladom koji nisu imali uspeha. Narastajući mađarski nacionalizam, strah od prekih sudova i propisivanje da se matične knjige u Mitropoliji vode na mađarskom jeziku, ogorčilo je srpske poslanike, a naročito je caru lojalni general Stratimirović radio na tome da u korist cara posvađa Srbe sa Mađarima. Kada je mađarska vlada poslala odred vojske da raspusti srpsku Skupštinu u Karlovčima, možda se još moglo pregovarati, da Stratimirović nije na svoju ruku napao taj odred. Nakon što je tom prilikom „pala krv” između dva naroda, pregovori više nisu bili mogući.

Skupština u Karlovčima donela je

Srbi počeli da formiraju mesne odbore. Za svog vojvodu Skupština je izabrala carskog generala Stevana Šupljikca, rodom iz Petrinje. (Krasnov i Kupa u svom radu o srpskim asignatima umesno generala Stevana Šupljikca, kao vrhovnog lidera - vojvodu vojvođanskih Srba, pogrešno navode pukovnika Jovana Šupljikca). Skupština je takođe postavila Glavni odbor koji je bio njen stalni izvršni organ, u ulozi vlade. Taj odbor imao je svoje podobore prema resorima.

Resorom finansijskih bavilo se Odelenje finansijskih glavnog srpskog narodnog odbora. Osnovni problem kojim se ono imalo baviti bilo je snabdevanje vojske. Predsedatelj finansijskog odelenja bio je pukovnik Jovan Šupljikac. On je, međutim, pre svega bio aktivan u carevoj blizini na bečkom dvoru, i izgleda da je samo formalno rukovodio finansijskim odelenjem srpskih ustanika. Stvarni rukovodilac Odelenja bio je Arsenije Karamata. Za razliku od predsedatelja Šupljikca, koji je bio vojvodin rođak,

Austrijski carski generali srpskog porekla iz vremena srpskog pokreta 1848. godine: Đorđe

Karamata je potomak poznate zemunske trgovачke porodice cincarskog porekla. Rukovodio je odelenjem u svojstvu kasira i uz pomoć svog sina. Pod ovim rukovodstvom srpski pokret je sasvim korektno finansiran, za čije potrebe su takođe emitovani asignati, prvi srpski nacionalni novac posle pada Despotovine.

Od osobitog je značaja što je štampanje verovatno najvećeg dela asignata izvršeno u Beogradu, u kamenoreznici Knjaževine Srbije po porudžbini Odbora. O tome postoji sačuvan račun inspektora srpske tipografije od 9. februara 1849. na 239 forinti u srebru.

Sačuvana je i narudžbina pomenutoj Kamenoreznici za izradu asignata od 5, 10 i 50 ft. Ne može se sa sigurnošću utvrditi, ali moguće je, da su svi asignati štampani u Beogradu.

Finansijski razlozi radi kojih su štampani srpski asignati

Dobrovoljni prilozi iz Vojvodine i Knjaževine Srbije, novčani ili naturalni, bili su prvi prilog finansijama ustaničke Vojvodine. Sam patrijarh Rajačić je izjavio da je najveća stavka prihoda onaj skup sredstava koji je prispeo iz Srpskog Knjaževstva. Kada je raspisan i porez, moralo se pristupiti propisivanju krivičnih mera za zaštitu propisa u vezi s naplaćivanjem poreza, kao i zbog zloupotreba pri njegovoj naplati.

Za potrebe ratovanja naređena je plenidba svega novca (gotovine) iz fondova crkvenih, školskih, cehovskih i opštinskih. Izuzeti su bili samo depozitarni (neprofitni), pupilarni (fondovi sirotišta) i bolnički fondovi. Za oduzetu efektivu davala se potvrda s namerom da se po svršetku rata novac vrati. Da bi pored ove isprave postojalo sredstvo kao garant da će novac biti vraćen, izdati su asignati.

Finansijsko odelenje je svakako računalo da će asignati uživati barem kakvo-takvo poverenje, te da će oštećeni fondovi moći da imaju neka sredstva za poslovanje. Kako je na taj način preuzeo na sebe emisionu politiku, Odelenje se trudilo da kontroliše

Srpski asignat od 5 forinti

jskog porekla koji su se javljali u prometu, i propisalo kazne za one koji odbiju da prime srpske asignate. Treba pomenuti da je Odelenje namenilo asignatu širu ulogu od prostog obezbeđenja oštećenih fondova. Stoga su asiganti svakako pušteni u promet znatno pre oduzimanja gotovog novca fondovima (krajem novembra 1848).

Profesor Sv. Dušanić je procenio ukupnu emisiju asignata na vrednost od 300.000 forinti, što je po svoj prilici izdato na osnovu procenjene efektive koja se mogla ostvariti iz „srpskih opština i gradova“ u Vojvodini. Iako je trošak finansijskog odelenja bio ogroman (1.500.000 ft.), tokom celog rata nije došlo do hiperprodukcije asignata. Pored nekih pritisaka, nije došlo do nepokrivenih emisija, pa srpski asignat može da se pohvali kako nije doživeo inflaciju. Ovo možda i stoga što je asignat efektivno bio u prometu nešto manje od pola godine.

Raspolažemo izveštajima da već odmah po njihovom emitovanju asignati nisu rado primani. Tako se, na primer, u pismu Glavnog vojnog komesarjata Šajkaške i Bačke, upućenog Upraviteljstvu Srpske Vojvodine 29. XI 1848. moli isplata u srebrnoj moneti za jednog oficira koji nije Srbin.

Srpski asignat kazneno je zaštićen tek pošto je austrijska vlada pristala da ih isplaćuje po nominalnoj vrednosti. Zato i nije bilo inflacije, koju srpske

da su isplaćivani zaista po nominalnoj vrednosti. Do izbegavanja inflacije došlo je verovatno i zato što upravitelji finansijskog odelenja nisu hteli da prezaduže srpske opštine i gradove kao garante kod spahiluka. Suvise kratko vreme njihovog opticanja i teške ratne prilike (mađarska vojska zaposela je skoro svu Bačku i Banat) onemogućile su da se asignat jasno razvije kao novac. Ipak, ovo je zaista bio prvi srpski papirni novac.

Izgled asignata

Srpski asignat glasio je na donosioca. Štampan je na četvrtastom papiru u žuto-ružičastom podtisku i plavom tisku na belom papiru. Štampani su u toku 1848. i 1849. godine u Beogradu u Kamenoreznici Knjaževstva srpskog. Serijski brojevi ispisani su na njima ručno, crnim mastilom. Kao i ostali asignati, oni imaju samo odštampan avers.

U gornjem levom delu je serijski broj pod kojim se asignat izdaje, a u gornjem desnom delu vrednost nominale koju predstavlja. U sredini, gore pri vrhu, ali ispod nivoa navoda serijskog broja i nominale, krupnim slovima je lučno ispisano АСИГНАТЪ. Ispod toga su navedeni podaci o pravu donosioca i o dospelosti njegovog potraživanja. Ovde je prestanak rata naveden kao uslov: ПОКАЗАТЕЉ ПРИМИЋЕ ПО ОКОНЧАНИО ДАТАКУ КАСЕ

Kompletan asignat od 10 forinti, sa talonom

nost nominale u forinatama) ПО КОНВЕНЦИОНАЛНОМЪ ТЕЧАЮ. Ovo znači garantovanje nominalne vrednosti. Pod ovim je kurzivnim slovima navedeno: У Карловцима (i datum). Ispod je označen izdavač: ОТДЪЛЕНІЕ ФИНАНСІЕ ГЛАВНОГЪ СРБСКО НАРОДНЪГ ОДБОРА. Pod ovim je s leve strane naveden u donjem levom uglu КАСИРЪ, ispod čega je potpis AT. КАРАМАТЪ, u desnom uglu ПРЕДСЕДАТЕЛЬ, ispod čega je potpis ЈОВ. ЩУПЛИКАЦЪ. Među potpisima je grb austrijskog cara kao velikog vojvode Vojvodstva srpskog: crni austrijski dvoglavi orao koji na svojim grudima ima srpski heraldički štit - krst između čijih krakova su ocila, odnosno četiri cirilična slova „С”.

Grb na asignatu Vojvodstva srpskog

U uglovima asignata, u presecima linija koje označavaju rub, navedena je nominalna vrednost cifrom. Na asignatima nema bonova niti kupona koji se mogu odvojiti da posluže kao sitan

Asignat je štampan zajedno sa talonom. Između asignata i talona je polje preko kojeg je mastilom ispisano АСИГНАТИ i preko kojeg je talasastim ili lučnim sečenjem odvajan asignat koji se izdaje. Pri realizaciji rubovi isečaka i slova natpisa bi se morali podudariti. To je bila zaštita od falsifikovanja. (Slična praksa postoji kod potpisivanja ostavioca na rubovima i sastavcima koverta u kome se čuva zaveštanje, koje se praktikuje ponekad kod svojeručnog zaveštanja).

Talon se sastoji od tri polja koja su pravougaona i podeljena uspravnim linijama. S leva na desno označeno je: na prvom polju - kome i zašto je asignat izdat. Na drugom polju стоји natpis ПРЕВ. što se tumači kao „ПЕРЕВЕДЕНЬ” i „ПЕРВОДЪ” - verovatno je ovo mesto bilo predviđeno za označavanje neke buduće promene subjekta. U trećem polju odštampani su podaci o tome koja je nominalna asignata i ko je izdavač, odnosno ko su za njega odgovorna lica - АСИГНАТЪ ОД ... ФОРИНТИ ПО КОНВЕНЦИОНАЛЬНОМЪ ТЕЧАЮ КАСИРЪ (At. Karamatъ) ПРЕДСЕДАТЕЛЬ (Jov. Šupljikačъ) i svršavala se poljem koje se seklo radi odvajanja asignata.

Dizajn asignata (crtež) uradio je Novosađanin Petar Čotanovački.

Nastavak u sledećem broju

Literatura:

1850. Christian und Friedrich Noback: VOLLSTÄNDIGES TASCHENBUCH DER MÜNZ-, MAAS-UND GEWICHTS-VEDLJITNIČCE NED

STAATSPAPIERE, DES WECHSEL- UND BANKWESENS UND DER USANZEN ALLER LÄNDER UND HANDELSPLÄTZE. Leipzig 1850, str. 1852

1876. Joseph Alexander Freiherrn von Helfert: ÖSTERREICHISCHE MÜNZEN UND GELDZEICHEN VOM DEN JAHREN 1848 UND 1849. Numismatische Zeitschrift, Bd. VI-VII (Jahrgang 1874-75), Wien 1876, str. 281-282.
1899. Kalendar „SRBOBRAN“ za 1899. godinu, izdat u Zagrebu, slike asignata na str. 93 i 95.
1910. Kolekcija Theodor Rohde (objavljena u): Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien, Bd. VIII, Nr. 320/321, Wien 1910, str. 155-156.
1927. (Kolekcija dr Adolfa Ehrenfelda): KATALOG DER PAPIERGELDSAMMLUNG WEILAND DR. ADOLF EHRENFELD, Wien 1927, str. 17.
1940. Dr. Jozsef Thim: SZERB FÖLKELÉS TÖRTENETE, Budapest 1940.
1948. Svetozar St. Dušanić: PRVI SRPSKI ASIGNAT. Glasnik Srpske pravoslavne crkve, god. 29, br. 9-12, Beograd 1948, str. 146-151.
1959. Rastislav Marić: IZ NUMIZMATIČKE ZBIRKE NARODNOG MUZEJA - II. Zbornik Narodnog muzeja, Knj. II, Beograd 1959, str. 219-220, tb. XIV.
1973. M. Kupa i Gj. Krasnov: SRPSKI ASIGNATI U VOJVODINI 1848. GODINE. Numizmatičke vijesti, god. XX, br. 31, Zagreb 1973, str. 46-48, tb. X.
1974. Dragoslav Glogonjac: PRVI JEDINI SRPSKI ASIGNAT. Kolecionar, br. 1, Beograd 1974, str. 60-63.
- 1989/90. Zmago Jelinčić: KATALOG NOVČANICA JUGOSLAVENSKIH ZEMALJA, 2. dio - POMOĆNA IZDANJA. Ljubljana 1989/90, str. 44-48.
1998. Božović, Srđan. PANČEVO U SRPSKOM POKRETU 1848-1849. GODINE. Narodni muzej Pančevo i Istoriski arhiv u Pančevu, 1998.

ilvester GERLOVIĆ

Pomoćni papirni novac u Vojvodini

Mađarska revolucija 1848-49. godine u istoriji novca Vojvodine

Medu novčanicama korišćenim 1848-49. godine tokom mađarske revolucije, kako sa aspekta istorije novčarstva tako i sa aspekta lokalne istorije, značajno mesto pripada pomoćnom papirnom novcu. Njihovu pojavu možemo zahvaliti nedovoljnim količinama novca u javnom opticaju, što je po pravilu slučaj kod pomoćnog novca.

U konfuznim privrednim i političkim prilikama mađarske revolucije u 1848-49. godini često je dolazilo do poremećaja u opticaju novca u industrijskim centrima zahvaćenim vojnim operacijama. Tome je doprinisala i promenljiva produktivnost državne kovnice novca, što je posebno dolazilo do izražaja kod apoena manje vrednosti. Zbog stalnih selidbi mašina za štampanje novca, izazvanih promenljivom ratnom srećom, te nedostatka papira, u 1849. godini izradivane su već gotovo isključivo novčanice velikih apoena od 2, 5, 10 i 100 forinti. Takozvanim Košutovim novčanicama velikih apoena, kojima su plaćani vojnici i podmirivane potrebe njihovog snabdevanja, nije međutim bilo moguće nesmetano obavljati ni svakodnevni pijačni promet. Posledica toga bilo je cepanje novčanica: često se prilikom kupovine događalo da se novčanica iscepa na dva, četiri, čak osam jednakih delova kako bi se dobilo sitno platežno sredstvo sa vrednošću izraženom u krajcarima. Ove delove bi svakodnevno slepili zajedno i trgovci, ovlašćeni od strane banaka i menjali bi ih za neoštetećene novčanice. Nedostatku sitnog novca doprinisalo je i to što je svako ko je mogao nastojao da metalni novac (posebno onaj kovan od srebra) sačuva, a osloboди se novčanica nesigurne vrednosti. „Smetnje nastale u svakodnevnim novčanim tokovima, izazvane kažnjivim skrivanjem srebrnog novca, stavile su pred vladu obavezu da reši ovaj problem”, stoji u naredbi objavljenoj u službenom glasniku („Közlöny”) 23. januara 1849. godine, kojom su uvedeni nalozi državne blagajne u vrednosti od 15 i 30 krajcara. Uprkos napora koje je ulagala Košutova vlada, nedostatak sitnog novca nije bio ublažen. Neizdrživa situacija naterala je konačno lokalne vlasti, trgovce, zanatlije i ugostitelje da izdaju papirni pomoćni novac. Njihova je suštinska osobilitet je da su izrađeni i raspoređeni u vremenskoj

sredstvo plaćanja, te da u zamenu za njih dâ robu ili zakska sredstva plaćanja.

Emitovanje papirnog pomoćnog novca tokom 1848. i 1849. godine geografski je bilo podeljeno na tri oblasti. Većina ovog novca emitovana je u industrijskim i rudarskim centrima severne Mađarske (delom današnje Slovačke), zahvaćenim ratnim operacijama. Drugi deo odnosio se na ugljem i metalurgijskim sirovinama bogate industrijske predele južnih Karpata, dok se treći deo odnosio na teritoriju hrvatskih trgovачkih centara južno od Drave. Vojvodanski gradovi su bili po strani od ovih bogatih teritorija sa intenzivnim novčanim tokovima. Ipak, pomanjkanje sitnog novca je i ovde uzelo maha, te su neki gradski magistrati bili prinuđeni da donesu odluke o izдавanju sopstvenih pomoćnih papirnih novaca.

BELA CRKVA

Gradska uprava Bele Crkve (Weisskirchen, Fehértemplom) je početkom 1849. godine među prvima dala štampati pomoćne papirne novce, za koje je i garantovala. Novci su duže, sve do 1850. godine bili u opticaju o čemu svedoče i visoki (preko 19 hiljada) serijski brojevi. Novci su na nemačkom jeziku, štampani crnom bojom na belom

Slika 1

6 krajcara - Sechs Kreutzer in Conv. Münze.

Foto: Grgić - Štampani novaci i novčani tok u Vojvodini u 19. veku

Povodom 200-godišnjice rođenja

Lajoš Košut (Kossuth Lajos), najznačajnija istorijska ličnost i državnik Mađara 19. veka, rođen je 19. septembra 1802. godine u Monoku, Mađarska. Završio je pravo. Zbog svojih liberalnih i revolucionarnih članaka od 1837. do 1840. godine bio je osuđivan na kaznu zatvora. Po izlasku iz zatvora u svojim člancima se i dalje zalagao za ukidanje feudalnih privilegija, za građanska prava i ustavnu samostalnost. Kao poslanik županije Pešta 1847-48. godine postao je vođa opozicije. U prvoj revolucionarnoj vladi grofa Baćanija (Batthyány), postao je ministar finansija i bio inicijator izdavanja novčanica u početku sa, a kasnije i bez pokrića. Shvativši neizbežnost oružanog sukoba sa carskim trupama, organizovao je odbranu zemlje. Na osnovu njegovog čuvenoggovora održanog 11. jula 1848. godine, parlament je izglasao regrutovanje 200 hiljada vojnika i odobrio kredit od 42 miliona forinti. Parlament ga je 8. oktobra imenovao za predsednika Zemaljskog odbrambenog veća, tela koje je bilo nosilac izvršne vlasti. Predsednik vlade postao je 26. novembra. Na njegovu inicijativu 14. aprila 1849. godine parlament je u Debrecinu izrekao svrnuće Habsburške dinastije sa mađarskog prestola, objavio nezavisnost zemlje i imenovao ga za regenta. Predao je civilnu i vojnu vlast generalu Gergeiju (Görgey) 11. avgusta, i ovaj je, dva dana kasnije, kod Vilagoša (Rumunija) položio oružje. Košut je 17. avgusta sa svojom pratnjom kod Oršave napustio zemlju i nikad više, sve do svoje smrti, nije kročio na tlo Mađarske. Obreo se u Parizu, Londonu i Americi. Bio je slavljen u liberalnim i gradanskim krugovima. Izradio je plan saveza podunavskih zemalja. Od 1865. godine nastanio se u Torinu, gde je i umro 20. marta 1894. godine. Telo mu je bilo doneseno i sahraneno u Budimpešti 2. aprila.

S obzirom da se ove godine slavi 200. godišnjica rođenja Lajoša Košuta, ovaj članak o vovodanskim novčanicama iz perioda mađarske revolucije 1848-49. godine posvećen je tom jubileju.

Slika 2

10 krajcara - Zehn Kreutzer in Conv. Mnze

Veličina okvira 80x46 mm, inicijali potpisa i serijski broj ispisani ručno, crnim mastilom. Postoji varijanta bez potpisa i serijskog broja.

papiru samo sa jedne strane, pripremljeni i štampani brižno, tehnikom čelikoreza. Izdate su po novčanoj konvenciji u apoenima od 6 krajcara (slika 1), 10 krajcara (slika 2) i 20 krajcara (slika 3).

SUBOTICA

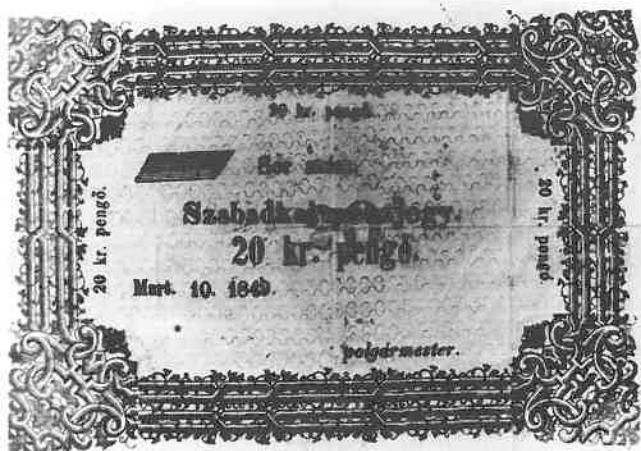
Prvih dana marta 1849. godine u Subotici (Szabadka) je nastalo vanredno stanje. U cilju zaustavljanja srpskih snaga vernih caru koje su se nakon osvajanja Sombora kretale ka Subotici, u gradu su koncentrisane stalne i pokretne jedinice snage oko 12.000 ljudi. Odbranu grada organizovao je potpukovnik Laslo Gal, koji je 4. marta preuzeo vojnu komandu u Subotici. Nakon što je oko grada rasporedio izviđačke jedinice, sa brigadom od nekih 3500 vojnika krenuo je 5. marta ujutro ka Bajmoku. Sa srpskim snagama se sukobio u blizini čarde kod Kaponje i potisnuo ih je sve do Svetozara Miletića. Mađarska vojska je posle ove pobeđe ponovo bila smeštena u Subotici. Njihova ishrana i snabdevanje predstavljali su ogroman teret za grad. Nestalo je sitnog novca. „Papirnog novca veće vrednosti bilo je dovoljno u rukama vojnika, ali za manje izdatke to je bilo neupotrebljivo, zbog čega je često dolazilo do nepriyatnih scena i svada” - piše Ištvan Ivanji 1886. godine u svojoj knjizi o istoriji Subotice. Da bi se problem prevazišao, na predlog gradonačelnika Ištvana Kulunčića i nadkapetana Boldižara Jošića podnet 10. marta, odlučeno je da se za promet na vlastitoj teritoriji, uz garancije i kontrolu vlasti, emituju pomoćne novčanice od 20 krajcara.

Slika 3

20 krajcara - Zwanzig Kreutzer in Conv. Mnze

Veličina okvira 88x55 mm, inicijali potpisa i serijski broj ispisani ručno.

Slika 4a, 4b

Na prednjoj strani žućkastobele novčanice, štampane i debljem papiru, u širokom, baroknom okviru, na osnovi crvenosmeđe talasaste linije, u sredini, oznaka vrednosti „20”. Ostali elementi štampani su crnom bojom. Gore i sa strane: 20 kr. pengő, ispod: Sor szám (serijski broj) / Szabadkai pénzjegy (Subotička novčanica) / 20 kr. pengő Mart. 10. 1849. i na kraju, ispod ostavljenog prostora za potpis gradonačelnika: polgármester. Dimenzije okvira su 17x73 mm. Na sredini poleđine nalazi se crni otisak okruglog gradskog pečata prečnika 34 mm, sa natpisom: ZABADKA SZABAD KIRÁLYI VÁROS 1845 (Subotica slobodan kraljevski grad). Desno od toga je odštampan tekstu „A kapi” (kapetan). U vreme revolucije grad je oristio pečat bez grba, sa četvororednim natpisom SZABADKA SZABAD KIRÁLYI VÁROS KAPITÁNYI HIVATALA 1849”, što znači da je na poleđini novčanice korišćen pečat čiji je opis i natpis na mađarskom 7. marta 1845. godine u Beču odobrio kralj Ferdinand V., koji je u upotrebi bio ranije, pre promena (slika 4a i 4b).

Sa tipografske tačke gledišta, poput drugih pomoćnih apirnih novčanica iz vremena revolucije, izvedbi nedostaje brižna umetnička obrada, koja bi otežala i falsifikovanje. Štamparska ploča je očigledno rađena u brzini, kako bi se što pre prevazišla nestaćica sitnog novca. Sličan kvir može se naći u jednoj knjizi na latinskom jeziku, tampanoj kod Bitermana 1845. godine, dok se slova mogu naći u katalogu i knjizi uzoraka budimskog slovoresca i lovovliva Karla Šmidla (*Schmiedl*).

Prve uzorke izradio je Karolj Biterman (*Bittermann Károly*), pionir subotičkog štamparstva, učesnik revolucije 1848. Iz njegove radionice izlazila su u to doba štampana lela koja su podržavala revoluciju. Time je prekršio naredbu o izdanjima dozvoljenim od strane namesničkog saveza, koja je bila navedena i u carskoj dozvoli kojom je odobren rad štamparije. Njegovi gresi samo su postali veći izlavanjem „Košutovih” subotičkih novčanica koje su služile kao pomoćni novac, a nisu bile odobrene od strane carskog ministarstva finansija. Nakon sloma revolucije,

Pobedom kod Kaponje prestala je opasnost za Suboticu. Povukle su se hiljade vojnika koji su narušili ubočajeni život varoši, izdavanje pomoćnog novca postalo je nepotrebno. Time se može objasniti da je od relikvija subotičke istorije novca iz perioda mađarske revolucije preostao jedan jedini originalan primerak. Subotički zemljoposrednik Antal Vali dao ga je profesoru i istoričaru Ištvanu Ivaniju, a od njega ga je nabavio nekadašnji profesor subotičke gimnazije, a od 1895. godine direktor Numizmatičkog odjeljenja Nacionalnog muzeja Mađarske, Eden Gol (*Gohl Ödön*). On ga je poklonio Nacionalnom muzeju Mađarske, gde se i danas nalazi. I ovaj primerak je samo probni otisak, koji nikada nije bio u upotrebi: nedostaje sa njega serijski broj i potpis gradskog kapetana. Pisac ovih redova ponovo je otkrio ovu novčanicu za javnost 1976. godine, a fotografije koje objavljujemo nastale su tada.

Eden Gol je, pre nego što je novčanicu poklonio Nacionalnom muzeju Mađarske, objavio o njoj članak u „Godišnjaku Istoriskog društva županije Bač-Bodrog” (*Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve*) 1899. godine. Uz članak je priložio i verne kopije pomoćne novčanice, urađene sa originalne štamparske ploče koja je tada bila u posedu subotičkog muzeja. Pored toga, kako piše, otiske je poslao i poznatim kolezionarima i muzejima. Ove kopije se od originala razlikuju po tome što je poleđina prazna, nema na njoj pečata grada i natpisa „A kapi”, a na pojedine primerke Gol je napisao reč „Másolat” (kopija). Sudbina štamparske ploče danas je nepoznata.

VRŠAC

Pod pritiskom gorućeg problema nedostatka sitnog novca i ohrabrena pozitivnim iskustvom Bele Crkve, skupština grada Vršca (*Versec*) na svojoj sednici održanoj 18. jula 1849. godine donosi odluku o izdavanju pomoćnog novca, gradskih asignata u ukupnoj vrednosti od 20.000 forinti. Imenuje komisiju, na čelu sa Karoljem Greberom (*Gröber Károly*) da pripremi za to predlog.

Komisija već narednog dana na sednici skupštine podnosi sledeći predlog:

- „1. Izdavale bi se samo tri vrste asignata, i to u vrednosti od 3, 6 i 10 krajcara.
2. S obzirom da bi se mogla pojaviti veća tražnja za novcem, a i pocepane novčanice bi trebalo zameniti, predlažemo da se te asignate štampaju u vrednosti od 30.000 forinti; tim više, što ni izrada te količine ne košta više.
3. Asignati treba da imaju iste dimenzije kao i asignati Bele Crkve od 20 krajcara, da se štampaju na papiru sa talasastim prugama, svaka vrsta sa drugom bojom i od svake vrste da se odštampa u ukupnoj vrednosti od 10.000 forinti. Završnoj rečenici asignata: „Garantuje uprava grada”, da se dodaju reči: „sa deponovanom vrednošću”, jer pokriće ovim asignatima ne može biti ništa drugo nego kod gradske blagajne u zamenu za te asignate uplaćeni iznos. Za ukrašavanje grafičkog rešenja da se koristi pečat sa grbom grada. Štampanje novčanica bi trebalo da se obavi u prisustvu jednog mesnog građanina od poverenja, a po završetku štampanja štamparska ploča bi trebalo da se čuva kao svojina grada.”

Skupština 19. jula 1849. godine prihvata ovaj predlog, sa jedinom izmenom, da se za sada od svake vrste, probe radi, odštampa samo u vrednosti od po 5000, odnosno ukupno 15.000 forinti.

Skupština istovremeno imenuje komisiju na čelu sa građonačelnikom Đerdrom Demeterem (*Demeter György*) da pribavi odobrenje za štampanje asignata od Košutove vla-

de koja je tada bila u Segedinu. Demeter dobija usmeno odobrenje od Košuta, međutim već na samom početku nalazi na nepremostivu prepreku: „asignate nije moguće odštampati u Segedinu, jer тамо postoji svega jedna kamena štamparija, a ovu je vlada toliko zaposlila, da za obavljanje drugih poslova nema vremena” - stoji u njegovom izveštaju.

U međuvremenu carske trupe ponovo zauzimaju Temišvar, austrijski papirni krajcar preplavljuju stanovništvo, potreba za izdavanjem pomoćnog novca prestaje. Mada je ceo tok pripremnih radnji veoma dobro dokumentovan, nacrti ovih interesantnih novčanica nikad se nisu pojavljivali.

Literatura:

- Ambrus Béla: *Magyarország papírszükségpénzei 1723-tól 1914-ig*. MÉE, Budapest, 1977.
- Gerlovics Szilveszter: *Szabadkai papírszükségpénz 1849-ből*. Bácsország, Szabadka, 2000/1-2
- Zmago Jelinčič: *Katalog novčanica jugoslavenskih zemalja. 2. dio - pomoćna izdanja*. Izd. autora, Ljubljana, 1989/90.
- Milleker Bódog: *Versec szab. kir. város története*. Budapest, 1886. I.
- Faragó Miksa: *A Kossuth-bankók kora*. Nyugat, Budapest.
- Iványi István: *Szabadka szabad királyi város története*. Szabadka, 1886. I.
- Dr. Kupa Mihály: *Corpus Notarum Pecuniariarum Hungariae*. Inf. Tört. Múzeum Alapítvány, Budapest, 1993. I.
- Leányfalusi Károly - Nagy Ádám: *Pénzek 1848-49-ben*. MÉE Bács-Kiskun Megyei Szervezete, Kecskemét, 2000.

Novi grb Vojvodine

Skupština Vojvodine je na predlog svog predsednika, gosp. Nenada Čanka, 27. juna 2002. godine odlučila da „Pokrajina ima svoj grb kao istorijsko znamenje Vojvodine”. Novi grb sastoji se od grbova Bačke, Banata i Srema.

U levom gornjem uglu štita je grb Bačke za koji se tvrdi da je iz 1680. godine - Apostol Sv. Pavle, bosonog, sa mačem u desnoj i knjigom (Jevangeljem) u levoj ruci. U gornjem desnom delu štita je grb Banata, navodno iz 1779. godine. Njega predstavlja ratoborni žuti heraldički lav u hodu, okrenut na desno, sa podignutom sabljom iznad glave. Napokon, u donjem delu štita je grb Srema za koji kažu da potiče iz 1748. godine. Na njemu su prikazane tri krivudave linije koje predstavljaju tri reke - Bosut, Savu i Dunav. Na jednoj od obala leži jelen sa neobičnim rogovima na glavi i sa zlatnom ogrlicom oko vrata. Iza njega je - čempres! (Premda u svim novinama piše „čempres” trebalo bi da stoji – topola).

Upotreba vojvodanskog grba biće obavezna na svim pečatima, štambiljima, zvaničnim dokumentima, natpisima na državnim zgradama, školskim svedočanstvima i diplomama, vizitkartama, legitimacijama, službenim vozilima pokrajinskih funkcionera itd. On bi trebao da se upotrebljava zajedno sa grbom Republike Srbije u onim slučajevima kada je to pokrajinskim zakonom predviđeno.

Vladimir MUDRI

Enciklopedija numizmatike (U, V)

Umajadi

Umajjadi ili Omeyyadi bili su vladari iz arabljanske dinastije koja je vladao od 661. do 750. godine. Ime je dinastije primila po osnivaču Muaviju, iz porodice Umayya, koji je preneo prestonicu u Damask. Za vladavine umayyadskih kalifa, islamska država je dopirala na istok od Inda, a na zapad do Atlantskog okeana, i bila je na vrhuncu svoje moći. Kad su ih Abbadidi zbacili, poklali su sve članove ove loze, sem jednog; on je pobegao u Španiju i tamo osnovao Kordovski kalifat, kojim su njegovi potomci vladali do 1031. godine.

Slika 1.

Na slici 1 prikazan je dirhem iz perioda Umayyada, iskovan u Damasku u periodu 698/99. godine.

Uncia

Uncia i unca (lat.) predstavlja dvanaesti deo od celog (od asa) u Rimu; grč. *unkia*; fran. *once*. Težinska jedinica od 31 grama. U antičkom Rimu bila je težinska jedinica, pri čemu su dvanaest uncija činile jednu libru ili untu (372 g). Kao antička novčana jedinica uncija je livena iz bakra, iznoseći dvanaestinu od asa u sistem u *aes grave*. Na prvim aversima uncija bila je glava boginje Rome. Neki numizmatičari smatraju da je lik glave na svim uncijama bio lik pramca broda, koji je, možda, pretstavljaо alegoriju na pravac političke ekspanzije Rima. Na reversu uncija je obično prikazano i jedno ispuštenje, nalik na lopticu, kao oznaka za jediničnu vrednost.

U srednjem veku je unte podrazumevala jedinicu za masu koja je prezeta od Rimljana, dvanaestinu od funte (372 g), ali se možda odnosila na karolinšku funtu, iznosa 420 g koja se takođe delila na 12 unze. Srednjovekovna marka, kao jedinica mase, delila se na 8 uncija, odnosno 16 lota, daće 1 uncija = 2 lota. U Nemačkoj, u srednjem veku važili su odnosi: jedna incija = šesnaestina funte = osmina Kölnske marke = $233,856/8 = 29,232$ g = 2 lota, što je važilo u Pruskoj, Meklenburgu i Saksoniji. U Badenu i Švajcarskoj 1 unze = 31,250 g, a u Austriji 1 unze = 25,004 g. U Holandiji je važilo: 1 unze = 30,761 g; u Engleskoj i SAD trojna unca (*Troy ounce*) teži 31,103 g. Usvajanjem sistema jedinica: metar, kilogram, sekunda, sve ponovne lokalne jedinice su napuštene i imaju samo istorijski značaj.

Unite

Novčana jedinica nazvana prema geslu „Faciam eos in genten unam“ „Ja ću da načinim od njih jedan narod“, Ezezikija XXXVII, 22.), koje se odnosi na ujedinjenje Engleske i Škotske. Zlatnik koji je po izgledu ličio na prethodni zlatnik *sovereign* (soverin), kojeg je prvi iskovoao Džejms I od Engleske 1604. godine. Oznaka XX pokazuje vrednost od dvadeset šilinga. Trostruki junit, kovanici od tri funte, iskovoao je Charles I za vreme građanskog rata u Shrewsburyu 1642., a docnije u Oxfordu 1642-4. godine. I u vreme Commonwealtha (republike) kovan je između 1649. i 1660. Poslednje kovanje nominale unite obavljeno je za vreme vladavine kralja Charlesa II 1660–1685.), sa godinama izdania od 1660. do 1662. godine. Godine 1663.

Ursulataler

Spada u grupu najstarijih talira, koje su izdavale gradske vlasti nemačkog grada Kölna, početkom 16. veka. Likovi na Ursulinom taliru su na aversu: sveta tri kralja u stojećem stavu, sa likom grada Kölna u visini njihovih nogu i natpisom u obrubu slovima manastirske gotice: IASPAR (= Gaspar), MELHIOR ET BALTASAR, sa prikazom godine kovanja: 1516, a u otsečku: O FELI(X) COLON(IA (O, srečni Köln!) Na reversu je lik Ursule, koju ispraća njen otac i papa Cyriacus, u društvu 11.000 devojaka-pratilja. Sv. Ursula i njene pratilje su brodom otplovile za Köln, gde ih je, prema legendi, zadesila mučenička smrt. Na grbu grada Kölna prikazane su tri krune (triju kraljeva), dok tačkice pod krunama u grbu, pridodate docnije, predstavljaju 11.000 plamičaka sveća za devojke pratilje. Ursulataleri su kovani, osim kao jednostruki apoeni, i kao umnošći talira. Po osnovi likova tri kralja, Ursulataler je poznat i pod nadimkom komemorativni taler sa sveta tri kralja.

Slika 2.

Na slici 2 je Ursulin talir grada Kölna iz 1516. godine.

Vekša

Vekša, veverica i belka su nadimci sitne novčane jedinice drevne Rusije. Do 13. veka je bila najmanja frakcija računske grivne. Ime nadimaka potiče iz perioda kada su krvna, u ovom slučaju od veverice, bila robno-novčana platežna sredstva. Na računsku grivnu išlo je približno 100 do 150 vekša. Po toj osnovi su bili i sledeći odnosi: 1 vekša približno četvrtina do šestina kune, odnosno 1 vekša polovina do trećine rezane. Ekvivalentnost vekše u srebru iznosila je oko 0,33 g, s obzirom da je računska grivna sadržavala oko 50 g srebra. U prevodima sa grčkog na crkvenoslovenski, ime vekša je upotrebljeno na mesto obolosa. Tokom 9. i 10. veka, po kupovnoj moći, vekša je bila razlomak (četvrtina ili i manje) od dirhema, jer je tek krvno kune vrednovano sa jednim dirhemom (oko 3 g srebra).

Vereinsmünzen

Vereinsmünzen se odnosi na zajednička kovanja barem dve kovnice, jednog ili više tipova kovanica, prema standardima usvojenim monetarnim

nom unijom. Ako su osim kovničke stope i likovi na kovanicima isti, onda se takve kovanice označuju kao zajednički novac, nem. *Vereinsmünzen*.

Kao *Vereinsmünzen* su bili označeni dvostruki taleri iz perioda 1838–1856, povodom carinske unije nemačkih državica pre ujedinjenja i *Vereinskrona* (i *Goldkrone*) iz perioda 1857–1869.

Na slici 3 je apoen od 2 talira, odnosno 3 1/2 guldena iz 1840, sa obodnim natpisom „*Vereinsmünzen*” - udruženo kovanje zajedničkog tipa.

Vereinstaler

Taler udruženih nemačkih državica s jedne, i Austrije s druge strane, iskovan po osnovi monetarnog ugovora od 24. 01. 1857. godine. Iz tzv. carinske funte (nem. *Zollpfund* = 500 g) srebra iskovoano je 30 komada *Vereinstalera*. (Po toj osnovi, ova kovnička stopa poznata je i pod numizmatičkim nazivom 30-Talerfusska stopa). Nemački *Vereinstaler* imao je veću finoću srebra od svog prethodnika (pruskog talera) kovanog u periodu 1750–1856, jer je finoća pruskog talera bila 750 p. m., a *vereinstalera* 900 p. m. Međutim, *Vereinstaler* je imao težinu od 18,518 g, a sadržavao je 16,666 g. srebra, dok je pruski talir bio težine 22,727 g, a sadržavao je neznatno više srebra - 16,704 g. Na aversu *Vereinstalera* bio je pretežno lik odnosnog kneza ili suverena, a na reversu državni grb ili oznaka vrednosti. *Vereinstaler* Frankfurta na Majni imao je na aversu ženski portret, a na reversu lik orla iz grba.

Kovnička stopa: 30-Talerfuss, koja je važila za sve udružene nemačke državice, odgovarala je jedinstvenoj stopi od 45 guldena Austrije, a takođe južnonemačkoj kovničkoj stopi od 52,5 guldena, ili: 4 *Vereinstalera* = 6 austrijskih guldena = 7 južnonemačkih guldena. Izuzetak po ovom monetnom ugovoru bila su tri hanzeatska grada: Hamburg, Bremen i Lübeck, koji ovaj ugovor nisu ratifikovali, pa nisu kovali *Vereinstaler*. Monetarni ugovor od 1857. godine ostao je u Nemačkoj na važnosti do 1869 (?) ili do 1873, kada Nemačka uvodi zlatni novčani standard, a u Austriji (praktično) do 1892. kada je uvedena krunска valuta, takođe zlatnog novčanog standarda.

Slika 4.

Na slici 4 je zajednički zlatnik Austrije i nemačkih državica iz perioda važenja *Vereinstalera*, apoen od 1/2 krune. Težina ovog apoena iznosila je 5 grama.

Viktorijat

Lat. *victoriatus nummus* - srebrnik antičkog Rima, u periodu 3. i 2. v. pre n. e. Težina mu je iznosila 3 *scripula* = 3,39 g, a po vrednosti je bio izravnat sa tri četvrtine denariusa. Docnije mu je deklarisana vrednost devalvirana na polovinu denariusa i pri tome mu je težina smanjena na 2,901 g. Ime *victoriatus* ovaj je apoen dobio po liku boginje Viktorije na reversu, kako slaže u *tropaeum* zarobljeno oružje, kao vojnički znak pobede. Kovani su i poluviktoriati, sa slovnom oznakom „S” (od *semis* – u značenju polovina, samo u složenicama). Na aversu semisa je bio lik *Apollona* (umesto Jupitera na *victoriatusu*), verovatno po ugledu na isti lik na *quinariusu*. Takođe su kovani dvostruki *victoriatusi*. U periodu kada je denarius osvojio opticajnost u međunarodnoj trgovini, on je potisnuo *victoriatus* pa je konačno ukinuto njegovo kovanje.

Vižlin

Nadimak za jedan tip talira, koji je kovala Dubrovačka republika, a koji su bili u opticaju tokom 18. veka. Težina dubrovačkih talira, kovanih pretežno za potrebe onovremene trgovine sa Turskom na Levantu, bila je prilagođena turskim srebrnicima u opticaju na istočnom Sredozemnom priobalju, tj. težina im je bila manja nego onovremenim talerima u Zapadnoj Evropi. Lik na jednom od dva tipa vižlina, bio je Sv. Vlaho (St. Blasius) sa bradom, pa je ovaj tip poznat i pod nadimkom bradan, a takođe kao *Blasiustaler* od koieg ie. po predbostavci. u deformisanom govoru. nastao na-

Slika 5.

ziv vižlin. Drugi nadimci dubrovačkih talira su: rektoratski taleri (po osnovi pominjanja rektorata u obodnom natpisu) i libertine (po osnovi natpisa u kome se sloboda /lat. *libertas*/ ceni iznad svih ostalih stvari). Libertine su kovane po uzoru na taler Marije Terezije, takođe pretežno za trogivnu na Levantu.

Na slici br. 5 je dubrovački „novi vižlin“ (rektoral) iz 1766. godine.

V.O.C.

U obliku monograma, V.O.C. kao skraćenica na holandskom, potiče od: *Vereenigde Oostindische Compagnie* (Ujedinjena istočnoindijska kompanija). Ovaj monogram se nalazi prikazan na kovanicama *Ceylona* (danas Šri Lanka) iz perioda 18. veka i na kovanicama holandske Istočne Indije, iz perioda 18. i početka 19. veka.

Vona

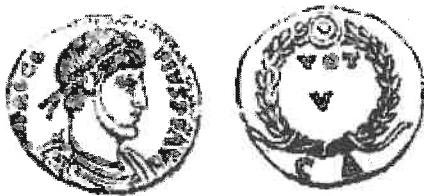
Vona ili *Won* - novčana jedinica u Koreji. U Severnoj, počev od 1947, u Južnoj, počev od 1950. godine. Do 1945. Koreja je bila pod okupacijom Japana. U opticaju su bili japanski i korejski *yeni*. Posle oslobođenja Koreje 1945. oba yena su se zadržala u opticaju, u Severnoj do 1947, u Južnoj do 1950. godine. U Severnoj Koreji je 1947. uvedena novčana jedinica *vona* = 100 čona. Početkom 1950. je i u Južnoj Koreji uvedena novčana jedinica *vona* = 100 čona. Februara 1953. južnokorejski *vona* zamjenjen je jedinicom: *hvana* (*hwan*) = 100 *vona*.

Votivni novac

Votum, *votivus* (*numus*), nem. *Votive Münze*; engl. *votive coins*. Naziv za ovaj novac potiče od lat. *votum* = zavet, želja; *votivus* = zavetovan, zavetan.

U životu antičkih Rimljana, podložnih sujeverju, zaveti su imali značaj obaveze i zakletve. Od više zaveta prikazanih oznakama na kovanicima *votum suspicere* se odnosio na davanje obaveze – obećanja ispunjenja datog zaveta pred mitološkim bogovima, ako se uspešno prebrodi preteća nevolja. Takav se zavet na kovanicama označavao kao: *vota suscepta*. *Votum solvere* značio je zavet zahvalnosti posle savladavanja nevolje, mahom prinošenjem žrtve bogovima, a na kovanicima je ovaj zavet označavan kao: *vota soluta*. Godine 27. pre n. e. *Octavianus*, budući imperator *Augustus*, preuzeo je upravljanje provincijama. On je preuzeo zavet – obećanje, dato rimskim građanima (tzv. *vota publica*), da će tokom deset sledećih godina mir zavladati na svim granicama imperije, uz natpis na novcu: VOT(a) P(ublica) SUS(cepta) PRO SALUTE ET RED(itu) I.O.M. SACR. uz lik Marsa u stojećem stavu. (Javni zavet preuzet za spas republike i povratak svetog I.O.M. Za I.”O. M.” u literaturi nije nađeno značenje). Drugi natpis zaveta Augustusa bio je: IOVI VOT. SUSC. PRO SAL. CAES. AUG. S.P.Q.R. (ukviren vencem na reversu), što znači „javni zavet suscepti Jupiteru za spas cezara Augusta, senata i naroda Rima“. Natpis ovih votivnih oznaka bio je ili u nastavku titule na aversu, ili na reversu, uokviren vencem, ili isписан na liku štitu na reversu. Od Aleksandra Severusa, votivni zapisi su prikazani i na novcu Aleksandrije, na grčkom jeziku. Većina legendi su obično propraćene likovima scene: sa žrtvenicima, sa dve boginje Viktorije koje upisuju votivni zavet na štit i dr. Votivne legende su osobito česte na novcu počev od četvrtog veka, kada je slava imperije počela tamneti. Svečane zakletve – zavete su davali imperatori mahom početkom godine. Za imperatora se prepostavljalo da zavetom preuzima svu odgovornost nad imperijom i to za određen broj godina.

Na kovanicama tipa votum nalaze se oznake: *vota publica* (opšti zavet-zakletva, preuzeta u ime građana rimske imperije); *vota suscepta*; *vota soluta*; *vota V (vota quinquennalis)* - zavet na rok trajanja od pet godina; *Vota X, (vota decennalis* - zavet na rok trajanja od 10 godina); *votis multibus XX (votis decennalibus solutis, multis vicennialibus susceptis* - zavet za deset godina, a kada se rok ispunji, i sa mnogim drugim obavezama preuzetim za sledećih dvadeset godina).

Slika 6.

Na slici 6 je jedan rimski votivni novac imperatora *Procopiusa* (363-366).

Bilo je, međutim, slučajeva, kao za vreme Probusa, da je na njegovom novcu prikazana oznaka ispunjenja zaveta *decennalia* (X, za period od deset godina), iako je on vladao svega 6 godina. Slično kao Probus, i imperator Tacitus je u početku svoga upravljanja dao prikazati oznaku *vota suscepta* sa oznakom: X i XX, a vladao je svega šest meseci.

Vrednost novca

Ukoliko zalazimo dublje u prošlost jedne denominacije, utoliko je veća njenja kupovna vrednost. Ovaj fenomen, poznat pod imenom „nepostojanost novčane vrednosti“ delovao je, bez razlike, na svaku denominaciju. Dr. A. Jovanović je u svom delu „Nepostojanost novčane vrednosti“ (Privrednik, Beograd 1930) naveo više od četrdeset pet studija po ovom fenomenu. Kao primer ove nepostojanosti, navešće se denarius antičkog Rima. U vreme Republike, oko 269. g. pre n. e., denarius je sadržavao 4,55 g skoro čistog srebra. Godine 217. pre n. e., kao rezultat monetarne reforme, težina denariusa je smanjena na 3,9 g srebra, koja se zadržala do posle Nerona (54–68. n. e.), kada je težina denariusa smanjena na 3,41 g i finoča srebra sa 1000 p. m. na 900 p. m. Vremenom je finoča srebra u denariusu opadala, i krajem drugog veka, u denariusu je ostalo samo oko 50% srebra. Prema Novom zavetu, po Mateji, 20,2: „... I pogodivši se s poslenicima po groš na dan, (pogrešno, treba: denarius na dan) posla ih u vinograd svoj...“. Po osnovi ovog citata, denarius je, u vreme Hrista, sadržavao 3,9 g srebra, i predstavljao je vrednost nadnice, a takođe je bio plata za jedan dan rimskega legionara. Denarius se, pod imenom *penny* (oznaka „d“), zadržao u Engleskoj do 1971. godine. U Nemačkoj se denarius transformisao u *pfennig*, i zadržao se do 2001. godine.

U srednjovekovnoj Srbiji, na osnovu izvornog dokumentacionog materijala, može se zaključiti da je lekar na dvoru kralja Dušana imao platu od 400 mletačkih perpera (po 12 dinara perper), za godinu dana = 4800 dinara. U Dubrovniku su plate i cene roba bile kako sledi:

- Dubrovački konzul za celu Srbiju imao je istu platu kao lekar na Dušanovom dvoru, za celu godinu: = 4800 dinara
- Kapetan u župi dubrovačkoj imao je platu 90 perpera po 12 dinara, za celu godinu: = 1080 dinara
- Mornar, 30 perpera, za celu godinu: 360 dinara
- Sluga, kod majstora, za celu godinu: (6 perpera) = 72 dinara

Cena robe:

- Jedan dukat, dva perpera = 24 dinara
- Jedna svinja, 1 perper = 12 dinara
- Jedan ovan, pola perpera = 6 dinara
- Jedan tovar žita, 128 kg = 12 dinara
- Jedno ždrebe, 20 perpera = 240 dinara
- Jedan konj, 30 perpera = 360 dinara
- Jedna robinja, 30 perpera = 360 dinara
- Jedan kg srebra, 25 perpera = 300 dinara

Pod dinarom se podrazumevao tzv. krstasti groš, sa 2,2 g srebra po apoenu.

U poveljama Nemanjića se pominju novčani iznosi prema kojima se može proceniti kupovna vrednost srednjovekovnog srpskog novca:

- Kralj Vladislav I (1234–1243), određuje kazne u perperima: „... i da kraljevstvu mi (dā) 300 perper(a) ...“
- Uroš I potvrđuje povelju brata Vladislava I datu Dubrovčanima, po cenu: ... konj po 30 perper(a), a kobila po 20 perper(a) ...
- Stjepan Crnović je 4. jula 1944. godine nudio svoju službu Mletačkoj Vladi, uz uslov da svaki od njegovih plemića dobije po 8 perpera mesečno.

Uprkos svim različitostima u novčanim odnosima srednjeg veka, proizilazi da je mesečna plata plemića iznosila 8 perpera, odnosno $8 \times 12 = 96$ srebrnih dinara; da je konj vredeo 3,75 mesečnih plata i da je kobila vredela 2,5 mesečnih plata plemića. Takođe proizilazi da je pravo trgovanja Dubrovnika u Srbiji iznosilo 2000 : 8 = 250 mesečnih plata plemića.

Vreneli

Ovaj termin, izведен od imena Veronika, predstavlja nadimak u Švajcarskoj za zlatnike od 10, 20 i 100 franaka, koji su na aversu imali lik mlade devojke. Ovaj se motiv, na apoenu od 20 franaka, prvi put pojavio 1883. godine. Poslednja godina kovanja zlatnika sa likom Vreneli bila je 1949. Lik mlade devojke je, po pretpostavci, simbol konfederacije Švajcarske, a prikazan je i na apoenima od: 5,10 i 20 centimesa (*rappena*) u periodu od 1879. do 1938. i na apoenu od 5 franaka u periodu od 1888. do 1916. godine. Nije poznato da li nadimak u vezi sa imenom modela.

SND vam preporučuje

*John Kenneth Galbrauth: NOVAC - Odakle je došao, gde je otiašao
(Prevod originala: MONEY - Whence It Came, Where It Went).*

Grmeč - Ekonomski izdavački dom, Beograd 1997.

385 str.; ISBN 86-315-0156-5

Novac: str. 19-25; O kovanom novcu i blagu: str. 26-38;

O papiru: str. 70; Kad je nestao novac: str. 232-250.

„Herodot je napisao: Sve mlade žene Lidije prostituišu se i tako dolaze do miraza; njime, kao i vlastitim telom, posle toga raspolažu kako god žele...
Inače su Lidijci prvi narod za koji se zna da je kovao zlato i srebro u novac i da je troovao na malo...“

Milan STOJANOVIĆ i Ranko MANDIĆ

Iz ordenskih ukaza za ovu spomenicu II svetskog rata Jugoslovenske kraljevske vojske, možemo zaključiti da ona nosi službeni naziv RATNI KRST - SPOMENICA 1941-45. na srpskom, odnosno *Commemorative War Cross 1941-45 of the Royal Yugoslav Army* na engleskom jeziku. Spomenicu je ustanovio kralj Petar II Karađorđević 1945. godine. Sa ovim datumom ustanovljenja slažu se svi poznati strani autori koji obrađuju ovu spomenicu - Werlich, Dorling, Vernon i Purves. (Romanoff je verovatno smatra nezvaničnom, pa je ne navodi u svom katalogu). Međutim, na službenom internet sajtu Kraljevog doma, kao datum ustanovljenja ovog odlikovanja navodi se 6. septembar 1943, tj. datum kraljevog 20.

Kralj Petar II govori za BBC ratni program 1944. godine

tu, uključujući službu u pokretima otpora i gerilskim jedinicama, kao i onima koji su služili u trgovackoj mornarici - „svima osim Rusa”, naglašeno je.

Da bi se odlikovanje dobilo, bilo je neophodno da se podnese zahtev Kraljevskom fondu Sv. Andreje u Njujorku, odnosno izvesnom pukovniku H. Harding Isaacsonu iz Njujorka. Cena (ili taksa?) za spomenicu bila je tada US\$ 25, a za minijaturu \$ 20. Oni koji bi poručili i orden i minijaturu, imali su pravo na besplatan ordenški Ukaz. Mala traka - zamenica nije se naplaćivala, išla je pride. To da se ova spomenica, pored dodele učesnicima rata, takođe prodavala kolekcionarima, navodi i Alec Purves.

Prema pismu koje je u septembru 1990. godine kragujevačkom časopisu „Pogledi” uputio Sretko V. Drča, referent kraljevskog Ratnog krsta - spomenice 1941-45, navodi se da je Odluka o proširenju nagrađenih doneta zato što je kralj „došao do saznanja da isti (Ratni krst) dodeli i onim borcima zaslužnim za slobodu, koji su tokom 1941-45 bili vojnici na terenu - četnici, civili ili ratni zarobljenici, a nalaze se u slobodnom svetu”. Prema izveštaju gosp. Drče, emigracija u vezi sa tim nije bila složna, te navodi: „Usledila je velika propaganda protiv istog, na razne načine, kao, recimo, da još nije vreme za to, da ima boraca u otadžbini koji zaslužuju ovo odlikovanje itd. Mnogi od nas su došli do zaključka da su pozadi propagande stajali Tito i njegova partija. Jer, vrlo dobro su znali da oni tada, za vreme rata, zakonski nisu imali pravo na ovakvo odlikovanje, tj. oni ga nisu mogli izdati, pa su zato izmislili svoju partizansku spomenicu”.

b) Da je spomenica ustanovljena 1943. godine, to bi svakako znao i naveo Robert Werlich, koji je bio veliki prijatelj našeg poslednjeg kralja, i koji je Petru II posvetio svoje kapitalno falerističko delo;

c) U toku 1965. godine nije došlo do ustanovljenja, već do proširenja liste onih koji su imali pravo na ovo odlikovanje.

Ratni krst-spomenica 1941-45. prvo bitno je dodeljivan kao nagrada istaknutim pojedincima koji su pomagali kralja za vreme njegovog egzila u Londonu za vreme II svetskog rata. U maju 1965. godine kralj je u svojoj kancelariji u Monaku doneo odluku da se proširi krug onih koji mogu dobiti ovo odlikovanje, pa je sada ono dodeljivano i svima onima kojih su služili u zapadnim

Vrlo je nelogično što je ovaj Ratni krst (sa mačevima, kojim se označava da se odlikovanje dodeljuje samo borcima, učesnicima rata) dodeljen navedenom časopisu, ili bilo kome drugom ko u ratu 1941-45 nije učestvovao.

Postoje dva osnovna tipa ovog Ratnog krsta - spomenice: takozvani VELIKI

Ratni krst spomenica 1941-45.

rođendana. Do navođenja pogrešnog (nelogičnog) datuma ustanovljenja ovog Ratnog krsta - spomenice, došlo je šezdesetih godina, zbog propagandnih razloga: želeo se dokazati da je kraljeva spomenica II svetskog rata „starija od Titove”, koja je ustanovljena 14. septembra 1944. godine.

U časopisu *The Medal Collector (Order and Medal Society of America)* W. Van Dusen pogrešno tvrdi da je ta spomenica ustanovljena 8. maja 1965.

Naš stav da se kao stvarni datum ustanovljenja ove spomenice treba smatrati 1945. a ne 1943. ili 1965. godina, bazira se na sledećem:

a) Natpis „1941-45” – Dve godine pre završetka rata nije se moglo znati kada će on biti završen. (Na Partizanskoj spomenici naveden je samo datum početka

Iog i kod drugog postoje varijante. Svi primerci ovog retkog odlikovanja koje spisujemo, potiču iz dve kolekcije - beogradске kolekcije Homen i švajcarske kolekcije Stojanović.

Tip I

1. varijanta

Zlatno oivičen plavo emajlirani grčki krst, širine 51,5, visine 83 mm, uključujući krunu. Između krakova krsta je zrastni romb preko kojeg su ukršteni mačevi, sa drškama na donjoj strani. U sredini krsta je veliki okrugli medaljon vođenika 34 mm, sa tri koncentrična truga. Spoljni krug medaljona emajliran je crveno, sa zlatnim ivicama. U srednjem, belo emajliranom krugu, nalazi se zlatni natpis „IN MEMORIAM - 1941-45”, a u crveno emajliranom centru je zlatna bista kralja Petra II sa šajkačom.

Revers medaljona je iste veličine, istih boja i sa istim tekstrom, a u njegovom centru umesto kraljeve, nalazi se bista generala Draže Mihajlovića u anfasu, sa bradom i sa šajkačom na glavi.

Krst je s gornje strane povezan izjednako kovanom dekorativnom suspenzijom sa zlatnom i crveno emajliranom krunom, na kojoj je alka (slika 1).

2. varijanta

Prema informacijama koje posedujemo, prvobitna (prva) varijanta koju smo gore opisali izuzetno je retka, jer je dodeljivana veoma kratko vreme. Gotovo odmah nakon što se spomenica pojavila, ona je zamenjena 2. varijantom, a koja je u svemu ista kao prva, sa medaljona na reversu. Na njemu je bista Draže Mihajlovića uklonjena, a umesto nje nalazi se prazno crveno emajlirano polje. Smatra se da je razlog za ovu izmenu na reversu spomenice sukob do kojeg je tada bilo došlo između kralja i njegovog komandanta vojske u otadžбинu. Danas se u kolekcijama, i na „tržištu” gotovo isključivo pojavljuju varijante bez navedene Dražine biste.

Tip II

1. varijanta

Veličina krsta je 38 x 53 mm. uklju-

daljona je 29 mm. Razlika u dizajnu, upoređeno sa prvim tipom je višestruka: između krakova krsta ne nalazi se kanelirani romb, a ukršteni mačevi razlikuju se po obliku drške. Centralno polje medaljona nije crveno-emajlirano, nego je i polje i kraljeva bista zlatne boje. Tekst u belo-emajliranom krugu uključuje samo datume - „1941-45”, a kruna je direktno spojena sa gornjim krakom krsta.

Revers je neemajliran i bez medaljona u sredini. U gornjem delu polja, na pozadini krune, nalazi se oznaka za srebro „925”, a u centralnom delu polja je bista generala Dragoslava-Draže Mihajlovića, oko koje je natpis „IN MEMORIAM . 1941 - 45.” I ova varijanta veoma je retka (slika 2).

2. varijanta

Avers spomenice je isti kao što je napred opisano, dok je revers ravan i prazan, tj. bez ikakvog dizajna.

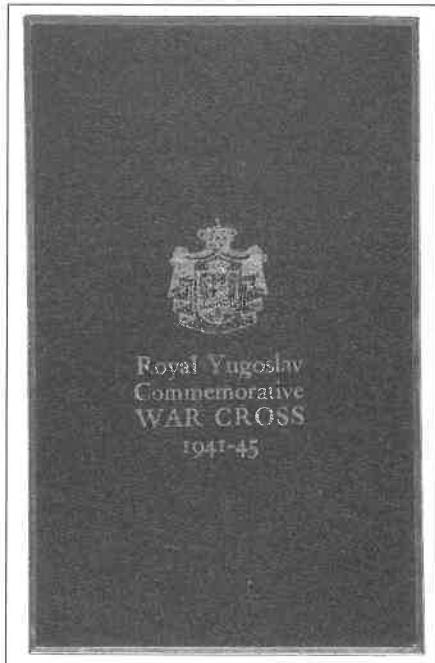
Traka. Ovaj ratni krst - spomenica takođe ima dve vrste traka, obe su zvanične. Kod I tipa trake u sredini je plava pruga, sa čije su leve i desne strane po jedna bela i crvena pruga. Po sredini belih pruga nalazi se po jedna uska crna štrafta. Širina trake je 35, a dužina 60 mm. U nekim slučajevima spomenica se izdavala na traci istih boja, ali bez crne šrafte po sredini belih polja, kao što je to slučaj kod trake-zamenice.

II tip trake sastoji se od tri pruge istih širina, plave, bele i crvene boje (jugoslovenska trobojka), sa uskom crnom štraftom po sredini bele pruge.

Dimenzija ove trake je 38 × 50 mm.

„Velika” spomenica uglavnom se javlja sa trakom tip I, dok „mala” postoji sa obe tipa trake.

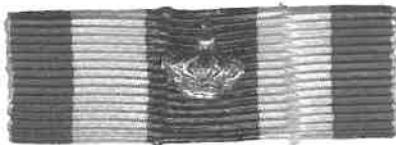
Zamenica ordena („lentica”) je istih boja kao traka ordena, veličine 37 × 13

Slika 3.

tive / WAR CROSS / 1941-45” (slika 3). Na kutiji nije naveden proizvođač, za razliku od emigrantskog izdanja Krsta Sv. Andreje („Prvi smo zvani”), a koji se javlja u kutiji londonske firme „Spink & Son”.

Ukaz (slika 4) je dvojezičan. Na levoj strani je tekst na srpskom, a na desnoj na engleskom jeziku. Oba teksta imaju na vrhu grb Kraljevine Jugoslavije u porfiri, i na obe strane je upisano kome je odlikovanje dodeljeno. Broj je upisan

mm. Na njenoj sredini se nalazi mala zlatna jugoslovenska kraljevska kruna veličine 8 × 9 mm.

Minijature. Poznate su nam samo minijature 2. tipa (malog) RATNOG KRSTA - SPOMENICE 1941-45, obe varijante. Po izgledu su potpuno iste kao gore opisane varijante, i avers i revers. Dimenzija minijature sa bistem đeneralu Mihajlovića na reversu je 14 mm (visina) × 20 mm (širina). Veličina minijature druge varijante, sa ravnim reversom, je 15 × 20 mm. Jedan primerak minijature koja nam je poznata ima traku prvog tipa, a druga minijatura traku tip II.

Kutija. RATNI KRST - SPOMENICA 1941-45 ponekad se izdavala u reprezentativnoj kutiji tamnopлавe boje, veličine 165 × 120 mm. Na poklopcu kutije, u gornjem delu, nalazi se zlatna jugoslo-

na levoj (srpskoj), a datum dodele na desnoj (engleskoj) strani ukaza.

U Jugoslaviji je prvi primerak dodeljen kragujevačkom časopisu „Pogledi” 1990. godine, pod brojem „Y - S1”. Sretko Drča u pomenutom pismu „Pogledima” objašnjava da „Y” znači Jugoslavija, „S” da je Srbija, a broj 1 označava da je časopis „Pogledi” prvi u Jugoslaviji koji je dobio ovo odlikovanje. To je, kaže, ujedno i prvi primerak dodeljen nakon 6. septembra 1966. godine. Može se očekivati, međutim, da se sa dodeljivanjem nastavi, jer gosp. Drča u „Pogledima” navodi i sledeće: „Kralj Petar II mi je rekao da nastavim i dalje sa radom, a 1967. godine pozvao me je da dodem u Claridge Hotel (gde se je radio prestolonaslednik Aleksandar), jer ima da prodiskutuje samnom izvesne stvari o RATNOM KRSTU - SPOMENICI 1941-45. GODINE. Otišao sam i posesto ga u Claridge hotelu. Tada mi je saopštio da se ne oseća dobro i bio je zabilut za zdravlje. Ali mi je rekao, ako ja kao poverljiv nađem za shodno u budućnosti da se neko, pojedinac ili organizacija, odlikuje, da to učinim u njegovo ime i tada mi je dao izvestan broj blanko formulara”.

Na kraju želimo da istaknemo sledeće: RATNI KRST - SPOMENICA 1941-45, bez obzira na datum ustanovljenja i način dodeljivanja, predstavlja veoma redak i

In application of the Royal decision of the 6th September 1943

We
PETER II

by the Grace of God and by the will of
the people
King of Yugoslavia

Supreme Commander of the Royal Yugoslav
Armed Forces during World War II, decorate

Nr. Radovan L. PODGORAC

with the Commemorative War Cross 1941-45
of the Royal Yugoslav Army.

The present diploma has been issued and given
at the Royal Residence in exile, on the

May 5th, 1956

signed: Peter II

to jako cenjen primerak naše faleriske. Broj dodeljenih komada (uključujući one koji su se navodno prodavali) u svom je slučaju daleko i neuporedivo manji od uobičajenih količina u kojima su se spomenice ratova dodeljavale. Zbog toga ova spomenica, sve njene varijante, jako retko pojavljuju na stranim aukcijama, još ređe na našem tržištu. Posebno je škoko naći bilo koji primerak na kojem ostoji bista Draže Mihajlovića na reversu. Bez obzira da li ovu spomenicu smatrali zvaničnim ili veoma nezvaničnim (fantazijskim) odlikovanjem, ona u svojoj kolekciji predstavlja vrlo interesantan i vredan faleristički primerak.

Povodom 90-godišnjice (1912-2002)

Prvi balkanski rat

U jesen 1912. godine balkanske države Srbija, Crna Gora, Bugarska i Grčka zaključile su Savez protiv Turske, pod čijim su jarom tada još uvek bili delovi Balkana - cela Makedonija i Stara Srbija (Kosovo i Metohija); takođe i cela Albanija. Rat je započeo u oktobru iste godine. Najpre je Crna Gora objavila rat Turškoj carevini, 8. oktobra 1912., a nakon 5 dana (13. oktobra) i ostale zemlje Saveza.

reke Strume), a na drugoj strani prodiru do Carigrada.

Granice balkanskih zemalja, proširene ovim ratom, međutim, revidovane su Londonskim mirovnim ugovorom 30. maja 1913. godine, na kojem je formirana nova balkanska država - Albanija. Time je Srbiji oduzet izlaz na more. Crnoj Gori je oduzet Skadar, a Bugarskoj je krajem 1913. godine posebnim ugovorom oduzeto Jedrene (Adrianopolj ili Drinopolj), tur.

Народна војска у рату 1912. год.

Narodna vojska u ratu 1912., dopisna karta,
izd. knjižare Rajkobića i Đukovića, Beograd

literatura:

- Nerlich, Robert. ORDERS AND DECORATIONS OF ALL NATIONS. 2nd Edition, Washington, D. C. 1974.
 Dorling, H. Taprell. RIBBONS AND MEDALS. (Revised by A.A.Purves), Spink & Son Ltd., London 1983.
 Purves, Alec A. THE MEDAL DECORATIONS & ORDERS OF WORLD WAR II 1939-1945. Polstead Suffolk, 1986.
 Van Dusen, Wilson. THE ROYAL YUGOSLAV COMMEMORATIVE WAR CROSS 1941-45. The Medal Collector, OMSA, Vol. 38, № 12, Dec. 1987.
 Planck, R. L. ADDENDUM TO „THE ROYAL YUGOSLAV COMMEMORATIVE WAR CROSS 1941-45”. The Medal Collector, OMSA, Vol. 39, № 4, Apr. 1988. (U istom godištu tog časopisa, br. 7 i 8, objavljena su i pisma vezana za traku ove spomenice pod naslovom „Which Ribbon is Correct?”).
 Drća, Sretko D. (PISMO G. SRETKA D. DRĆE). Pogledi, Kragujevac, 1. oktobar 1990.
 Andrić, Đorđe. Ratni krst - spomenica rata 1941-1945. Stematografija br. 4-5(1), Beograd, 1992.
 Vernon, Sydney B. VERNON'S COLLECTORS' GUIDE TO ORDERS, MEDALS & DECORATIONS (With Valuations), 4th

Bio je to pravi „blickrieg”, jedan od najuspešnijih u Evropi. Za nepun mesec dana (do 3. novembra 1912.) sviturski posedi u Evropi bili su osvojeni. Srbija je oslobođila Skoplje i najveći deo Makedonije; takođe Kosovo i veći deo Albanije, uključujući Drač, i tako dobila izlaz na Jadransko more. Crna Gora zauzima Metohiju, Novopazarški Sandžak i opseda Skadar. Grci zauzimaju Solun i južni (egejski) deo Makedonije, te Epir na zapadu i Trakiju na istoku. Bugari zauzimaju manji deo Makedonije (istočno od

Edirne), a koji je i danas jedini deo evropske Turske.

Povodom 90-godišnjice ovog oslobođilačkog rata, pripremamo opširan članak koji će biti objavljen u našem časopisu „Orden“ br. 2, čije izdanje planiramo krajem ove godine. Pored falerističkih izdanja Srbije i Crne Gore, takođe ćemo uključiti i sva izdanja (komemorativne medalje) ostalih zemalja Balkanskog saveza, a koja su vezana za Prvi balkanski rat.

Branko JEFTIĆ

Oznaka crnogorskih nacionalista

Početkom 1942. godine sile Osovine bile su u naponu snage i nizale su uspehe na svim frontovima. Nemci su u Rusiji stigli do moskovskih predgrađa, a Romelov Afrički Korpus se približavao Suezkom kanalu. Japanska armija se približavala indijskim granicama i na jugu australijskoj obali.

U tim danima velikih osovinskih uspeha, Italija i Nemačka su radile sve da se u okupiranim evropskim državama održi potreban mir uz pomoć lokalnog stanovništva i njima lojalnih vlasti, a da svoje trupe što bolje angažuju na mnogim otvorenim frontovima. Naravno, ni naši krajevi nisu bili izuzeti, pa nastaje pod okupatorskim nadzorom niz vojnih formacija od Slovenije do Makedonije.

Jedna od takvih formacija bio je i Crnogorski nacionalni pokret, poznat kao Crnogorski nacionalisti, koji su delovali kao pomoćne trupe italijanskih okupacionih vlasti pod komandom generala Pircija Birolija. Zadatak ovih jedinica je bio održavanje javnog reda i mira na celoj nacionalnoj teritoriji. Pun naziv ove vojne formacije bio je „Carabinieri Reali del Montenegro.”

Odmah po formiranju ovih jedinica ukazala se potreba i za odgovarajućom oznakom za vojnike i starešine, pa je general Pircio Biroli dao nalog za njenu izradu. U aprilu 1942. italijanski kapetan Tiberio Naskimbeni uspostavlja veze sa medaljarnicom F.M. Lorioli i šalje nacrte za ovu oznaku. Posle uspešnih pregovora o ceni, vrsti materijala i opremi oznake, kao i o količini i rokovima izrade, došlo je 17.4.1942. do konačne porudžbine. Italijanska komanda je naručila 10.000 oznaka, a isporučeno je do 3.6.1942. ukupno 9900 komada. Oznake su bile isporučene u tri navrata.

Oznaka je bila elipsastog oblika (2x2,9 cm) u nacionalnim bojama - obod crven, osnova svetlo plava i zlatno uokvirena čirilična bela slova ЦНП (Crnogorski nacionalni pokret) u preklapanju. Oznaka se fiksirala zavarenom iglom (šnalom „bočkom“). Na poledini oznake utisnuti su podaci firme Lorioli.

Sem ove oznake, naručena je još jedna u obliku štita manjih dimenzija (1,3x1,9 cm) a istog sadržaja. Poručeno je 2000 komada 17.4.1942. i već

Mališa MILENKOVIC

Orden svetog Joanikija

Ovaj izvanredno redak orden iz moje kolekcije, prema nekim informacijama, ustanovila je 1946. godine nekadašnja „raskolnička“ Srpska pravoslavna crkva u Severnoj Americi, na čijem je čelu bio episkop Dionisije. Orden je ustanovljen povodom proslave 600-godišnjice SPC, a u čast njenog prvog patrijarha, Sv. Joanikija (1346-1354).

Srpsku autokefalnu arhiepiskopiju, koju je ustanovio Sv. Sava (prvi srpski arhiepiskop, 1219-1223; †1236), podigao je na rang patrijaršije Stefan Dušan u proleće 1346. godine, u okviru priprema za svoje carsko krunisanje. Car Dušan za prvog srpskog patrijarha postavlja Joanikija II, kasnije kanonizovanog, proglašenog za sveca.

Orden Sv. Joanikija izrađen je od srebra, a sastoji se od plavo emajliranog krsta između čijih krakova su belo emajlirani zraci. Na sredini krsta je okrugli medaljon u čijem se centru, na belo emajliranom polju, nalazi tzv. nedremano oko u trouglu. Ispod donjeg kraka krsta je manji kanelirani isput četvrtastog oblika, a iznad gornjeg kraka je srebrna suspenzija u obliku četiri čirilična slova „S“ (tzv. ocila) koja su međusobno povezana alkicama.

Revers ordena nije emajliran. Preko neobrađene, od srebra izlivene površine, smešten je veliki medaljon u čijem se širokom spoljnom prstenu nalazi kružni natpis ШЕСТОГОДИШЊИЦЕ СРПСКЕ ПАТРИЈАШИJE . 1946. U unutrašnjem krugu je gore mala patrijaršijska mitra, a ispod nje natpis u četiri reda ПРВИ / СРПСКИ ПАТРИЈАХ / СВ. ЈОАНИКИЈЕ / 1346.

Orden se nosio na trougaono savijenoj srpskoj trobojci.

Retka vizitarna medalja na aukciji

Na 69. aukciji firme Rauh (13-14. maj 2002) ponuđena je jedna manje poznata austrijska medalja izdata u spomen posete prestolonasledniku Rudolfu Bosni 1888. godine. (Lot 2790, postignuta cena 220 evra). Medalja je iskovana od srebra (12,52 g, promjer 30 mm), a njen autor je A. Müller. Na aversu je portret carevića u uniformi, sa šinjelom, a na reversu je čirilični natpis u 7 redova, uokviren lovovrom i hrastovom grančicom, koji glasi: На УСПОМЕНУ ПОСЈЕТА ЦАРЕВИЧА Рудолфа у Босни у јуну 1888 ГОД.

domir STOLICA

Medalja čovekoljublja

Medalja čovekoljublja je ustanovljena Zakonom o odlikovanjima SRJ od 3. decembra 1998. godine. Snovana je kao državno priznanje u kategoriji Velikih odlikovanja (medalje izuzetno visokog ranga), kojih, inače, ima ukupno pet po ovom zakonu. Sva velika odlikovanja imaju samo jedan stepen da i se i na taj način istakao visok kriterijum za njihovu dodelu.

Autor likovnog rešenja Medalje čovekoljublja (vajarskog modela) je Miroljub Tamenković, akademski vajar i profesor a Univerzitetu umetnosti u Beogradu.

Idejno rešenje ovog Velikog odlikovanja se oslanja na starije uzore odlikovanja humanitarnog karaktera Srbije, Crne Gore i Jugoslavije. To su odlikovanja društva Crvenog krsta, koja u osnovi imaju krst grčkog tipa (jednakih rama) ili reljefnu predstavu bojišta sa motivom „Kosovke devojke”, koja ukazuje somoć ranjenom kosovskom junaku Paulu Orloviću, tako što mu levom rukom podiže glavu, a desnom rukom prinosi kondil sa vinom.

Ova medalja se nosi na traci oko vrata kako bi se naglasio njen visoki rang i kriterijum za dodelu. Ona po svojoj formi, veličini, bogatstvu simbola (dizajnu), načinu izrade i načinu nošenja osavlja snažan utisak da se radi o odlikovanju u kategoriji ordena u stepenu konandira.

Medalja čovekoljublja je proizvedena u Zavodu za izradu novčanica i kovanog novca u Topčideru, a izrađena je od pozlaćenog tombaka, srebra i polihromnog emajla u tehnici kovanja.

Medalja čovekoljublja, avers

govesca Milana Marušića, a izrađena je po ugledu na povez srpskih srednjovekovnih rukopisnih knjiga. Na gornjem poklopcu kutije je u zlatotisku grb SRJ i čiriličnim slovima ispisano ime odlikovanja.

Vrpca i traka za Medalju čovekoljublja izrađena je u subotičkoj fabrici „Mladost”, koja je specijalizovana za proizvodnju svih traka za naša odlikovanja od moarirane svile.

Kriterijum za dodelu

Medalja čovekoljublja se dodeljuje „za dela lične pomoći bolesnima, ranjenima, prognanim ili izbeglima, izvan i iznad zahteva dužnosti. Do sada je Medalja čovekoljublja dodeljivana samo državljanima SRJ, ali je dostupna i stranim državljanima. Od osnivanja do kraja 2001. godine odlikованo je 200 građana ovim Velikim odlikovanjem”. Do sada nikako nije

kovanjem humanitarnog karaktera (iako postoji zakonska mogućnost dodeljivanja odlikovanja iste vrste i u istom stepenu više puta istom licu). Dvostruki nosilac Medalje čovekoljublja bi u tom slučaju, umesto originalnog drugog znaka odlikovanja dobio posebnu dekoraciju za ponovljeno odlikovanje u vidu zlatne palmine grančice (koja je predviđena za sva odlikovanja građanskog karaktera), a koja se pričvršćuje na traci sa leve strane uz ornamentalni nosač medalje.

Traka Medalje čovekoljublja je izrađena od tradicionalne bele moarirane svile koja svojom simbolikom ističe istovremeno i sanitetsku namenu, humanitarni ideal, hrišćansku poruku i čistotu karaktera njenih nosilaca. Njen autor, kao i svih ostalih traka i lenta odlikovanja SRJ, je istoričar umetnosti, mr. Radomir Stolica.

Veći broj naših zdravstvenih radnika (lekari, medicinske sestre i medicinski tehničari) pojedinačno ili kao članovi medicinskog tima ili ekipa urgencne medicine na terenu odlikovani su Medaljom čovekoljublja. Za izvanredne zasluge u spasavanju ljudskih života za vreme NATO agresije na našu zemlju u proleće 1999. g. među odlikovanim licima, vojnog i građanskog reda, su i najugledniji lekari - specijalisti sa Vojno-medicinske akademije u Beogradu.

Statut Medalje čovekoljublja je donela 27. jula 2000. g. Savezna vlada (objavljen u Službenom listu SRJ br. 36 od 4. avgusta iste godine).

Interesantno je istaći da je ovo odlikovanje u prvim verzijama članova komisije kod nacrtta sistema odlikovanja SRJ egzistiralo pod radnim nazivom „Krst milosrđa“ ili „Krst Svetog Jovana Vladimira“. Kasnije se od ovog predloga oduštoalo u korist pojma „čovekoljublja“ kao sveobuhvatnijeg pojma, koji odražava celovit karakter odlikovanja.

Autor ovog članka je, kao član Komisije Savezne vlade za nacrt sistema odlikovanja SRJ, učestvovao u davanju sugestija i osnovnih smernica, kako u pogledu imenovanja ove medalje, tako i samog izgleda, njene forme i sadržaja. Naime, stav članova komisije Savezne vlade se sastojao u obrazloženju da se koncepcija idejnog rešenja Medalje čovekoljublja treba zasnivati na uvažavanju istorijskog nasleđa. „Kosovka devojka“ je uzeta za likovni motiv kao naš najstariji književni primer pružanja sanitetske pomoći na bojištu. Ona u ulozi bolničarke-nudilje zalaže hlebom i poj i rujnim vinom iznemoglog ranjenika (epska narodna pesma iz Kosovskog ciklusa).

Prva „ratna emisija“ Medalje čovekoljublja iz 1999. godine je imala izrađen kružni reljefni medaljon „Kosovka devojka“ od srebra finoće 925. Žig kvaliteta izrade od plemenitog metala nalazi se utis-

Kosovka devojka, ulje, rad Uroša Predića, 1919, Muzej grada Beograda

ovog odlikovanja do danas imaju medaljon izrađen od posrebrenog tombaka.

Autor vajarskog modela je pri izradi reljefa medaljona kao likovni predložak koristio kompoziciju „Kosovka devojka“, rad Uroša Predića (vlasništvo Muzeja grada Beograda). Na isti način vajar je postavio scenu ukazivanja pomoći (koja odražava karakter odlikovanja): devojka sa kondirom u ruci poj i ranjenog junaka koji leži na bojnom polju među palim ratnicima.

Vajar Stamenković, je na originalan način u svojoj kompoziciji Medalje čovekoljublja objedinio formu svih dosadašnjih naših odlikovanja iz ove oblasti. On je veoma uspešno primenio naša stara tradicionalna medaljerska rešenja u sav-

remenom koncipiranju novih odlikovanja SRJ. Veliko odlikovanje - Medalja čovekoljublja ima u sebi, istovremeno, kombinaciju više starih idejnih rešenja, dobijenu složenu formu i krsta (ordena) i kružnog reljefnog medaljnona (medalja).

Na samom kraju prošle godine ovo veliko odklikovanje SRJ je dobilo i svog prvog inostranog kavaljera: jedini stranac koji je udostojen ovog odlikovanja je ruski kapetan pomorske plovidbe Vladimir Doronenko, koji je sa posadom broda „Brother I“ spasio članove jugoslovenske posade u brodolomu koji je pretrpeo „Med Trader“. Ukaz o ovom odlikovanju je 27. decembra 2001. g. doneo predsednik Savezne Republike Jugoslavije dr Vojislav Koštunica. ■

45. Медаља човекољубља

Медаља човекољубља израђена је од позлаћене легуре бакра и цинка и има облик златног крста једнаких крака, чија је површина покривена белим емајлом. Пречник медаље је 55 mm. На лицу медаље, у њеном центру, аплициран је сребрни кружни релејф са мотивом „Косовке девојке“ која помаже рањеном јунаку. Пречник релејфа је 30 mm. Око релејфа налазе се златни кружни прстен, ширине 2,5 mm, чија је површина покривена црвеним емајлом, и две златне палмине гране које се доле укрштају.

На наличју медаље, у њеном центру, налазе се сребрни кружни медаљон са релејфним натписом: „Медаља за човекољубље“ и иницијали Савезне Републике Југославије. Око медаљона, као и на лицу медаље, налази се кружни црвени емајлирани прстен и златни палмин венац.

На горњем краку крста медаље налази се ушица кроз коју је провучена алка са орнаментисаним носачем медаље. Трака за ношење медаље израђена је од беле моариране свиле, ширине 40 mm.

Врпца медаље израђена је од беле моариране свиле, ширине 36 mm.

Медаља човекољубља носи се на траци око врата.

Ranko MANDIĆ i Lazar GERIĆ

Rusko-srpska faleristika I

Ruske medalje, medaljoni, oznake i vojni žetoni vezani za Srbiju i druge balkanske zemlje od 1711. do 1999. godine

Petar I, sveruski car i samodržac (1682-1725)

Medalja za balkanske saveznike, 1711.

Krajem 17. veka ruski predstavnik na Karlovačkoj mirovnoj konferenciji, P. B. Boznicin, obaveštava cara Petra I Velikog da su „mnoge hiljade Slovena koji žive na Balkanu” spremne da podignu ustanak protiv turskog jarma. „To je” - naglašava se u izveštaju - „naš narod, narod naše vere i našeg jezika”.

Kada je početkom 1711. godine car Petar I svojim manifestom objavio rat Turskoj, došlo je najpre do tajnog sporazuma sa gospodarem Moldavije, Dimitrijem Kantemirom, o proglašenju nezavisnosti te rumunjske države, a pod ruskim protektoratom. Potom je car poslao svog izaslanika u Crnu Goru, Mihaila Miloradovića. Srbina iz Hercegovine, sa pozivom na

Taj rat sa Turcima, poznat kao Prutska kampanja, započeo je u maju 1711. godine pod direktnom komandom ruskog cara. U bici na reci Prut kod grada Stanilešti, učestvovao je veći broj balkanskih saveznika, najviše Crnogoraca i Hercegovaca. Kada je nekoliko godina kasnije crnogorski vladika Danilo I Petrović Njegoš posetio Rusiju (1715) car mu je predao 160 specijalno izrađenih zlatnih medalja da ih podeli hrabrim učesnicima Prutskog rata, koji se u Crnoj Gori nazivao „Moskovski rat”.

Od prednjih medalja, po tadašnjoj ruskoj praksi, 12 primeraka bilo je prvog reda, u vrednosti od 14 červonaca zlata; 60 primeraka, drugog reda, imalo je vrednost po 6 červonaca, a 88 komada bile su trećeg reda, vrednosti po 4 červonca. Po red ovih, iskovane su i dve tzv. portretne medalje. Jedna od njih, vrednosti 20 červonaca, dodeljena je Ivanu Albanesu, srpskom predstavniku na ruskom dvoru, a druga, vrednosti 14 červonaca, Damnjanu Njegošu, „crnogorskem kneževskom sinu”.

Ivan Albanes ostao je u Rusiji, unapređen je u čin majora kada je, 1723. godine, formirao husarski puk, koji se sastojao od Srba i „ostalih tamošnjih naroda”. Njemu je pored velike zlatne medalje cara Petra I pripala i dodatna nagrada od 200 zlatnih červonaca i „novaca rubalja 500”. Damnjanu Njegošu, koji se nalazio u delegaciji vladike Danila, pored zlatne medalje, pripala je i posebna nagrada od 200 rubalja.

Od ostalih nagrađenih poznata su nam imena još samo nekolicine učesnika ovog rata protiv Turaka i to: Kuzman Stracinović, Nikola Vlastelonović iz Hercegovine, vojvoda Rađić i zastavnik Sava Radov.

Medalja za balkanske saveznike je ovalnog oblika, iskovana od zlata. Medalja prvog reda ima dimenziju 34×39 mm; za drugi red veličina nije poznata, dok je veličina medalje trećeg

Na aversu medalje je gologlava bista cara Petra I, u uniformi, sa gajtanima i kopčom na desnom ramenu. Car je okrenut na desno, a oko njega je, uz rub medalje, kružni natpis „ЛРВ ПЕТРВ АЛИЕВИЧВ”, što bi trebalo da znači „Car Petar Alek-sijević”.

Na reversu je ruski carski grb, krunisani dvoglavi orao sa ruskim heraldičkim štitom na grudima. Okolo je natpis „ВСЕ РОСИСКИИ САМОДЕРЖЕЦВ”. Dole je datum „17-11” i signatura medaljera „HAUPT”.

Medalja ruske carice Jelisavete povodom osnivanja srpskog vojničkog naselja „Nova Srbija”, 1754.

O ovoj poznatoj medalji navešćemo sada samo najosnovnije podatke, jer je ista detaljno obrađena u našem časopisu „Numizmatičar” br. 2, 1979 - v. članak Radomira Stolice, str. 219-222. (Istu medalju je prvi objavio Ljubomir Nedeljković u Istoriskom časopisu, knj. VIII, Beograd 1958). Za ostale medalje i oznake koje ovde objavljujemo, takođe ostavljamo mogućnost da pojedinačno budu detaljnije obrađene u nekoj budućoj studiji.

U prvim decenijama 18. veka došlo je do velikih seoba austro-Ugarskih Srba u Rusiju. Oni su u jugoistočnoj Rusiji, u Novosibirskoj guberniji, osnovali vojničko naselje „Nova Srbija” (1751) i „Slovenosrbija” (1752. godine). U spomen osnivanja Nove Srbije, carica Jelisaveta (1741-1761) izdala je medalju izuzetne lepote, u baroknom stilu, od legure srebra, cinka i olova. Medalja ima prečnik 64 mm i masu od 93 grama. Ilustracija koju ovde objavljujemo potiče iz beogradske kolekcije Boivoja Homena.

Na aversu medalje je krunisana bista carice Jelisavete, okrenuta na desno. Carica je ognuta plaštom, a preko grudi ima lenu ordena Sv. Andreja Prvozvanog. U gornjem delu polja, uz rub medalje, nalazi se polukružni natpis „D. G. ELLISABETA AVGVSTA OMN. RUSS.”, a dole signatura medaljera „ТИМОФЕЙ ИВАНОВЪ”.

Na reversu je spomenik na čijoj je sredini ovalni grb prema kome Minerva pruža ruku. Iza Minerve i ispod njenih nogu su poljoprivredne alatke, zastava na kopljtu, zemljiste obraslo povrćem, te brežuljak sa vinogradima u pozadini i iza svega visoki planinski venac. U gornjem delu polja, uz rub medalje, nalazi se natpis „SERBIA CONSTITVTA”, a dole, u odsečku

Medalja za revnost, veru i otadžbinu, 1788-1791.

Ovo je veliki raritet ruske faleristike koji nam je poznat jedino iz pisanih dokumenata. Za sada još nije poznat ni jedan sačuvani primerak u poznatim kolekcijama, sem jednog novokova u zbirci Hersonskog gradskog muzeja.

Ovu medalju izdala je carica Katarina II Velika (1762-1796) „za grčke saveznike” povodom pomorske bitke sa Turском u grčkom arhipelagu, pod komandom admirala Grejga. Ona je interesantna za nas zbog sledećeg: u pismu koje je carica poslala 22. decembra 1790. godine knezu Potemkinu, ona mu nalaže da trebuje izvesnu količinu zlatnih medalja „od vrste koja je dodeljivana članovima sredozemne flote admirala Grejga” i da se tim medaljama nagrade oni hrabri pripadnici slovenskih naroda (na Balkanu) koji su se istakli u borbama protiv Turaka, zajedničkog neprijatelja.

U arhivu ruske vojne pomorske flote sačuvana su imena nagrađenih Srba i Crnogoraca: Nikola Bajković, Bajko Krivokapić, knez Baćo Raganov, Vuko Petrović, Savić Petrović, Jovo Kadija, Vukosav Trnovčić, Sava Petrović, Lazar Lukić, Ilija Čapović, Ivan Kovačević, Milovan Trebešanin, Petar Trebešanin i Ivan Trebešanin.

Pored redovnih medalja, u toku 1795. godine iskovana je i jedna velika zlatna medalja sa ušicom, od 121,50 grama, i dodeljena hercegovačkom predstavniku u Sankt Peterburgu, serdaru Minji Lazareviću. Naime, u to su vreme Srbi iz Hercegovine masovno preseljavali u Rusiju, pa je 1794. godine odlučeno da njihov predstavnik na dvoru ruske carice bude viđeni serdar Lazarević.

Ilustracija ove medalje nije nam dostupna. Poznat je samo opis unikatnog novokova iz hersonske zbirke. Na aversu je bista carice Katarine II, okrenuta na desno. Okolo je natpis „Б. М. ЕКАТАРИНА. II. ИМПЕРАТ. И САМОДЕРЖ. ВСЕРОСС.”. Ispod biste je signatura medaljera „ТИМОФЕЙ ИВАНОВЪ”.

Na reversu je natpis „ЗА УСЕРДИЕ КЪ ВЪРЕ И ОТЕЧЕСТВУ”. Medalja je iskovana od zlata i ima promjer od 65 mm.

Medalja Pavla I, 1798.

Ovu medalju ustanovio je 12. marta 1798. car Pavle I (1796-1801) za nagrađivanje „bratskih inoveraca” - raznih si-

birskih starešina i jakutskih kneževa - za pomoć ruskim ekspedicijama. Ista medalja takođe je bila namenjena za nagrađi-

ske skadarskog vezira Mahmut-paše Bušatlije, a potom i za druge zasluge u domenu ruske solidarnosti sa balkanskim Slovenima.

Iskovano je najviše 50 zlatnih primeraka raznih veličina (40, 45, 50 i 55 mm) i od srebra (40 mm). Na aversu je bista cara Pavla, sa perikom, okrenuta na desno. Naokolo je natpis „Б. М. ПАВЕЛЬ I ИМПЕРАТОРЬ И САМОДЕРЖЕЦЬ ВСЕРОСС.”. Ispod biste je signatura nepoznatog medaljera - „С.М.Р.”.

Na reversu je krunisani monogram „III”. Medalja se nosila na traci Sv. Aleksandra Nevskog, Sv. Ane i Sv. Jovana Jerusalimskog.

Medalja za hrabrost i revnost, 1804.

Medalju je ustanovio 22. februara 1804. godine car Aleksandar I (1805-1825) povodom rusko-iranskog rata 1904-1813. i rusko-turskog rata 1806-1812. godine. Iskovano je ne više od 50 zlatnih i ne više od 30 srebrnih primeraka, a njihova veličina

je 50 mm u promeru. U oktobru 1813. godine ovom medaljom odlikovano je pet Srba „za revnost i vernošću ruskom prestolu”.

Na aversu medalje nalazi se glava cara Aleksandra I, koji je gologlav i okrenut na desno. Naokolo je natpis „Б. М. АЛЕКСАНДРЬ/ИМПЕРАТОРЬ И САМОДЕРЖЕЦЬ ВСЕРОСС.”. Na prvom tipu reversa nalazi se natpis „ЗА/ХРАБРОСТЬ/И/УСЕРДІЕ/---- . ----/1804”, dok je drugi tip reversa isti, samo bez godine.

Medalja se nosila na traci ordena Svetog Đorđa ili ordena Svetе Ane.

Spomen medalja Rusko-turskog rata, 1877-1878.

Ovo je prva medalja iz serije koju opisujemo dostupna kolekcionarima, a zbog relativno velikog tiraža u kojem je iskovana. Nju je ustanovio 17. aprila 1878. godine car Aleksandar II (1855-1881).

Postoje tri vrste ove medalje, s obzirom na vrstu metala od kojeg je iskovana: srebrna, svetlobraznana (mesingana) i tam-

nobraznana. Srebrna medalja (iskovana u 83.334 primerka) dodeljivana je pre svega učesnicima bitke na prevoju kod Šipke u Bugarskog, ali i za učesnike drugih ratova. Svetlobraznana medalja iskovana je u najvećoj količini - 635.921 primeraka, a dodeljivana je takođe uglavnom Bugarima, učesnicima ratnih dejstava na Dunavu i na Crnom moru, kao i u drugim ratnim kampanjama, u kojima naši borci uglavnom nisu učestvovali.

Tamnobraznana medalja, premda je iskovana u duplo manjoj količini od prethodne (335.424 primerka), kod nas je najčešća stoga što je dodeljivana svim učesnicima Rusko-turskog rata 1877-1878. godine, pa tako i brojnim Srbima i Crnogorcima.

Veličina medalje je 26 mm u promjeru, a ista se nosila na kombinovanoj traci ordena Sv. Andreja Prvozvanog i Sv. Đorđa, što znači da je leva polovina golubije plave boje, a desna polovina trake sa narandžasto-crnim štaftama.

Pored prednjih, postoje i brojni specijalno poručeni primerci ove medalje koji su izrađeni od zlata i drugih metala, uglavnom kao minijature veličine od 12 do 18 mm. Javljuju se takođe i retki veći primerci iste medalje, promera 28 mm.

Na aversu ove spomenice Rusko-turskog rata je dupli hrišćanski krst iz kojeg izbijaju zraci. Ispod krsta je turski polumesec, a sa strana datumi „1877-1878”. Na reversu je, u poluvencu od dve lovoroze grančice pri dnu spojene mašnicom, natpis (citat iz Biblije): „НЕ НАМЬ/НЕ НАМЬ/А ИМЕНИ/ТВОЕМУ”.

Ruski faleristi među „zajedničke” medalje ovog perioda (ratovi s Turskom 1870-ih) ubrajaju i sledeće srpske i crnogorske medalje, a koje su dodeljivane i Rusima: srpsku Spomenicu rata 1876-1878; crnogorsku Spomenicu rata 1875-1878; srpsku Medalju za hrabrost 1876. i crnogorsku Medalju za revnost 1876. godine.

(Nastavak u sledećem broju)

Vladari carske Rusije od Petra Velikog do Nikole II (1682 - 1917)

- PETAR I (1682-1725)
- KATARINA I (1725-1727)
- PETAR II (1727-1730)
- ANA (1730-1740)
- IVAN III (1740-1741)
- JELISAVETA (1741-1761)
- PETAR III (1761-1762)
- KATARINA II (1762-1796)
- PAVLE I (1796-1801)
- ALEKSANDAR I (1801-1825)
- NIKOLA I (1825-1855)
- ALEKSANDAR II (1855-1881)
- ALEKSANDAR III (1881-1894)
- NIKOLA II (1894-1917)

Nenad BJELOŠ

Od značke do ordena „ZLATNI LJILJAN“

Rat na prostorima Bosne i Hercegovine od 1992. do 1995. godine stvorio je Armiju Republike Bosne i Hercegovine koja je prerasla u oružanu silu. Juna 1994. godine Skupština Republike BiH proglašava Zakon i potvrđuje ranije donete Uredbe sa zakonskom snagom, donete tokom rata još 1992. godine. Među njima i Uredbu sa zakonskom snagom o odlikovanjima Republike Bosne i Hercegovine.

Pre ove Uredbe ustanovljena su pravila o Priznanjima u oružanim snagama Republike BiH. Prvo takvo priznanje za ratne zasluge je značka „Zlatni ljiljan“. Ovo priznanje oružanih snaga Republike BiH dodeljuje se za vreme ratnog stanja pripadnicima OS Republike BiH koji su se naročito istakli u oružanom suprostavljanju agresiji, doprineći proširenju slobodnih delova Republike i izvršili više dela u kojima su došli do izražaja njihova lična hrabrost i požrtvovanje, pri čemu su agresoru naneseni znatni gubici u ljudstvu i materijalnim sredstvima. Izuzetno, ovo ratno priznanje može biti dodeljeno i posthumno.

Ratno priznanje – značka „ZLATNI LJILJAN“ sastoji se od značke i povelje. Značka „Zlatni ljiljan“ sastoji se od štita sa ljiljanom, pločice i ukrasne trake (lente). Ljiljan je urađen od 18 karatnog zlata (Au 750/1000), ukrašen sa pet poludragih kamenova različite veličine (beli cirkoni, 1 veličine 1,5 mm; 3 veličine 2 mm i 1 veličine 2,5 mm). Ljiljan je veličine 20×15 mm i težine 2 grama. Štit na kome se nalazi napred opisani ljiljan ugrađen je od srebra (Ag 990/1000), sa pozlaćenim rubom od 24 karatnog zlata, veličine 26×21 mm, težine 8,4 grama. Oblik štita je isti kao oblik državnog grba Republike BiH sa rubom pozlaćenim 24 karatnim zlatom. Na poleđini štita nalazi se držać ukrasne trake. Gornji deo značke je pločica od srebra (Ag 990/1000), polukružnog oblika dimenzije 22×7 mm, težine 1,6 grama. U pločici se nalaze 4 poludraga kamena, zelene boje, veličine po 1,5 mm. Na poleđini pločice nalazi se držać za ukrasnu lenu i srebrena igla za kačenje. Štit i pločica povezani su svilenom noariranom trakom zelene boje širine 15 nm.

Povelja uz Ratno priznanje – značku „Zlatni ljiljan“ sastoji se od likovnog prikaza kamene podloge, vertikalno postavljene

njoj, koji se nalazi na donjoj strani priznanja. Povelja koja se dodeljuje posthumno sastoji se od likovno prikazane kamene podloge sa dve vertikalno postavljene pletenice, koje oivičavaju kamenu podlogu sa leve i desne strane. Obe povelje su urađene offset štampom u zelenim tonovima koji dominiraju. Format je 35×25 cm. Ratno priznanje – značku „Zlatni ljiljan“ može nositi samo lice

kome je ona dodeljena. Nosi se na levoj strani grudi.

Na vojnoj svečanosti tokom 1998. godine povodom Dana državnosti Republike BiH pored ratnih priznanja uručena su i Zakonom ustanovljena odlikovanja Republike BiH, među kojima i novoustanovljeni Orden Zlatni ljiljan, koji je kao odlikovanje dobio dve klase. Novoustanovljeni Orden Zlatni ljiljan, dodeljuje se za naročite zasluge stečene u borbi protiv neprijatelja za oslobođenje Republike BiH, za organizovanje i učvršćivanje odbrane, sigurnosti i nezavisnosti zemlje, za zasluge u području privrede, nauke, kulture i sporta, što znači da mu je namena proširena.

Orden zlatnog ljiljana sa zlatnim vencem sastoji se od zlatno iskovanih ljiljana sa po jednom grančicom zeleno emajliranih listova s obe strane, povezanih u dnu. Znak ordena visi o ušici na alki ispod emajliranog metalnog nosača izrađenog u obliku velikog zlatnog slova „V“ kome se stranice šire prema dole i unutra, tako da čine žljeb, s jednom rozetom na donjem proširenju delu. Između bočnih strana nosača emajlirana je površina, na kojoj su, gledano odozgo, naizmenične tri zelene i dve bele vodoravne trake. Mali znak (ordensku zamenicu - lenticu) čini metalna emajlirana ploča tamnopлавe boje, sa po jednom širom belom i jednom užom zelenom uspravnom trakom uz rub.

Orden zlatnog ljiljana sa srebrenim vencem sastoji se od znaka koji je isti kao i kod Ordena zlatnog ljiljana sa zlatnim vencem. Mali znak (zamenicu) čini metalna bela emajlirana ploča, sa po dve uspravne zelene pruge uz rub.

Idejna rešenja ovih odlikovanja temelje se na simbolima koji održavaju istorijski kontinuitet Bosne i Hercegovine, od srednjeg veka do danas. Novoustanovljeno odlikovanje Zlatni ljiljan zasnovano je na osnovu idejnog rešenja u to vreme kapetana Senada Peza i diplomiranog arhitekte Sakiba Okovića, autora koji su kreirali i ratno priznanje značku „Zlatni ljiljan“ iz koje je proistekao kasnije orden istog imena. Sva bosansko-hercegovačka ratna priznanja i odlikovanja ugrađena su u zanatskoj radionici Fehrudina Softića u Sarajevu. Ovom prilikom dugujem zahvalnost gospodinu Darku Klempiću iz Tuzle na ustupljenim podacima

Ratno priznanje značka „Zlatni ljiljan“

Nenad BELOŠ

Letački i padobranski amblemi

Krajem prošlog veka nad Srbijom su poleteli i prvi vazdušni baloni. Istorija srpske avijacije beleži da su se 1882. godine na Vračaru u Beogradu i 1896. godine u Šabcu pojavili slobodni baloni, izgrađeni rukama domaćih graditelja. Usavršavanjem balona i pojavom aviona nastalo je novo doba, u kome će leteće naprave biti stavljenе u službu rata i postati ubojito oružje. Srbija je bila jedna od prvih zemalja u Evropi koja je u ratovima 1913-1918. u značajnoj meri upotrebljavala avione i balone i od njih obrazovala letačke jedinice. Podaci o korišćenju padobrana u tom periodu su vrlo oskudni, mada je zabeležena njihova upotreba.

Srpsko, odnosno jugoslovensko vazduhoplovstvo ušlo je u mirnodopski period bez padobrana. Sve do 1926. godine padobran se nije upotrebljavao u jedinicama našeg vazduhoplovstva. Kao početak padobranstva u vojsci školovanjem padobranih kadrova za potrebe jedinica 1939. godine u Pančevu je formirana Padobranska škola. U toku 1940. godine naredbom je promovisano 25 svršenih slušalaca u zvanje padobrana, među kojima su bili oficiri, podoficiri i kaplari. Padobranska škola je 1941. godine premeštena iz Pančeva u Novi Sad, gde je ostala do izbijanja aparskog rata 1941. godine.

Sredinom 1944. godine počinju pripreme za formiranje padobranske jedinice NOV i POJ, upućivanjem dobrovoljaca na padobransku obuku u Italiju. Padobransku obuku završio je 191 borac NOV i POJ-a. Po završetku obuke ljudstvu su dodeljene britanske padobranske značke. Značka je nošena iznad gornjeg džepa bluze. Po dolasku u zemlju ta značka je zamjenjena jugoslovenskom, koja se razlikovala samo po tome što je znamah krila bio podignut nagore. Jedna grupa boraca je takođe 1944. godine upućena na školovanje i obuku za padobrance u SSSR. Došavši u zemlju, svi ti padobranci uključili su se u padobranske jedinice JA-JNA ili u padobranstvo VSJ. Početkom 1947. godine počinje padobranska obuka oficira za padobranski bataljon.

Razvojem oružanih snaga 1952-53. godine, u Šabac je prešao jedan deo pripadnika 46. padobranskog bataljona i od njega je formiran novi 63. padobranski bataljon. U Šabcu su te godine primljeni mladi vojnici, koji su u pešadiji završili obuku, a specijalističku padobransku nastavili na aerodromu Klenak, nedaleko od Šabca. Iz Šabca je dislociran u Novi Sad 1954. godine. Obuka padobrana imala je različite tretmane kroz period usavršavanja i razvoja jedinica. Padobranske jedinice uvek su same obučavale nastavnici kadar, izuzev u periodu 1947-1950. godine, kada se to radilo na padobranskom kursu.

Prema vojnim propisima iz 1957. godine, padobrancima se, zavisno od stepena obučenosti, dodeljuju padobranska zvanja: „učenik padobrana“ (na osnovnoj padobranskoj obuci, koju zavr-

Slika 1.

Oznaka za kapu (bere) padobranaca, vreme 1970-1991.

dobranac“ (po završetku osnovne padobranske obuke uspešno izvršenih padobranksih skokova i ulaskom u sastav padobranske jedinice) i „nastavnik padobranstva“ (starešina po završetku kursa i obuke za padobranca, ispunjenih uslova za to zvanje i sticanjem zvanja instruktora I ili II klase).

Prema propisu iz 1984. godine, starešinama i drugim licima u sastavu padobranksih jedinica dodeljuje se počasno zvanje instruktora I klase i to onima koji svojim radom i unapređenjem padobranske službe doprinose razvoju padobranstva i same padobranske službe. Svakome od navedenih zvanja pripada i određeni padobranski znak.

Kada je reč o oznakama, treba reći i to da su 1970. godine po propisima o odeći JNA, za pripadnike padobranksih jedinica uvedene beretke sa amblemom, označke na rukavima i reverima za starešine. Time su pripadnici padobranske brigade vidno obeleženi i na izvestan način izdvojeni od ostalih pripadnika JNA. Ovakav vid obeležavanja i označavanja zvanja u padobranskim jedinicama zadržao se sve do polovine 1992. godine, kada su izvršene izmene oznaka.

Slika 2.

Oznaka na rukavu pripadnika padobranksih

Pravo na nošenje padobranskog znaka stiče licu koje stekne padobransko zvanje. Padobranski znaci nose se na sredini gornjeg džepa bluze, a na sakou sa leve strane između prvog gornjeg i drugog dugmeta. Pravo na nošenje padobranske značke gubi se gubitkom padobranskog zvanja.

PADOBRANSKI ZNAK — UČENIK PADOBRANAC

Padobranski znak za zvanje učenika padobranca dodeljuje se vojnicima (učenicima) padobranstva, nakon završene padobranske obuke i izvršenog prvog skoka. Sastoji se od metalnog postomenta, tetraednog oblika, na čijem se vrhu nalazi petokraka zvezda, a na sredini lik padobranca sa otvorenim padobranom od belog emajla. Polje zvezde je od crvenog emajla. Unutrašnji deo je tetraednog oblika od plavog emajla. Revers je gladak i ravan sa zavrtnjem i maticom iza kupole padobrana. Dimenzije: visina 50 mm, širina 20 mm. Vreme: 1957-1992.

Slika 3.

Padobranski znak učenika padobranca (I model 1957, II model, vreme: 1957-1992)

Uz ovaj znak dodeljuje se i minijaturni znak, po obliku i izgledu identičan opisanom znaku, sa iglom pribadačom, za nošenje na civilnom odelu. Dimenzije: visina 12,5 mm, širina 6 mm.

Napomena: Prvoizrađeni znaci učenika padobranca izrađeni su od zlatne i srebrene srme, izvezeni na crnoj čoći. Kasnije su rađeni od metala, a padobranci su padobranom umesto emajliran - srebro patiniran. Po izgledu su identični opisanom znaku.

PADOBRANSKI ZNAK PADOBRANCA

Ovaj znak stiče padobranac, sticanjem zvanja vojnog padobranca i upućivanjem u padobransku jedinicu. Uz ovaj znak dodeljuje se i padobranska knjižica koja služi za evidenciju padob-

Slika 4. (levo)

Padobranski znak padobranca,
vreme: 1984-1991.

Slika 5. (desno)

Padobranski znak padobranca, sa oznakom
padobranksih skokova, vreme: 1984-1991.

Slika 7.

Letački znak padobranskog instruktora II klase,
vreme: 1971-1985.

padobran sa likom padobranca. Postolje je od azurno plavog emajla, a kolota padobrana i padobranac od belog emajla. Znak je reljefno izrađen

Slika 8.

Fotografija padobranskog instruktora sa
znakom

od srebra 900/1000, težak je 19,5 grama. Revers je gladak, s vijkom i maticom za pričvršćenje značka na uniformu. Vijak se nalazi ispod grba i petokrake, matica je od alpake na kojoj su signature proizvođača. Dimenzije: visina 39 mm, širina 53 mm. Vreme: 1953-1992. godine.

Do 1963. godine u grbu se nalazilo pet buktinja, a od 1963-1992. u grbu je šest buktinja. Znak padobranskog instruktora poseduje minijaturni znak izrađen od srebra finoće 900/1000, težak je 2 grama, pozadi je ravan, nosi se na igli pribadači. Po obliku i opisu odgovara padobranskom instruktorskom znaku. Kolota i padobranac reljefno su utisnuti i pozlaćeni, bez emajla.

Letački padobranski znak poseduje znak instruktora II klase. Znak je identičan padobranskom znaku, uz sledeće razlike koje su uočljive na postolju: otvoreni padobran bez padobranca u donjem delu, ispod kalote. Kalota je od belog, a postolje od azurno plavog emajla. Dimenzije odgovaraju letačkom padobranskom znaku, a primenjivan je u vremenu od 1971. do 1985. godine, kada je njegova dodela prestala. Tada je isti zamjenjen letačkim padobranskim znakom. Uz ovaj znak nije izrađena minijatura.

ZLATNI LETAČKI PADOBRANSKI ZNAK

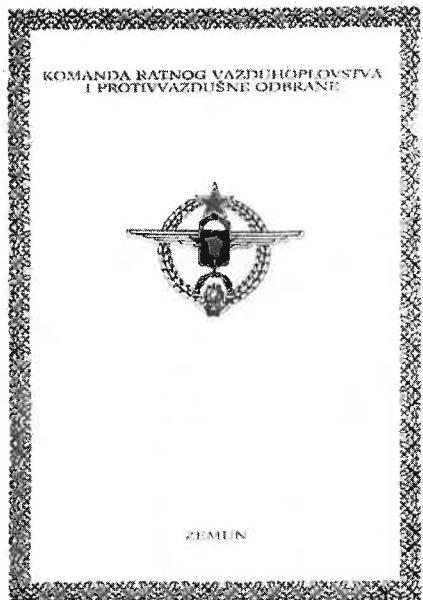
Po obliku je identičan znaku padobranskog instruktora, izrađen je od osamnaestokaratnog zlata težine 22 grama. Revers je gladak i ravan, sa iglom sigurnicom koja se proteže duž krila. Na petokraki su utisnute signature proizvođača i oznaka finoće zlata. Dobijanjem znaka stiče se zvanje padobranskog instruktora I klase.

Ovaj znak je dodeljivan najistaknutijim nastavnicima padobranstva, koji su u padobranskim jedinicama provedli duže vreme, izveli veći broj skokova i dali poseban doprinos njihovom razvoju, a po strого propisanom kriterijumu. Komandantu RV i PVO pored znaka izdaje se akt u vidu povelje i malo zlatni znak padobranskog instruktora I klase. Dimenzije: visina 39 mm, širina 53 mm. Vreme: 1984-1992. i kasnije. Uslovi za zlatni padobranski znak i sticanje zvanja padobranskog instruktora prve klase su: 15 godina

Slika 6.

Letački znak padobranskog instruktora,

Slika 10.
Diploma o zlatnom letačkom znaku

provedenih u zvanju padobranskog instruktora, najmanje 400 skokova, od kojih 50 noćnih, 40 na taktičkim vežbama, 100 na slobodna dejstva ili 150 na stabilizaciju.

Po isteku 25 godina padobranske službe, padobranцу se dodeljuje Mali zlatni padobranski znak padobranskog instruktora I klase, izrađen je od četraestokaratnog zlata, težine 1,8 grama. On je jednodelne izrade na iglu pribadaču sa suzicom (zavrtnjem) na donjem delu. Centralni deo je u bojama emajla kao i veliki znak. Dimen-

zije: visina 9,5 mm, širina 12. mm. Vreme: 1984-1992. i kasnije.

NAGRADNI PADOBRANSKI ZNAK PADOBRANCA

Na osnovu pravilnika o stimulativnim meraima u JNA, 1991. godine dat je predlog za uvođenje padobranskog znaka ODLIČAN PADOBRANAC za pripadnike padobranksih jedinica koji su svojim angažovanjem tokom padobranske slu-

žbe postigli značajne rezultate i služili drugim pripadnicima jedinice za primer. On po obliku, izgledu i dimenzijama odgovara znaku padobranca. U kalotu od belog emajla u metalu polulučno je ispisana deviza „Odličan padobranac“. Znak u podnožju ima trapezastu pločicu na kojoj su signirani brojevi 10-25, a koji određuju skokove padobranca.

S obzirom na događaje tokom 1991. godine ove oznake nisu bile u većoj količini isporučene padobranskoj brigadi, te njihova primena nije ni ozvaničena zakonskim uredbama.

Odlikovanja generala Pavkovića

Na naslovnim stranicama mnogih časopisa krajem juna o.g. objavljene su fotografije dosadašnjeg načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije, generala Nebojše Pavkovića. Na svima se, na grudima, pojavljuje „set“ ordenskih vrpcí - zamenica ordena, a koje prikazuju kojim je odlikovanjima general nagrađen.

U prvom redu su najviša odlikovanja koja su mu dodeljena, dva od Miloševića - Orden Slobode i Orden za Hrabrost - i jedan od Košturnice - Orden jugoslovenske zastave sa lentom (Predsednik Košturnica nastavio je sa dodeljivanjem odlikovanja SRJ, a koja je ustanovio ili iz prethodnog režima preuzeo bez ikakvih izmena njegov prethodnik, gosp. Milošević).

U drugom redu su zamenice Ordena zasluga za narod sa srebrnom zvezdom, Ordena na Narodne armije sa srebrnom zvezdom i Ordena za vojne zasluge sa srebrnim mačevima.

U trećem redu su zamenice za Medalju za vojničke vrline, Orden Srpskog ratnika Društva za negovanje tradicija oslobođilačkih ratova od 1912. do 1918. godine i Medalja Ministarstva Ruske Federacije za jačanje borbene gotovosti.

Četvrti red uključuje Spomen medalju povodom 30-godišnjice JNA; Spomen medalju povodom 35-godišnjice pobjede nad fašizmom i Spomen medalju povodom 40-godišnjice JNA. U petom redu je zamenica Spomen medalje povodom 50-godišnjice JNA 1991. godine.

Nebojša Pavković rođen je 10. aprila 1946. godine u numizmatički značajnom Senjskom rudniku (odakle potiču čuveni rudnički tantuzi, preteća prvo metalnog novca Knjaževine Srbije), tj. na teritoriji našeg najaktivnijeg ogranka - ND „Idimum“. Učiteljsku školu završio je u Aleksincu a potom u Beogradu Vojnu akademiju kopnene vojske (sa odličnim upehom) i druge visoke vojne škole, od kojih je poslednju - Komandno-štabnu školu operativke završio 1988. godine kao prvi u klasi, sa srednjom ocenom 10.

Slika 11.

Nagradni znak padobranca, sa oznakom padobranksih skokova, vreme: 1991. (Nedodeljivan, radi početka ratnih dejstava na prostorima SFRJ, raspada države i izmene oznaka)

Slavko AČIN

Jugoslovenski sportski klubovi do II svetskog rata

Nastavak iz „dinara“ broj 17

Sportski klub „PRIMORJE“ - Ljubljana

Klub je osnovan 1909. godine u Gorici pod imenom S.K. JUGOSLAVIJA. Po okupaciji Gorce od Italijana, klub se seli u Ljubljano, gde se 9. maja 1920. godine obnavlja pod imenom S.K. Primorje.

Boja kluba bila je belo-crna. Klub je bio vrlo popularan kod mlađih ljudi, a naročito kod studentske omladine u Ljubljani. Zato je 1922. godine potpao pod patronat ljubljanskog univerziteta i nosi naziv AKADEMSKI S.K. PRIMORJE.

Pored fudbala, u klubu su bile zapažene sekcije plivanja, lake atlete, hazene (preteča ženskog rukometa), bicikлизma, zimskih sportova i dr.

Najzapaženiji uspesi kluba bili su osvajanje 1. mesta ljubljanskog fudbalskog podsaveza za sezonu 1928/29 i 1929/30. godinu. Takmičio se u I ligi Kraljevine Jugoslavije u sezonama 1925/26., 1926/27., 1927/28., 1932/33 i 1934/35. godine. Po završetku državnog prvenstva 1935. godine klub se fuzionisao sa S. K. ILIRIJOM i tako nastaje novi S. K. LJUBLJANA.

Za vreme svog delovanja klub je zvanično izdao 2 klubske značke, izrađene u metalu i emajlu i izrađene u radionicama K. Špika u Beču i

Sportski klub „ILIRIJA“ - Ljubljana

Klub je osnovan 9. maja 1911. godine. Boja kluba bila je belo-zelena. U klubu su se upražnjivali razni sportovi. Spada u red onih sportskih klubova sa najvećim brojem sekcija i najvećim brojem aktivnih članova. Bilo je ukupno preko 1500 aktivnih članova u svim sekcijama. Neprekidno je bio prvak Ljubljanskog fudbalskog podsaveza, dvadeset puta u periodu od 1920 do 1935. godine.

Takmičio se u I ligi Kraljevine Jugoslavije u sezona od 1923. do 1927. godine. Pored fudbala, izrazito uspešne sekcije bile su: plivačka sa svojim bazenom, lako-atletska sa modernim stadionom i stazama za atletiku, zatim rvačka, mačevalačka sekcija, sekcija hazena, tenis i dr.

Klub je pripadao mlađoj generaciji građanske klase žitelja Ljubljane i jedan je od najstarijih sportskih klubova u Sloveniji. Bio je pod patronatom imućnih građana, kao i vojske Kraljevine Jugoslavije. Predsednik kluba bio je dr Milan Dular, konzul u Belgiji. Klub je vrlo uspešno igrao veliki broj utakmica sa istaknutim klubovima iz Austrije, Italije, Madarske i drugih zemalja.

Godine 1935. klub se fuzionisao sa S.K. PRIMORJEM i oformljen je novi sportski klub „LJUBLJANA“. Za vreme svog delovanja klub je zvanično izdao 4 klubske značke i to tri u emajlu i jednu u reljefu, izrađene u nepoznatim radionicama. Nakon završetka II svetskog rata, klub se obnavlja 1948. godine pod svojim prvočitnim imenom.

Sportni klub „LJUBLJANA“ - Ljubljana

Klub je osnovan 1935. godine fuzijom dva ljubljanska sportska kluba - A.S.K. PRIMORJA, osnovanog 1920. godine i S.K. ILIRIJE, osnovanog 1911. godine.

Godine 1935. novi klub dobio je

sportsku delatnost i tradiciju od prethodna dva sportska kluba.

Boja kluba bila je belo-zelena. Klub je bio jedan od vodećih sportskih klubova ljubljanskog fudbalskog podsaveza. Pripadao je mlađoj generaciji intelektualaca građanske klase Ljubljane. Nalazio se pod patronatom imućnih građana. Kao član I lige tadašnje Jugoslavije takmičio se u sezona od 1935/36. godine pa sve do 1938. odnosno, takođe i posle II svetskog rata, sve do 1949. godine.

Najzapaženiji uspeh mu je osvjanje 1. mesta ljubljanskog fudbalskog podsaveza. Pored fudbala u klubu se uspešno odvijao rad i sa drugim sekcijama kao što su bile tenis, hazena (preteča ž. rukometa), plivanje, mačevanje, atletika, zimski sportovi i dr.

Za vreme svog delovanja klub je zvanično izdavao svoju klupsku značku izrađenu u kombinaciji metal-a i emajla, sa posrebrenjem u radionicama Josipa Štirna u Ljubljani.

Jugoslovenski športski klub „SLAVIJA“ - Osijek

Početkom dvadesetog veka nastupa period naglog buđenja nacionalne svesti i patriotskih osećanja kod južnoslovenskih naroda, koji su još uvek bili pod vlašću Austro-

ta prema Mađarima, Južni Sloveni su tada počeli osnivati svoje kulturno-prosvetne i sportske institucije, odnosno klubove, gde su nošeni idejomi ujedinjenja, nesmetano iskazivali svoj patriotizam. Tako je 1906. godine intelektualna omladina Osijeka, uglavnom studenti i srednjoškolci, osnovala svoj sportski klub pod imenom JUGOSLOVENSKI ŠPORTSKI KLUB „SLAVIJA“.

To je bio jedan od najstarijih sportskih klubova u Slavoniji, a kasnije i Jugoslaviji. Boja kluba bila je bela. Zbog ratnog vihora tokom Prvog svetskog rata JŠK „Slavija“ prekida sa radom, a obnavlja se 1919. godine. U periodu između dva rata naglo doživljava svoj uspon u radu. Prihvaci ponovo od mlađe generacije intelektualaca Osijeka. Bio je pod patronatom najimućnijih njegovih građana, jedan je od vodećih sportskih klubova u gradu, Slavoniji pa i tadašnjoj Jugoslaviji. Veliko rivalstvo u gradu na Dravi bilo je između njega i „Gradanskog“.

Bio je član I lige Kraljevine Jugoslavije u sezona 1930., 1932/33., 1934/35. i 1936/37. godine. Zapažene rezultate imao je i sa inostranim klubovima iz Beča, Pešte, Temišvara i drugih gradova.

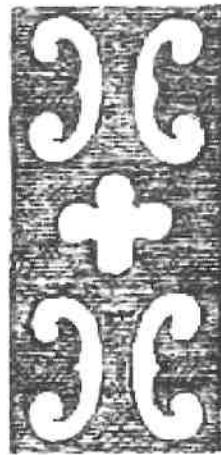
Za vreme svog delovanja klub je zvanično izradio tri klubske značke urađene u emajlu u radionicama Pramer Beč, Grizbah-Knaus Zagreb i jednu jubilarnu sa vencem u nepoznatoj radionici.

Ljubomir STEVOVIĆ

*„Evo ekselencijo!
Kada Rusi načine još
jednu ovaku Ćele-kulu
od srpskih glava, i ovu
moju povrh njih metnu,
onda će tek Bugari
dobiti Niš”*

Knjaz Milan

Slika 2.

Srpski tetragram, Dečanski horos

Stodvadeset godina grba Kraljevine Srbije

P osle ratova sa Turskom 1876-1877. i 1878. Srbija je postala nezavisna kneževina uvećana za 14,76% teritorije i sa četiri nova okruga: Niškim, Pirotskim, Vranjskim i Topličkim (Pred-Kumanovska Srbija). To nije išlo lako, jer smo imali veće probleme sa Rusijom na diplomatskom, nego sa Turskom na bojnom polju. Rusija je htela da Sanstefanskim mitem te krajeve, koje smo mi oslobođili, ustupi novostvorenoj Kneževini Bugarskoj, koju su oni oslobođili. Tada je knez Milan Obrenović odveo ruskog konzula na Čegar, pred Ćele-kulu, i rekao mu: „Evo ekselencijo! Kada Rusi načine još jednu ovaku Ćele-kulu od srpskih glava, i ovu moju povrh njih metnu, onda će tek Bugari dobiti Niš” (Svetolik Grebenac; Kralj Milan i njegovo doba, Beograd 1938, str. 29). Niš je bio spasen, ali se knez Milan zamerio ruskom dvoru i diplomatički, pa je morao da napravi politički salto-mortale i da se preorientiše na susednu Austro-Ugarsku. Kad je sve to završio, počeo je da radi na pripremama da Kneževina Srbija preraste u Kralje-

železnice u saradnji sa francuskim finansijerom Bontuom, zidanje Kraljevskog dvora (sada Stari dvor), a Stojan Novaković (Šabac 1842-Niš 1915) je bio zadužen za novi Kraljevinski grb. Iznenada, Bontu je bankrotirao 18. januara 1882. i Srbija pada u dug od 40 miliona dinara, dva puta veći od državnog budžeta. To su bile velike pare jer je dinar tada vredio 0,32 grama zlata, odnosno preko 2,5 evra. Da bi predupredio finansijsku neizvesnost, Milan je na

Slika 1.

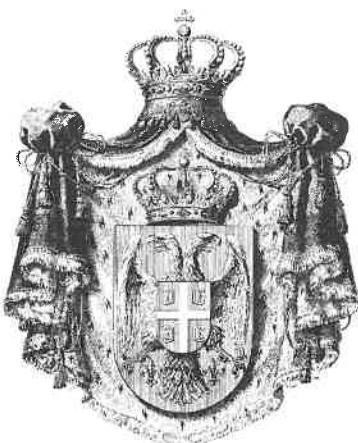
brzinu, bez krunisanja jer dinastija Obrenovića nije imala krunu, organizovao proglašenje Kraljevine 22. februara 1882. godine.

Veliki, pedantni istoričar, Stojan Novaković je rad na grbu počeo vrlo studiozno. Pošao je od toga da grb obnovljene Kraljevine treba da se zasniva na grbu stare, srednjovekovne kraljevine. Prvo je prostudirao izvore i literaturu, i angažovao slikara Vladislava Titelbaha da preslikava dvoglave orlove iz manastira Žiče, Lazarice, Ljubostinje, Kalenića (slika 1), Ravanice i Manasije. Posle tri godine svoja istraživanja je skupio i objavio pod imenom „Heraldički običaji u Srbiji, u primeni i književnosti”, (Godišnjica Ćupića IV, str. 1-140, 1884; preštampano u: Istorija i tradicija, SKZ Beograd 1982, str. 293-434).

Na osnovu literature i Titelbahovih crteža Novaković je pokazao da je grb Kraljevine Srbije u doba Nemanjića bio dvoglavi beli orao u poletu na crvenom polju, a u knjizi dečanskog kaluđera Gedeona Jurišića (Dečanski prvenac, Novi Sad 1852) je našao da se na trakama Dečanskog horosa nalazi najstariji srpski tetragram (slika 2, D. Todorović; Nalazi iz stare solunske livnice, Hilendarski zbornik 8, 121, 1991): „To bi bila najstarija slika onoga grba (slika 3) s kojim je Srbija kao Kneževina počela svoj državni život”. Kako je formiran grb Kraljevine Srbije (slika 4) Novaković detaljno govori:

Slika 3.
Grb Kneževine Srbije, 1830-1882.

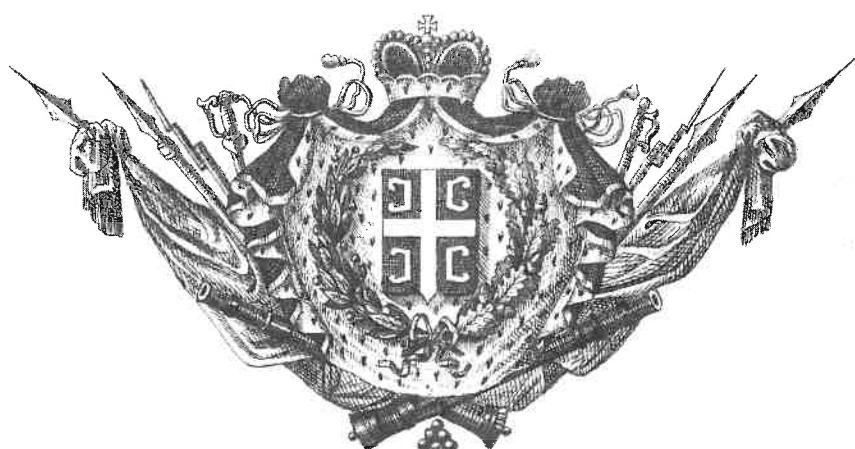
Slika 4.
Grb Kraljevine Srbije, 1882-1918.

kim načinom predstavljen postanak obnovljene Kraljevine.”

Zakon o grbu Kraljevine Srbije je bio usvojen 20. juna 1882. (Zbornik zakona i uredaba, XXXVII, 132 1882) i prešlo se na izradu grba. Stojan Novaković i bečki poslanik Filip Hristić su taj posao, ne zna se na čiju preporuku, poverili dvadeset godišnjem Ernstu Kralu, studentu Umetničke zanatske škole u Beču, koji je kasnije postao

nastao Kralov „blazon”, heraldički obrazac za naš čuveni grb Kraljevine Srbije, koji je ostao u upotrebi sve do ujedinjenja 1918. godine i stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Državni grbovi su se u XIX veku mnogo više koristili nego danas, i tokom vremena su ih radili svi naši poznati slikari i graveri: Anastas Jovanović, Steva Todorović, Mihajlo Valtrović, i dr. Najlepša heraldička ostvarenja su

Slika 5.
Grb Kneževine Srbije sa ratnim dekoracijama, 1876.

Slika 6.
Grb Kraljevine Srbije sa ratnim dekoracijama, 1883.

„S proglašenjem Kraljevine 22. februara 1882. javila se potreba da se grb promeni i obnovljenoj Kraljevini novi grb da... Ko je pažljivo čitao ovu raspravu videće na kakvim je osnovima sklopljen novi grb. Po heraldičkom ukusu našeg vremena, a iz osnova koje se dokazuju autentičnim spomenicima, izrađeni su svi sastavni delovi novoga grba. Iz stare kraljevske krune, koja je sačuvana na tolikim novcima, izvedena je svedena kruna po formi sadašnjih kraljevskih kruna. Po starim autentičnim oblicima dvoglavnog orla uzet je na novi grb dvoglavi orao u poletu, i spram našeg vremena uzeto je naturalističko heraldičko crtanje... Kako se Kraljevina Srbija razvila iz Kneževine Srbije, to je državni grb Kneževine stavljen na prsi orlu, i zadržan je plašt kojim se sve novije države u Evropi služe i koji je već na grbu Kneževine Srbije usvojen. Tako je na

slavni austro-ugarski carsko-kraljevski dvorski slikar grbova. Od Krala su naručena „dva originala, jedan crnim, šrafiran po heraldičkim pravilima u dve trećine formata priložene skice, i jedan u potpunim bojama na pergamentu” i da posle napravi 1000 crnobelih kopija (Arhiv Srbije; MID, pismo Stojana Novakovića Filipu Hristiću od postignuta na ukazima za unapređenje oficira, gde su grbovi ukomponovani u „panoplijе”, odnosno ratne dekoracije. Na slikama 5. i 6. su kao dve heraldičke „poslastice” dati grbovi Kneževine i Kraljevine Srbije sa ratnim dekoracijama, koji su kompjuterskom tehnikom skinuti sa oficirskih ukaza iz 1876. i 1883. godine.”

KATALOG SRPSKOG SREDNJOVEKOVNOG NOVCA

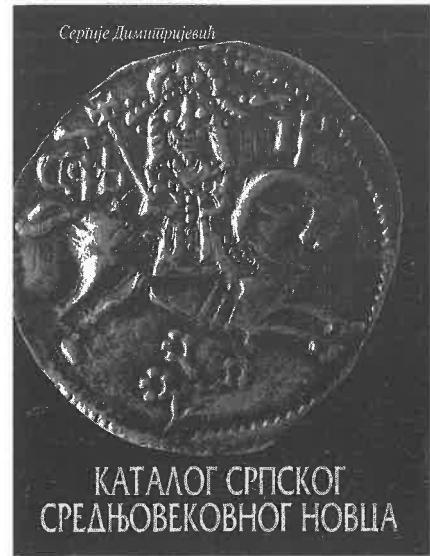
Autor: **Sergije DIMITRIJEVIĆ**

Izдавач: Srpska akademija nauka i umetnosti i Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2001.

Tvrdo ukoričenje, zaštitni omot, 28 cm

XII + 502 str., ilustr.

ISBN 86-17-09086-3

Najnja koja se pojavljuje 15 godina posle smrti autora, i koja u svakom pogledu predstavlja izdavački podvig, plod je strasti koja autora nije napušta celog života.

Numizmatičari su retko činovnici s punim radnim vremenom; kao i drugi kolezionari oni se po pravilu sakupljanjem bave uz druge „ozbiljnije” ili za preživljavanje važnije poslove. Tako je bilo i sa Sergijem Dimitrijevićem, koji je sakupljački rad započeo kao dečak (sakupljač je još i marke i razglednice) i strpljivim radom stvorio zbirku tako bogatu i potpunu da je mogla pretendovati da zastupa sav srpski srednjovekovni novac.

Uz druge aktivnosti Sergije Dimitrijević je neprekidno tokom celog života ne samo sakupljao srpski novac, nego i upoznavao i proučavao ono što je sakupljeno u javnim zbirkama do kojih je s velikom upornošću dospevao. Od 1957. je sistematski objavljivao rasprave iz numizmatike. One su popisane na početku ove knjige, pa je suvišno nabrajati ih. Najvažnije mi se čine one koje su izlazile u dugom nizu pod naslovom „Nove serije novih vrsta srpskog srednjovekovnog novca”. Za razliku od mnogih kolega po kolezionarskoj strasti, koji se obično ne udubljuju u proučavanje onog vremena u kome je novac bio kovan, Sergije Dimitrijević je temeljito i kritički pretresao probleme atribucije, hronologije, sadržaja i smisla poruka koje se na novcu nalaze. Ne retko je svoje teze proveravao u diskusiji sa specijalistima za pojedine naučne oblasti.

Ovo nije prilika da se opširnije prikazuju zasluge Sergija Dimitrijevića za upoznavanje starog srpskog novca. Njegov doprinos su visoko ocenjivali sami numizmatičari još za života, kad njegov rad nije bio zaokružen i završen. Podsetiće samo na posthumno objavljenu knjigu „Srednjovekovni srpski novac” koju su isti izdavači, Akademija i Zavod za udžbenike štampali 1997. godine. Tek knjiga koju ovde prikazujemo predstavlja u pravom smislu završetak opusa Sergija Dimitrijevića.

Zaslužni istoričar novca i srednjovekovne privrede, *Roberto Sabatino Lopez*, je odavno ocrtao program modernog proučavanja novca služeći se biološko-medicinskom metaforicom. Preporučavao je da se pored anatomije novca proučavaju i fiziologija i psihologija. Pod *anatomijom* je podrazumevao proučavanje novca kao materijalnog predmeta, opisivanje i analiziranje svih obeležja i znakova koje na sebi nosi. Govoreći o *fiziologiji* imao je na umu sve ono što je povezano sa cirkulacijom novca u prometu, a pre svega odnos prema cenama na jednoj, i prema sistemima mera na drugoj strani. Najzad, *psihologija* je podrazumevala odgonetanje značenja simbola i tumačenje poruka koje oni na sebi nose. Dugo je novac bio najefikasnije sredstvo propagiranja vladarske ideologije.

U ovom KATALOGU ZBIRKE SRPSKOG SREDNJOVEKOVNOG NOVCA sadržan je temelj na koji se može osloniti svaki od spomenutih tri pristupa u proučavanju novca. U osnovi to je anatomski atlas sa standardizovanim podacima (natpis, dimenzija, težina, snimak aversa i reversa primeraka iz svake zbirke). Podatak o sastavu i težini je pouzdani oslonac za osvetljavanje uloge toga novca u prometu. Najzad, tačna reprodukcija natpisa i likovnih predstava na jednoj i drugoj strani omogućava proučavanje simbolike dimenzije, koja je kod nas naročito aktuelna s obzirom na dugi period kovanja i velike razlike među onima koji su imali prava da kuju novac.

Katalog je već po naslovu knjiga koja počiva na pojedinačnom, sadržaj joj je saopšten kroz veoma veliki broj stavki. Pa, ipak, ne treba izgubiti izvida ni ono što svojom celinom doprinosi poznавању srpske srednjovekovne prošlosti. Katalog svojim sadržajem pokazuje kako se u dvovekovnom kovanju novca u Srbiji reflektuju: na jednoj strani razvijeno ruderstvo, a na drugoj strani dinamički i burni politički razvitak.

Biblioteka Srpske akademije nauka i umetnosti organizovala je u utorak 9. aprila 2002. godine predstavljanje knjige KATALOG ZBIRKE SRPSKOG SREDNJOVEKOVNOG NOVCA SERGIJA DIMITRIJEVIĆA. U salonu kluba SANU u Knez Mihailovoj 35, brojnim uglednim zvanicama Katalog su predstavili akademik *Dejan Medaković*, akademik *Sima Ćirković* i akademik *Slobodan Dušanić*.

Promociji ovog kapitalnog dela naše numizmatike prisustvovali su i predstavnici Srpskog numizmatičkog društva i redakcije časopisa „*dirnar*“. Našem članstvu i čitaocima želimo da naglasimo da pojava ovog Kataloga predstavlja veliki poduhvat u našoj nacionalnoj numografiji. Katalog obuhvata oko 1800 primeraka novca Srbije, Bosne i primorskih gradova pod srpskim suverenitetom. Predstavljeni su vladari, feudalci i gradovi koji su kovali novac, a objavljen je i veći broj nepoznatih novčanih vrsta.

Dr Sergije Dimitrijević, jedan od osnivača našeg Društva, govorio je da naš srednjovekovni novac spada u red najbogatijih i najinteresantnijih numizmatičkih područja, kako po broju vrsta, vladara, feudalaca i gradova koji su ga kovali, tako i po posebnoj lepoti, raznolikosti predstava i natpisa na njemu.

Mnogi od nas koji smo imali čast da pok. Sergija upoznamo za života, znamo da je on svaki slobodan trenutak, svaki predah, posvećivao numizmatičari. Posetio je veliki broj muzeja i pregledao mnoge privatne zbirke, od ovih poslednjih da pomenemo dve najčešće: kolekcija braće Roš u Švajcarskoj i kolekcija Stanislava Krakova u Parizu. A što se samog Sergija i njegove kolekcije tiče, on je od kolecionara prerastao u naučnika kad je počeo da studijski obrađuje srpski srednjovekovni novac, da ga ponovo proučava sa njemu svojstvenom strašću i energijom.

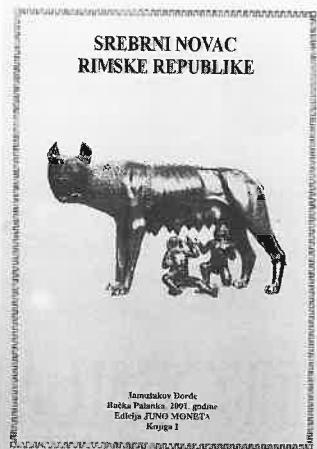
Katalog kolekcije Dimitrijević, počinje sa novcem kralja Radoslava (1228-1234). To je najstarija do sada nađena vrsta srednjovekovnog srpskog novca. Da se podsetimo - radi se o bakarnim ili srebrnim monetama čakastog oblika (tzv. skifati), sa grčkim natpisima, iskovanim u solunskoj kovnici vizantijskog cara Teodora Andela, Radoslavljevog tasta. Završava se, što se „srpskog dela” tiče, novcem Smedereva kovanim pod despotom Lazarem Đurđevićem (1456-1458). Sledi novac gradova, te bosanski srednjovekovni novac, čije se izdavanje završava kovanjima Stevana Tomaševića (1461-1463).

Novac sačuvan u kolekciji Dimitrijević, koji je sada kataloški obrađen i objavljen, biće od velike koristi mnogim budućim istraživačima, polazište za obradu naučnih studija iz ove oblasti, kao autentični izvor za proučavanje naše medievalistike.

„Nužno je naglasiti“ - kaže akademik Vasilije Krestić u predgovoru ove knjige - „da je Sergije Dimitrijević još za života odlučio da celokupnu svoju zbirku srpskog srednjovekovnog novca zavešta Srpskoj akademiji nauka i umetnosti. Tu njegovu želju, objavljuvanjem ovog Kataloga, ostvaruje njegova supruga gospođa Nada Dimitrijević“.

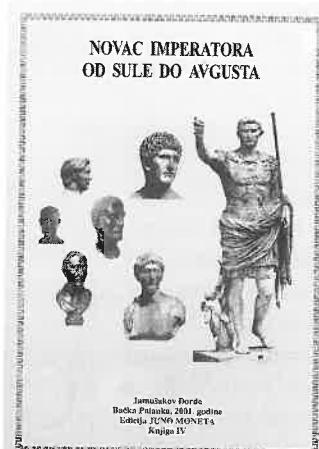
SREBRNI NOVAC RIMSKE REPUBLIKE

Autor: Đorđe JAMUŠAKOV
 Izdavač: EN-ES-ART, Novi Sad 2001.
 Edicija JUNO MOINETA, Bačka Palanka, Knjiga I
 Kartonske korice, 29,5 cm
 84 str., ilustr.

NOVAC IMPERATORA OD SULE DO AVGUSTA

Autor: Đorđe JAMUŠAKOV
 Izdavač: EN-ES-ART, Novi Sad 2001.
 Edicija JUNO MOINETA, Bačka Palanka, Knjiga IV
 Kartonske korice, 29,5 cm
 82 str., ilustr.

Davne 1980. godine član SND iz Bačke Palanke, g. Đorđe Jamušakov, izdao je popularnu knjigu „Rimski carevi i njihov novac“ u kojoj su opisane prepostavljene emisije delatnosti rimskih careva od Oktavijana do Teodosija.

Dve decenije kasnije, u novembru 2001. godine, g. Jamušakov je pokrenuo novu ediciju koja će više nego sigurno pomoći kako onima koji tek ulaze u rimsku antičku numizmatiku, tako i onima koji o tome dosta znaju ili misle da dosta znaju.

Edicija ima simbolično ime „IVNO MONETA“, a nazvana je tako po hramu boginje Junone u Rimu gde je kovan novac. Iz štampe su izašle dve knjige:

Knjiga I - SREBRNI NOVAC RIMSKE REPUBLIKE,

Knjiga IV - NOVAC IMPERATORA OD SULE DO AVGUSTA.

Knjige II i III čije je izlaženje iz štampe predviđeno u 2002. godini, obradivaće bronzani i zlatni novac iz istog perioda, čime bi edicija sa novcima do Oktavijana Avgusta bila zaokružena.

Po izjavi samog autora ovaj „numizmatički period“ ne uživa veći interes kod kolezionara bez obzira na relativnu pristupačnost u ceni iako se u većini slučeva radi o srebrnim apoenima koji obiluju pre svega kvalitetnim gravurama, zatim kvalitetnim materijalom (veliki procent srebra), kao i izborom motiva naaversu i reversu.

Dovoljno je napomenuti da se na tom novcu, bilo likom bilo kao monetari, pojavljuju Kornelije Sula, Pompej Veliki, Gaj Julije Cezar, Marko Antonije, Julije Brut, Oktavijan Avgust itd.

Uz obilje istorijskih podataka, ove ličnosti koje su u datom trenutku pokreale točkove istorije, predstavljene su i ilustrativno, što samo povećava vrednost vakve literature. (Poredenja radi, na 45-oj aukciji firme „Kricheldorf“, održanoj una 1998. godine, pojavilo se čak 300 različitih tipova novca iz ovog perioda).

Svaki izdavački poduhvat na srpskom jeziku koji tretira rimsku antičku numizmatiku treba pozdraviti, jer ako izuzmemmo separate radova, čiji su autori tručnjaci naših muzeja, a koji obrađuju pojedinu ostavu, nalaz ili eventualno nuješku zbirku, literatura na srpskom jeziku iz ove oblasti ne postoji, što pruža mogućnost za pogrešno, čak i nakaradno tumačenje ove internacionalne oblasti numizmatike. Tim pre je poduhvat g. Jamušakova vredan pažnje, i trud uložen a ovakav rad treba ceniti i podržati. Srpsko numizmatičko društvo pozdravlja bezrezervno podržava svaku aktivnost vezanu za izdavačku delatnost članova društva.

OSTAVA RIMSKOG NOVCA IZ VIMINACIJUMA IV I V VEGA

Autor: Branko DRČA
 Izdavač: Narodni muzej, Beograd 2001.
 Kartonske korice, 23 cm
 175 str. + 3 tb.
 ISBN 86-7269-057-5

Ovo je 13. knjiga u seriji Arheološke monografije Narodnog muzeja, a obraduje analizu sastava 414 komada posrebrenog i bronzanog novca ostave iz Viminacijuma. Objavljanje knjige pada u vreme kada se navršava tačno sto godina od otkrića ove ostave (1901).

U Predgovoru knjige gosp. Drče, akademik Nikola Tasić, direktor Narodnog muzeja, naglašava: „Dosadašnja numizmatička proučavanja... uglavnom su se bavila hronološkom atribucijom pojedinih primeraka i njihovim ikonografskim i epigrafskim objašnjenjima. Sa ovom knjigom čini se korak dalje. Ukazuje se na precizan sastav novca, ali se paralelno sa tim otvaraju mogućnosti višestrukog objašnjanja numizmatičke grade, naročito brojčano bogatih i raznovrsnih ostava po sadržaju i širem vremenskom dijapazonu, u ovom slučaju od 304. do 441. godine...“

Autor je pomenuto vremensko razdoblje u obradi podelio na pet perioda, prvi od 305. do 337, a poslednji od 395. do 441. godine. Nakon analize primeraka po razdobljima, a svrstanih po reversnim tipovima, sledi poglavje Zaključak, u kojem daje opširne komentare vezane za prisustvo srebra u novcu navedene ostave, uz pokušaj da sagleda poreklo prisustva metala u leguri koja je korišćena za kovanje bakarnog novca.

U poslednjem poglavju knjige autor navodi više novih varijanti i oznaka na novcu IV i prve polovine V veka, na bazi ove ostave, a koje su ilustrovane na tablama II i II.

Kompletan tekst knjige je dvojezičan, na srpskom i engleskom jeziku.

R.M.

DVA Veka POLICIJE U SRBIJI

Autor: Branko BOGDANović
 Izdavač: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Beograd 2002.
 Tvrdo ukoričenje, 30 cm
 213 str., ilustr.
 ISBN 86-83397-01-7

Povodom obeležavanja Dana Ministarstva unutrašnjih poslova i Resora državne bezbednosti, u Beogradu je 20. januara 2002. godine promovisana nova knjiga Branka Bogdanovića - „Dva veka policije u Srbiji“. Autor ove knjige poznat je kao veliki poznavalac istorije naoružanja, oblasti iz koje je objavio brojne stručne radove.

Ova knjiga posvećena je istoriji Ministarstva unutrašnjih poslova, pre svega javnoj bezbednosti. U užem smislu obuhvata razvoj, organizaciju, opremanje i naoružanje u različitim istorijskim periodima kako u ratu tako i u miru, tj. uniforme policije od 1908. godine do danas.

Recenzenti knjige su: general-potpukovnik policije Sreten Lukić, istoričar dr Mile Bjeljac i mr Miroslav Perišić.

Prilikom izrade ove u nas prvi put na jednom mestu objavljene tematike, autor je koristio autentičnu građu, fotografije i sl., dok je rekonstrukciju ilustracija činova, oznaka, opreme i naoružanja uradio sam autor uz svestranu pomoć i angažovanost Gordane Totić i Jovice Pantić, a rekonstrukciju uniformi profesor Fakulteta likovnih umetnosti, Čedomir Vasić. Sve rekonstruisane ilustracije urađene su u el-braš tehnici ili tehnikom akvarela.

Ova fina monografija, štampana na najkvalitetnijem papiru, uz odlične ilustracije, još uvek je nažalost nedostupna široj javnosti. Ona posebnu pažnju zaslužuje kod ljubitelja faleristike kao i sve većeg broja sakupljača policijske tematike kako u okvirima naših državnih granica tako i van njih.

Izložba Teslinih odlikovanja

U Muzeju Nikole Tesle u Beogradu izložena je zbirka odlikovanja iz zaostavštine Nikole Tesle, koju svakako treba pogledati, kao i sve ostale eksponate vezane za ovog našeg i svetskog velikana. Izložba uključuje sva odlikovanja koja je Nikola Tesla dobio u periodu od 1892. do 1939. godine. Tu je takođe uključen austro-ugarski Ordenski ukaz za Krst za zasluge Franje Josifa I koji je 1873. godine dodeljen Milutinu Tesli, Nikolinom ocu.

Broj odlikovanja koja je Nikola Tesla dobio, a koja su ovde izložena, manji je nego što smo to mogli prepostaviti pre ove izložbe. Dodeljeni su mu, međutim, gotovo isključivo najveći redovi ordena, i to: srpski i jugoslovenski - Orden Sv. Save II reda (1892) i I reda (1926), Orden Belog orla I reda (1936) i Orden Jugoslovenske krune I reda (1936). Pored ovih dodeljen mu je i 1. red crnogorskog Ordena Danila I (1895) i čehoslovački Orden Belog lava I reda (1936).

Pored pomenutih ordena, izložene su i inostrane medalje dodeljene Tesli i to: Medalja Univerziteta u Parizu (dodeljena 1937), Medalja Univerziteta Sv. Klement Ohridski u Sofiji (1939) i tri američke: Zlatna medalia Eliota Kresona (1893),

Medalja Džona Skota (dodeljena 1934. godine).

Napokon, tu je uključen i Akademski znak Španske kraljevske akademije, dodeljen Tesli 7. marta 1937. godine, a koji je, faleristički posmatrano, jedini interesantan primerak u katalogu ove izložbe. Ostala odlikovanja opisana u tom luksuznom katalogu isuviše su dobro poznata i ranije obrađena, pa je njihov detaljan opis u ovoj knjizi zaista suvišan. Umesto te veoma skupe knjige sa mnogo brojnim fotografijama u boji, u prezentaciji ove male zbirke sasvim je dobro mogao da posluži neki mnogo skromniji katalog izložbe.

R.M.

Sva naša odlikovanja u galeriji Vojnog muzeja

Povodom dana Vojske Jugoslavije, 16. juna, u Galeriji Vojnog muzeja na Kalemegdanu otvorena je 10.6.2002. izložba odlikovanja Srbije, Crne Gore, Jugoslavije i Republike Srpske. Izložbu koja obuhvata 265 odlikovanja - ordena, medalja i spomenica - otvorio je pukovnik Slobodan Stojanović, načelnik Uprave za moral GŠ VJ. Autor izložbe i kataloga je gospođa Dušanka Maričić, kustos Vojnog muzeja.

U koncepciji ove izložbe primenjen je tipološko-hronološki metod u postavci odlikovanja, pa su tako u prvom delu izložbe prikazana odlikovanja Knjaževine i Kraljevine Srbije i Crne Gore, potom Kraljevine SHS, Kraljevine Jugoslavije, DF Jugoslavije, FNRJ i SFRJ. U drugom delu izložena su odlikovanja ustanovaljena nakon raspada SFR Jugoslavije. To su odlikovanja Republike Srpske i Savezne Republike Jugoslavije. Ova poslednja grupa eksponata posebno je privukla pažnju i divljenje.

izložbe, prvenstveno zbog toga što nam je veći deo tih odlikovanja, naročito visokih redova, bio poznat samo iz literature i sa fotografijama. Sada smo imali prilike da ih vidimo „uživo”.

Војни музеј у Београду
позива Вас да,
поводом Дана Војске Југославије,
присуствујете отварању
изложбе

ОДЛИКОВАЊА Србије, Црне Горе, Југославије и Републике Српске

Понедељак 10. јун 2002.
у 13 часова,
Галерија Вojног музеја
Београд, Калемегдан 55

Posebnu pažnju, svakako, privukao je izloženi originalni primerak Ordena Republike Srpske (zvezda i ordenski znak na ogrlici), a koji je, kao i ostala odlikovanja RS objavljen u 14. broju našeg časopisa. Ne manji interes bio je i za slični ordenski „lanac“ SRJ, tj. Orden Jugoslavije na Velikoj ogrlici. Izložena je pozlaćena replika unikatnog primerka, koji je svojevremeno dodeljen Slobodanu Miloševiću „po funkciji“. U međuvremenu izmenjen je zakon, tako da stupanjem na funkciju Predsednik Republike više ne prima „insignije i postaje doživotni nosilac“ ovog ordena (stari čl. 12), pa isti nije dodeljen sadašnjem Predsedniku SRJ, dr Vojislavu Koštunici.

Odlikovanja iz pred-jugoslovenskog perioda, a posebno crnogorska i srpska od 1841. godine pa do I svetskog rata, zbog svog slavnog istorijskog značaja i visokih estetskih vrednosti, na ovoj su izložbi opet i ponovo privukla veliku pažnju i divljenje.

Izložba militarije u Resavici

Najaktivniji ogrank Srpskog numizmatskih društva, ND IDIMUM iz Resavice, pod neumornim rukovodstvom gosp. Jugoslava Miletića, organizovao je još jednu atraktivnu izložbu. Povodom Dana Pobede nad fašizmom (od nedavno - Dan Evrope), u Resavici je od 9. do 19. maja održana izložba vojnih oznaka, uniformi, oružja iz I i II svetskog rata, kao i novijeg oružja naše Vojske.

Resavica je, da se podsetimo, gradić u opštini Despotovac, ima 2693 stanovnika (1991), dok obližnje selo Resavica ima 218, a resavski rudnik (nekadašnji Senjski najdan) 722 stanovnika.

Uugoslav MILETIĆ

Novi ogranci Srpskog numizmatičkog društva u istočnoj Srbiji

U subotu 18. maja ove godine održana je osnivačka skupština SND oganka u Boljevcu, varošici i centru istoimene opštine u istočnoj Srbiji, jugo-zapadno od Zaječara. Opština Boljevac ima 18.384, a grad 3926 stanovnika [1991]. U blizini, podno planine Rtanj, nalazi se rudnik kamenog uglja Rtanj - Mirovo, a tu je i nekada poznati rudnik Bogovina.

Članovi osnivačke skupštine SND ogranka u Sokobanji

Prilikom trasiranja puta i postavljanja releja na obližnjem brdu Ježevica, pronađena je veća ostava novca sa likom rimskog imperatora Aleksandra Severa. Zbog toga je novoformirano numizmatičko društvo, prvo u ovom kraju, odlučilo da se nazove ND Aleksandar Sever, a kao amblem

Za predsednika boljevačkog ogranka Srpskog numizmatičkog društva z Beogradu, izabran je gosp. Filip Paunjelović, zamenik predsednika je gosp. Siniša Đukić, a sekretar gosp. Nenad Srbulović. Odlučeno je da se redovni sastanci ovog SND ogranka održavaju u lokalnom Kulturno obraz

Sledećeg dana, u nedelju 19. maja, osnovan je još jedan SND ogrank u stoma kraju, ND Sokograd u Sokobanji. Ovaj lepi gradić (koji se u 19. veku

Otvaranju ove izložbe prisustvovala je i delegacija Vojske Jugoslavije iz garnizona Čuprija, kao i predstavnici glavnog vojnog odseka Kragujevačkog regiona VJ. Komandant vojnog poligona Pasuljanske livade (najveći poligon u Srbiji), uručio je organizatoru izložbe prigodni poklon, knjigu iz oblasti vojne doktrine.

Eksponati izloženi u Resavici povo-
dom majske svečanosti većim delom
potiču iz kolekcija članova našeg Društva
iz tog kraja, dok je jedan deo eksponata
ustupljen organizatoru izložbe iz Spomen
sobe kasarne u Čupriji.

B M

na levoj obali Moravice. Sokobanjska opština ima 21.948, a sam grad 8439 stanovnika (1991). Leži podno planine Ozren.

Ovaj SND ogrank usvojio je pomenuti naziv po obližnjem srednjovjekovnom gradu, a znak istog je glavna kula Sokograda. Na osnivačkoj skupštini, kojoj je u ime Upravnog odbora SND prisustvovao vaš izveštać, učlanjeno je 20 članova, od kojih su troje deca, tj. podmladak Društva. Za predsednika je izabran gosp. Vladimir Radivojević, njegov zamenik je gosp. Ivan Bojković, a sekretar je gosp. Milovan Pantić. Sastanci će se održavati svake nedelje u restoranu „Splendid“ od 10 do 14 časova.

U prošlom broju „dinara“ najavili smo osnivanje numizmatičke sekcije Doma učenika i studenata u Jagodini. Ta sekacija je osnovana na Dan mlađenaca (22. mart o.g.), čime je na simboličan način naglašena činjenica da se radi o najmlađim našim numizmatičarima, SND podmlatku. Ovom prilikom u članstvo SND primljeno je 12 mladih članova - devojčica i dečaka, uglavnom učenica i učenika pedagoškog smera, znači budućih nastavnika i profesora.

Svečanom osnivanju ove Sekcije SND (čiji su mlađi članovi direktno u sastavu „centrale” u Beogradu) prisustvovalo je više uglednika iz Jagodine, TV Jagodina, novinari lokalnog lista „Novi Put”, a takođe grupa iz poznate obližnje Resavske likovne kolonije kod Despotovca.

U ime SND Beograd, vaš izveštac uručio je novoprmljenim članovima skromne poklone - po jedan srebrni dinar Kraljevine Srbije i reklamno-promotivni materijal našeg Društva.

У ЈАГОДИНСКОМ ДОМУ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА

ПРВА НУМИЗМАТИЧКА СЕКЦИЈА

Доказателство на учениките от студената (години) Доказателство на ученика постави съчленяване на музикалните и художествените изкуства.

ПЕРВОЕ ПОСЛЕДНЕЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ
БИЛЛИ БИЛЛИНГСОНУ
БИЛЛИ БИЛЛИНГСОНУ
БИЛЛИ БИЛЛИНГСОНУ
БИЛЛИ БИЛЛИНГСОНУ

Aleksandar BRZIĆ

Numizmatičke aukcije

Pre nego što počnemo sa prikazom aukcija, nekoliko objašnjenja i saveta. Kod svake aukcijske kuće daćemo, barem u prvom prikazu, adresu. Da bi informacije bile pregledne i ostale čitljive, u budućim člancima ćemo pokušati što manje da ih ponavljamo, tako da Vam savetujemo da sačuvate ovaj broj „dinara“.

Navedene cene su ogledalo potražnje, a ona se menja sa vremenom. Prema tome teško je tražiti neku stalniju logiku u ovome svemu, to je samo slika jedne određene vremenske situacije i ništa više. Prema tome, ako čitate da je neko platio basnoslovne sume za novčić koji i Vi imate, nemojte misliti da možete tek tako da ga prodate po toj ceni. Stvar je puno komplikovanija: iako je moguće da ćete ga prodati i po još većoj ceni, isto tako je moguće da na određenoj aukciji nikо Vaš novčić i ne pogleda! Takođe morate uvek uzeti u obzir troškove koje kako i kupac tako i prodavac aukcionoj kući plaća a oni su po pravilu:

- u Americi oko 15-17%
- u Austriji čak oko 30% (!)
- u Nemačkoj oko 18%
- u Švajcarskoj oko 20%.

I tako dalje... Prema tome, cene moraju da se obračunaju uvezši to sve u obzir. Na kraju krajeva, sve je relativno: pre dve godine, na jednoj aukciji Bank Leu u Cirihi je ponuđena jedna italijanska renesansna medalja za oko 5000.- franaka. Ništa uzbudljivo za njihove prilike. Šta se desilo? U sali su bila dva gospodina koja su oba htela pošto poto ovu medalju baš tada (medalja nije ni unikat a nije čak ni tako retka, sa malo stršljenia

dine na aukcijama kupiti...) i ona je završila na 280.000.- franaka, bez troškova. Prodavac je verovatno pao u nesvest kad je ovo čuo. Nažalost, puno je veći broj slučajeva gde se nešto ponudi i niko to nije pogleda. Prema tome treba biti jako pažljiv i ne praviti sebi iluzije na osnovu ovakvih priča, čak iako su istinite! U našim člancima u „dinaru“ (npr. o 100 perpera 1910), mi smo već i ranije upozoravali o ovom fenomenu...

Ako hoćete da ponudite nešto na aukciju, bolje je prvo posavetovati se sa iskusnijim poznavacima u Društву, koji mogu da Vam kažu da li vaša roba ima šanse. Jedna stvar je svim aukcionim kućama u inostranstvu jednak: zahtevi koji se stavlju na kvalitet materijala su jako visoki i, posebno što se tiče naše numizmatike i faleristike, samo vrhunski kvalitet može da dođe u obzir jer ništa drugo nije traženo. Aukcije su naime mesto gde se trguje vrhunskim kvalitetom i velikim retkostima; za ostale stvari bolje je ići na sastanke društava i na numizmatičke berze.

Sada već skoro prošla aukciona sezona 2001-2002. je karakterisana povećanom ponudom našeg materijala koji je i postigao lepe cene. U sezoni pre ove bilo je jako malo ponude i ono što je ponuđeno nije maltene našlo nikakvog odjeka, osim nekoliko vrhunskih odlikovanja. Cene su navedene bez troškova kao što je gore opisano. Što se kvalitetu tiče, kod novca koristimo uobičajene označke (po Mandiću), kod ordena nemačke označke: I-odličan kvalitet bez ikakvih oštećenja, II-laka oštećenja usled nošenja ili korišćenja, III-normalno stanje usled stalnog

Zbog povećanog interesa čitalaca, redakcija „dinara“ je odlučila da u svakom broju da prikaz aukcionog tržišta u inostranstvu u proteklom periodu, a na kojem su ponuđeni naši (srpski i jugoslovenski) rariteti. U ovom broju počemo sa prikazom perioda od oktobra 2001. pa do juna 2002. godine. Ovaj prikaz nije kompletan (nemoguće je pratiti sve numizmatičke aukcije, toliko ih već ima...), ali teži da prikaže najzanimljivije informacije sa stanovišta jugoslovenske numizmatike.

**Hauck & Aufhäuser Privatbankiers, Numismatik,
Löwengrube 12, D-80333 München.
Aukcija broj 16, 16–17. oktobra 2001.**

Vrlo interesantna aukcija jedne banke koja je poznata po dobro rešerširanim katalozima i visokom kvalitetu materijala koje nudi. Aukcije se ne održavaju često i imaju tendenciju da budu događaji sezone u Minhenu. Za nas relevantno:

Br.	Opis	Ponuda	Postignuto
855	20 din 1925. VF sa malim flekicama	DM 200.-	DM 280.-
856	4 dukata 1931. PP lako brisana VF	DM 450.-	DM 900.-
867	1 dukat 1933. skoro VF	DM 150.-	DM 300.-
873	20 perpera 1910. Krlj. ODL	DM 350.-	DM 600.-
874	10 perpera 1910. Krlj. Skoro VF	DM 300.-	DM 520.-
944	5 para 1917. u zlatu (!) RRR VF	DM 2000.-	DM 5200.-

Crnogorsko zlato **uvek** nalazi kupce i to po dobrim cennama, posebno kad je lepog kvaliteta! Senzacija ove aukcije je bio zlatni petoparac koji je i postigao odgovarajuću cenu, iako je početna cena bila podcenjena.

**Dorotheum GmbH, Dorotheergasse 17, A-1011 Wien.
Aukcija 495, 6–8. maja 2002.**

Dorotheum uvek odnegrde izvlači neverovatne raritete naše faleristike i to i ovog puta nije moglo da „omane”: Takovski krst I reda sa zlatnim mačevima (!) je ne samo bio jedna od zvezda aukcije uopšte, nego je na kraju ispaio i najskuplje odlikovanje cele aukcije, iako se očekivalo da će ponuđena retka odlikovanja Nemačke carevine otici za jako visoke cene...

Br.	Opis	Ponuda	Postignuto
293	Podmorničarski znak SFRJ I/II	€ 100.-	--
297	Orden Crv. Krsta Crne Gore 2. mod. R I/II	€ 450.-	€ 1300.-
339	Takovo krst I reda (Fischmeister) RRR I/II	€ 2000.-	€ 7500.-

Iz nepotvrđenih izvora saznajemo da je br. 297 otiašao kod jednog švaicarskog faleriste srpskog porekla, a da je br. 339 otia-

**Cortrie Auktionen, Karl-Heinz Cortrie GmbH,
Heidenkampsweg 76B, D-20097 Hamburg.
Aukcija broj 35, 26–27. aprila 2002.**

Ova kuća je do skora nudila samo papirni novac a od nedavno i žetone, kovani novac i odlikovanja. To se ogleda i u ponudi:

Br.	Opis	Ponuda	Postignuto
593	2 din 2000. otkov na 1 din (!) KSJ	€ 90.-	--
2479	10 din 11.11.1920. Pick 21a III	€ 80.-	€ 80.-
2480	100 din 30.11.1920. Pick 22 III	€ 80.-	€ 80.-
2481	1 din 1944. greška II-III	€ 90.-	€ 90.-
2482	1 din 1944. greška I-	€ 140.-	€ 140.-
2483	5000 din 1953. Pick 67Y I-	€ 800.-	€ 800.-
2484	100 i 1000 din bez dat. NEIZD. RRR I	€ 1600.-	€ 1600.-
2485	50 din 1991. retka sa norm. ser. brojem I	€ 250.-	€ 250.-
2486	50 din 1991. AA0000000 I	€ 75.-	€ 75.-
2487	100000 din 1994. I	€ 250.-	€ 250.-
2488	10 1.1.1994. Bugarski fals. I	€ 25.-	€ 25.-
2489	Serijska 1994. SPECIMEN I	€ 250.-	€ 250.-
2490	20, 50 i 100 din 2000. MAKULATURA I	€ 140.-	€ 140.-

Većina kovničkih grešaka modernog perioda ne postiže velike cene, jer za ovim materijalom među numizmatičarima ne postoji naročita potražnja.

**Dr. Busso Peus Nachf., Münzhandlung,
Bornwiesenweg 34, D-60322 Frankfurt.
Aukcija broj 371, 24–26. aprila 2002.**

I ovo je veoma ugledna kuća sa visokim kvalitetom materijala i poznata po fer cennama, kako za kupce tako i za prodavce. Često se nude i medalje, pre nekoliko meseci je recimo bila ponuđena cela serija medalja sa Đorđem Vajfertom na njima. Tačkođe su poznati po svojoj ekspertizi u pogledu islamske numizmatike.

Br.	Opis	Ponuda	Postignuto
1157	10 perpera 1910. KSJ	€ 250.-	€ 330.-
1158	20 perpera 1910. VF	€ 300.-	€ 320.-

Naročito je primerak od 10 perpera bio zaista veoma lep! Iako na slici izgleda kao da su ivice oštećene, to nije slučaj: kod svih ovih novčića je uzrok toga samo kovanje i arabeska

**H.D. Rauch G.m.b.H., Graben 15, A-1010 Wien.
Aukcija broj 69, 13–14. maja 2002.**

Rauch ima uvek interesantne primerke naše numizmatike i faleristike.

Br.	Opis	Ponuda	Postignuto
1257	20 din 1879. skoro VF	€ 100.-	€ 150.-
1258	20 din 1879. ODL	€ 80.-	€ 130.-
1259	2 kom. 20 din 1879. ODL	€ 110.-	€ 200.-
1260	5 din 1879. PP RRR	€ 1000.-	€ 2400.-
1261	10 para 1879. PP	€ 100.-	€ 380.-
1262	5 para 1879. PP	€ 100.-	€ 300.-
1263	1 para 1868. KSJ	€ 20.-	€ 52.-
4474	Takovo II stepen samo znak «GAS» I-	€ 250.-	€ 320.-
4476	Sv. Sava I «GAS» I-	€ 650.-	€ 950.-
4477	Sv. Sava II 2. model I-	€ 300.-	€ 380.-
4478	Sv. Sava III 2. model I-II	€ 200.-	€ 260.-
4479	Sv. Sava V 3. model I-	€ 60.-	€ 80.-

Ovde je vrlo interesantno da je 5 din. 1879. u PP prodat za toliko veliku sumu. Kao i u slučaju 10 para i 5 para (koje inače po slici nama ne liče na poliranu ploču...) ovi primerci se mogu naći i puno jevtinije. Nedavno je u Americi ponuđena jedna petodinarka u PP za „samo“ \$1600.- (prodajna lista Panamex). Verovatno se radi o nekom kupcu koji zaista nije mogao da sačeka bolju priliku.

**Gorny & Mosch, Giessener Münzhandlung,
Maximiliansplatz 20, D-80333 München.
Aukcija broj 116, 6. marta 2002.**

Br.	Opis	Ponuda	Postignuto
3103	Avnoj set (italijanski) PP najfiniji KSJ	€ 2000.-	€ 2000.-

Svake godine se u Evropi pojave jedan do dva seta „Avnoj“ i ako se uopšte prodaju, onda skoro uvek za početne cene.

**Münzzentrum Rheinland, Keldersstr. 6,
D-42697 SG-Ohligs.
Aukcija broj 110, 2–4. maja 2002.**

Ova kuća skoro u svakoj aukciji ima dobar i interesantan jugoslovenski materijal, najčešće dukate i medalje, a ređe srebrni i drugi novac.

Br.	Opis	Ponuda	Postignuto
2034	1 dukat 1931. ptice KSJ	€ 100.-	€ 105.-
2035	1 dukat 1933. klas KSJ-	€ 300.-	--
2036	1 dukat 1934. klas KSJ RR	€ 1000.-	--

Ovde se skuplji dukati nisu prodali...

**UBS AG, Numismatik, Aeschenvorstadt 1, CH-4002
Basel.
Aukcija broj 53, 29–31. januara 2002.**

Najveća Švajcarska aukciona kuća čije aukcije posećuju svi najveći svetski trgovci novcem i banknotama. Skoro nikad se ne nude odlikovanja i veoma malo antički novac koji je specijalitet njihovog najvećeg konkurenta, *Bank Leu*, u Cirkulu. Veoma važne aukcije: sve što je skupo i retko je prošlo barem jedanput kroz njihove ruke...

Br.	Opis	Ponuda	Postignuto
1585	4 dukata 1931. klas skoro VF	Sfr 500.-	Sfr 525.-
1586	4 dukata 1931. klas VF	Sfr 550.-	Sfr 625.-g
1587	4 dukata 1931. klas VF	Sfr 500.-	Sfr 600.-
1588	1 dukat 1932. klas KSJ	Sfr 120.-	Sfr 130.-
1589	1 dukat 1932. klas skoro KSJ	Sfr 120.-	Sfr 160.-
1590	1 dukat 1933. klas skoro KSJ	Sfr 250.-	Sfr 380.-
1591	500 kuna 1941. u zlatu KSJ	Sfr 2000.-	Sfr 1800.-
1602	5 perpera 1914. skoro VF	Sfr 300.-	Sfr 280.-
2308	10 para 1868. najfiniji KSJ	Sfr 100.-	Sfr 200.-
2309	2 kom 1 para 1868. najfiniji KSJ	Sfr 80.-	Sfr 170.-

I ovde se opet vidi da visok kvalitet postiže lepe cene koji god novčići bili u pitanju. Posebno su bili interesantni bakreni srpski primerci koji su još uvek imali crvenu boju.

KUPUJEM

olimpiski medalje, baklje,
plakete i stare značke

Tel. +385 21 / 543-362
Mob. +385 91 / 534-1679
hello@mail.inet.hr

Dragan PAVLOVIĆ

Naša 6. aukcija

Dana 28. aprila 2002. godine održana je šesta po redu aukcija Srpskog numizmatičkog društva. Aukciji je prethodio izlazak kataloga koji je ovoga puta mogao da se pogleda i na sajtu SND. Takođe, celokupan materijal koji su lanovi Srpskog numizmatičkog društva ponudili za 6. aukciju bio je izložen potencijalnim kupcima i ostalim posetiocima na azgledanje dan ranije 27. aprila, na 43. međunarodnom susretu numizmatičara.

Pored uobičajenih oblasti zastupljenih na aukciji, antičkog, rednovekovnog i modernog novca, ordenja i medalja, papirnog novca, vrednosnih papira i numizmatičke literature, ovoga puta u se na aukciji pojavili i žetoni, istorijski papiri u vidu povelja, diploma i ukaza o unapređenju kao i razglednice sa uglavnomojnom tematikom. Bila je ovo istovremeno i naša najobimnija aukcija do sada, sa ukupno 946 lotova, gotovo dvostruko više nego a prethodnim aukcijama.

I ovoga puta veće interesovanje od ostalih oblasti vladalo je a ordenjem, medaljama i papirnim novcem. U tabeli je dat kratak prikaz lotova koji su posebno obeležili 6. aukciju Srpskog numizmatičkog društva, a cene su date u evrima.

Na aukciji je bila prilično velika ponuda antičkog i vizantijskog novca (preko 80 lotova), ali isključivo jeftiniji primerci koji su se prodali uglavnom po početnim cenama. Za srpski srednjovekovni novac ovoga puta nije bilo interesa, tako da su i najaktivniji primerci ostali neprodati, i to: lot 96 - dinar despota Števana Ugleša Mrnjavčevića (poč. cena € 300); lot 97 - dinar raljice Jelene Mrnjavčević (€ 650) i lot 102 - dinar despota Stefana Lazarevića (€ 225).

Lot br.	Pređmet	Početna cena	Postignuta cena
137	Zlatna plaketa Petar sa šapkom.	750	790
191	Mađarska, 10 franaka-4 forinti 1871.	35	80
193	Bavarska, 10 maraka 1873.	80	145
252	Orden Kradorđeve zvezde s mačevima, III red.	1.100	1.120
311	Medalja za zasluge kralj. domu, Obrenović.	250	315
349	Medalja Srpskog streličkog saveza, 1904.	150	305
431	Crnogorska zlatna Obiliča medalja za hrabrost.	250	350
443	Orden ratne zastave, IKOM, zlato, brillanti, rubini.	1.250	1.600
662	Crna Gora, novčanica 10 perpera 1912.	150	305
672	Srbija, preštampana novčanica 100 dinara 1905.	100	400
695	Jugoslavija, 100 dinara - 400 kuna 1919.	100	215
752	Jugoslavija, 5000 dinara 1950.	300	380
778	Jugoslavija, 100 dinara 1989, spomenik.	400	600
897	Štampana Spomenica Udruženja četnika, 1934.	30	140

Mali oglasi

Čitam ove naše oglase:
„Kolekcija ovaj”, „Kolekcija onaj”.
Čitam i divim se, pa poželim da i ja jednog dana pročitam svoj oglas:

„Moja Kolekcija”.

Zato sam odlučio da malo češće zavučem ruku u svoj džep.
A Vi mi možete pomoći, ako prodajete neki lep primerak, tako što ćete pozvati broj:

063/201 521

Kupujem

akcije i diplome,
kafkska-esnafska pisma,
ordenje i metalni novac
Austrougarske i Švajcarske

011/3546-131
011/3220-781
063/327-715

KUPUJEM

papirni novac
Kneževine i Kraljevine Srbije,
a posebno:

- 5 dinara 1876.
- 50 dinara 1914.

PLAĆAM NAJPOVOLJNIJE !

M. Arsić
063/534-260

ORDEN br. 1

U utorak 11. juna o.g. posetioци нашег redovnog sastanka prijatno su iznenađeni još jednim izdavačkim poduhvatom SND: tog dana izašao je iz štampe i našem članstvu prvi put prezentovan „ORDEN” br. 1, kao specijalno izdanje časopisa „dinar”. Ovaj prvi broj „Ordena” predstavlja ustvari osavremenjeni reprint istoimenog biltena koji je davne 1979. godine izdala Faleristička sekcija Srpskog numizmatičkog društva. Izdat je samo jedan broj, umnožen tehnikom šapilografisanja, i isti gotovo da nije sačuvan - nema ga ni naša biblioteka. Sada su svi tekstovi tog skromnog biltena preštampani modernom tehnikom, uz nove, znatno kvalitetnije ilustracije, i uz četiri korične stranice u boji.

Nakon ovog prvog broja, redakcija „dinara” planira da nastavi sa izdavanjem časopisa „ORDEN”. Drugi broj, znatno obimniji, trebao bi da izade iz štampe krajem ove godine, a zatim po jedno izdanje svake godine.

Doživotni članovi Srpskog numizmatičkog društva

001	Zoran ILIĆ	Beograd
002	Marko MANDIĆ	Beograd
003	Dragan MILOŠEVIĆ	St. Galen, Švajcarska
004	Jelena MILOŠEVIĆ	St. Galen, Švajcarska
005	Vladimir MILOŠEVIĆ	St. Galen, Švajcarska
006	Lea MILOŠEVIĆ	St. Galen, Švajcarska
007	Vukašin EDRENIĆ	Beograd
008	Borivoje HOMEN	Beograd
009	Slobodan HOMEN	Beograd
010	Miroslav ILIĆ	Sirakovo
011	Nebojša MITROVIĆ	Beograd
012	Dragan STANISAVLJEVIĆ	Beograd
013	Gordana STANISAVLJEVIĆ	Beograd
014	Dušan KOVACHEV	Beograd
015	Draško STEVIN	Beograd
016	Zmago JELINČIČ	Ljubljana, Slovenija
017	Martin UGARKOVIĆ	Bečeј
018	Slobodan MIJATOVIĆ	Pančevo
019	Nenad BJEOŠ	Pančevo
020	Sara MANDIĆ	Beograd
021	Sredoje RADOVIĆ	Kraljevo
022	Žikica PAUNOVIĆ	Tićevec
023	Milan KAMENOVIC	Pirot
024	Milan STOJANOVIC	Niederbipp, Švajcarska
025	Stojan BRZAK	Basel, Švajcarska
026	Goran DOKIJANOVIĆ	Basel, Švajcarska
027	Rajko IVANOVIĆ	Hagen, Nemačka
028	George YOVICH	No. Royalton, OH, SAD
029	Vladimir MUDRI	Beograd
030	Velibor RANKOVIĆ	Drammen, Norveška

Časopis „Orden” br. 1 može se nabaviti na sastancima Društva po ceni od 100 dinara, ili poručiti na tel. 011 / 3221-972, 3223-621 i 064 / 131 63 70, odnosno putem elektronske pošte preko adrese numiserb@yubc.net

Da se ne zaboravi

Pod prednjim naslovom je 24.1.1992. godine naš pok. član A. Garotić sastavio i upravi našeg Društva dostavio listu mesta na kojima su se održavali redovni sastanci SND (utorkom) od osnivanja 1956. do 1992. godine. Objavljujemo tu listu bez ikakvih ispravki:

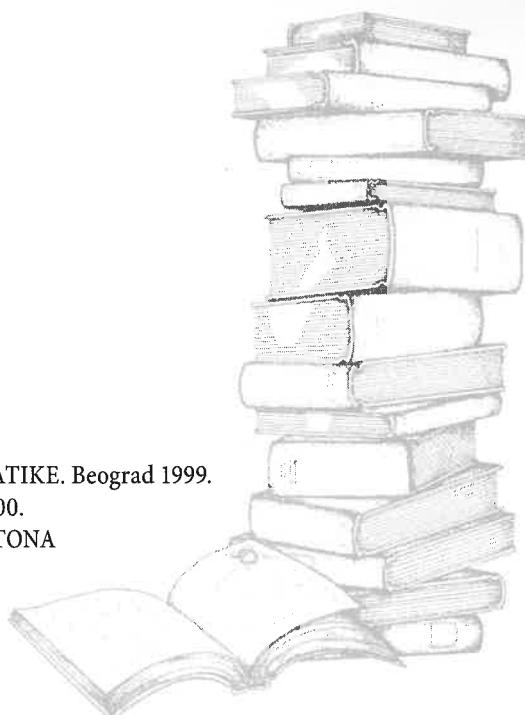
1. Filatelističko društvo u Sremskoj ul.
2. Savez sindikata u ul. Moše Pijade, hodnik
3. Gradska kafana na trgu N. Pašića
4. Kafana u ul. Čika Ljubina
5. Savez esperantista ul. Srpskih vladara
6. Udruženje gluvih ul. Svetog Save
7. Mesna zajednica u ul. Ćirila Metodija
8. Mesna zajednica u ul. Prote Mateje
9. Mesna zajednica u ul. Bitoljska
10. Restoracija u listu „Politika“
11. Sala na uglu Pop Lukina ul. i Kosmajска ul.
12. Foaje u ul. Uzun Mirkova br. 1
13. Dom Omladine u ul. M. Pijade
14. Mesna zajednica u ul. Karađorđeva
15. Dom Omladine u ul. Makedonska
16. Hotel „Metropol“
17. Zgrada „Beograđanka“ V sprat
18. Muzej fresaka ul. Cara Uroša.

KNJIŽARA

SRPSKOG NUMIZMATIČKOG DRUŠTVA

I - Publikacije Srpskog numizmatičkog društva

- „NUMIZMATIČAR” - Raspoloživi brojevi: 2-8 i 13-21
- „dinar” - Raspoloživi brojevi: 6-18
- ORDEN br. 1
- AUKCIJE SND - Katalozi 1 i 3-6
- Slobodanka STOJAKOVIĆ: KONSTANTIN VELIKI U SVETLU NUMIZMATIKE. Beograd 1999.
- Grupa autora: KATALOG AKCIJA — CATALOG OF SHARES. Beograd 2000.
- Ranko MANDIĆ: TOKEN OF THE YUGOSLAV LANDS — KATALOG ŽETONA JUGOSLOVENSKIH ZEMALJA. Beograd 2001. (rasprodato).
- SND fascikle
- SND podmetaći
- SND komplet opticajnog novca SRJ 2000
- SND razglednice

II - Numizmatičke knjige drugih izdavača raspoložive na sastancima SND

- Vojislav MIHAJOVIĆ: NOVAC SRPSKIH VELIKAŠA IZ VREMENA CARSTVA. Beograd 2000.
- Vujadin IVANIŠEVIĆ: NOVČARSTVO SREDNJOVEKOVNE SRBIJE. Beograd 2001.
- Jovan HADŽI-PEŠIĆ: NOVAC SRBIJE 1868-1918. Beograd 1995.
- Jovan HADŽI-PEŠIĆ: NOVAC KRALJEVINE JUGOSLAVIJE 1918-1941. Beograd 1995.
- Jovan HADŽI-PEŠIĆ: NOVAC JUGOSLAVIJE 1944-1992. Beograd 1996.
- Jovan HADŽI-PEŠIĆ: NOVAC JUGOSLAVIJE 1992-1996. Beograd 1999.
- Ranko MANDIĆ: KATALOG METALNOG NOVCA 1700 - 1994. Beograd 1995.
- Albert PICK - Krause MISHLER. STANDARD CATALOG OF WORLD PAPER MONEY. 8th Edition, 1996.
- Narodna banka: NOVČANICE JUGOSLAVIJE 1918-1997. Beograd 1997.
- Željko STOJANOVIĆ: KATALOG PAPIRNOG NOVCA SRBIJE I JUGOSLAVIJE 1876-1996, Beograd 1996.
- MEDALJE I PLAKETE IZ ZBIRKE NARODNOG MUZEJA. Beograd 1981.
- Marian FURLAN i Nenad BELOŠ: YUGOSLAVIA — ARMY INSIGNIA & DECORATIONS 1918-1990. Toronto 1991.
- Slavoljub PETROVIĆ: NUMIZMATIČKI REČNIK. Šabac 2000.
- Bogdan KOPRIVICA: SVET NUMIZMATIKE. Beograd 2001.
- Branko DRČA: OSTAVA RIMSKOG NOVCA IZ VIMINACIJUMA IV I V VEKA. Beograd 2001.
- Đorđe JAMUŠAKOV: SREBRNI NOVAC RIMSKE REPUBLIKE. Bačka Palanka 2001.
- Đorđe JAMUŠAKOV: NOVAC IMPERATORA OD SULE DO AVGUSTA. Bačka Palanka 2001.
- KNEZ MILOŠ I SRPSKE VLASTI PREMA STARINAMA I UMETNOSTI 1815-1839. Beograd 1969.
- Robert JACKSON: SUBMARINES OF THE WORLD. (Srpske podmornice). London 2000.

Navedenu literaturu i materijal
možete poručiti na brojeve telefona:
011/3221-972, 064/131 63 70
ili na adresu:
„dinar”, Makedonska 21, 11000 Beograd.

SASTANCI NUMIZMATIČARA U SRBIJI

SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO - BEOGRAD

Termin: utorak 15-18 časova

Mesto: Svetog Save 16-18, II sprat

Kontakt: Dragan Pavlović, tel. 011/3221-972, 064/131- 6370

BABUŠNICA - Numizmatičko društvo „Lužnica”

Termin: svakog prvog ponedeljka u mesecu 10-12 časova

Mesto: Hotel „Crni vrh”

Kontakt: Zlatibor Ilić

BEČEJ

Termin: ponedeljak 17-19 časova

Mesto: Dom penzionera

BOLJEVAC - Numizmatičko društvo „Aleksandar Sever”

Termin: svakog prvog ponedeljka u mesecu 18-20 časova

Mesto: Kultурно obrazovni centar Boljevac.

Kontakt: Siniša Đukić, tel. 030/63-224

JAGODINA

Termin: nedelja 11-15 časova

Mesto: kafe „Cezar”

KRUŠEVAC

Termin: ponedeljak 17-19 časova

Mesto: Stara mezušana

LESKOVAC

Termin: nedelja 9-13 časova

Mesto: hotel „Beograd”

NEGOTIN - Numizmatičko društvo „Hajduk Veljko”

Termin: subota 10:30 -13 časova

Mesto: kafana „Separe”

Kontakt: Mića, tel. 063/455-359

NIŠ - Numizmatičko društvo „Mediana”

Termin: petak 15-18 časova

Mesto: Tvrđava, Planinarski dom

Kontakt: Vukadin Dimitrijević, tel. 018/523-548, 018/591-973

NOVI SAD

Termin: nedelja 10-12 časova

Mesto: restoran NIP „Forum”, Vojvode Mišića 2, I sprat

RESAVICA - Numizmatičko društvo „Idimum”

Termin: svakog prvog ponedeljka u mesecu 16-19 časova

Mesto: Dom kulture - mala sala

Kontakt: Jugoslav Miletić, tel. 035/627-495

SOKOBANJA - Numizmatičko društvo „Sokograd”

Termin: nedelja 10-14 časova

Mesto: restoran „Splendid”, Kralja Petra I br. 2

Kontakt: Milovan Pantić, tel. 063/476-371

SUBOTICA

Termin: nedelja 9-12 časova

Mesto: restoran „Antikvarnica”, Borisa Kidriča 10

Kontakt: Silvester Gerlović, tel. 024/556-958, 024/44-957

SVRLJIG - Numizmatičko društvo „Timacum Maius”

Kontakt: Slaviša Milivojević, tel. 018/823-682

ZAJEČAR

Termin: sreda 18-21 časova

Mesto: prostorije SOFKE

Kontakt: Zoran Pantić, tel. 019/769-617

ZRENJANIN

Termin: nedelja 9-12 časova

Mesto: Dom penzionera

Zlatne medalje članovima SND

U Kovinu je 13 jula 2002. godine, pod pokroviteljstvom opštine Kovin, biblioteke „Vuk Karadžić“ Kovin i udruženja maketara „Panon“ - Pančevo, a u saradnji sa Centrom za kulturu, organizovan „Kup Utve zlatokrile - Panon kup - Kovin 2002“. To je takmičenje maketara vazduhoplova i istorijskih minijatura saveznog ranga.

Pored domaćina takmičenja Kovina, svoje eksponate aviona, automobila, istorijskih minijatura (figure vojnika i sl.), diorama (makete istorijskih događaja) izložili su takmičari iz Beograda, Novog Sada, Kraljeva, Sente i Pančeva. Van kategorije takmičarskog dela priređena je prateća izložba knjiga, maketa aviona, brodova i tenkova, te brojnih uniformi, oznaka i odlikovanja.

Pančevci Vuk Jokanović i Nenad Bjeloš, poznati kolecionari i članovi Srpskog numizmatičkog društva, učestovalim su na ovoj izložbi sa delom kolekcije iz oblasti Ratnog vazduhoplovstva i Ratne Mornarice JNA i Vojske Jugoslavije.

Nakon završenog takmičenja i zatvaranja izložbenih postavki, dodeljene su diplome, medalje i priznanja najboljima u kategorijama takmičenja. Organizator ovog takmičenja, inž. Zoran Milenković, uručio je van protokola u ime Organizacionog odbora našim članovima Nenadu Bjelošu i Vuku Jokanoviću diplome i zlatne medalje za prateću izložbenu postavku odlikovanja i uniformi.

N. M.

**KUPUJEM
numizmatičke i druge
EXLIBRISE**

011 / 185-652

064 / 113-6998

mmandic@telekom.yu

43. MEĐUNARODNI SUSRETI SND

Naši tradicionalni prolećni međunarodni susreti, 43. po redu, održani su 27. aprila 2002. godine u Hotelu „Slavija“. Kao i četrdeset dva puta do sada, stekao se utisak da je sala u kojoj su održani susreti bila tesna da primi sve zainteresovane. Broj prodatih ulaznica nije pouzdan indikator o veličini posete, jer neki su, zbog onog čuvenog dukata na poklon, kupovali po nekoliko karata koje ionako nisu bile skupe: koštale su samo 30 dinara, tj. pola evra.

Prigodnim poklonima dodeljenim izvlačenjem srećnih brojeva ulaznica - zlatnik, srebrnjak, knjige, besplatna članarina... ove godine dodato je i 10 majika čijom se kupovinom SND uključilo u još jednu humanitarnu akciju - pomoći Dečjoj klinici u Tirkovoj ulici u Beogradu. Sve to uvećalo je uzbudnje u već od prisutnih uzavreloj atmosferi.

Međunarodni karakter i ovih susreta izražen je učesnicima numizmatičara iz više zemalja, premda u manjem broju: iz Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Bugarske, Grčke, Mađarske, Italije, Rusije i Ukrajine. Od naših ogranača širom Srbije, kao i uvek najbrojniji bili su posetoci iz ND „Idimum“ iz Resavice i ND „Lužnica“ iz Babušnice. Pojedinačnih posetilaca i izlagača bilo je iz svih krajeva Srbije.

Šta još reći? Bilo je lepo!

Doviđenja do jesenjih susreta uz još više poklona, više posetilaca i još više dragih gostiju iz zemlje i inostranstva i nadamo se većem prostoru, jer kao što rekosmo – ipak je bilo tesno.

Dodata i vi! Bićete drag gost SND, a možda dobijete i neki poklon. Nikad se ne zna.

Rista Miletić

KATALOG SRPSKOG SREDNJOVEKOVNOG NOVCA

sa cenama u evrima (€)

МИРОСЛАВ ЈОВАНОВИЋ
**СРПСКИ
СРЕДЊОВЕКОВНИ
НОВАЦ**

Београд 2002.

Prodaja na sastancima SND
i na tel. (011) 3245 - 472
e-mail: dunjajov@eunet.yu

VENERANDA MEMORIA

**Miodrag M. Maksić
1951–2002.**

Čl. karta 831/72

Sudbina i ništa više

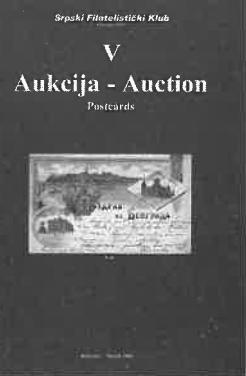
SRPSKI FILATELISTIČKI KLUB

Osnovan 1919.

Sedište: Gopodar Jevremova 56, Beograd
 Aukciona sala: Kraljice Natalije 21, Beograd
 Tel. 011/33443-926; 063/201-018
 Fax 011/3243-687 i 011/334-1750
 E-mail: aukcsfk@EUnet.yu

www.aukcija-sfk.cp.yu

www.auction-sfk.com

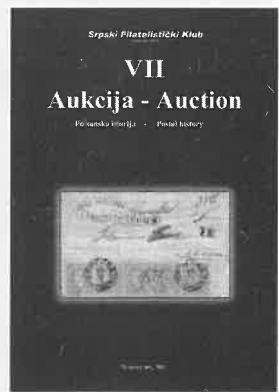
VIII JAVNA AUKCIIJA - PUBLIC AUCTION KNJIGE I ISTORIJSKI DOKUMENTI

Auction Programme

SUBOTA SEPTEMBAR 21, 2002 Starts 13h LOTS 1 - 706
 NEDELJA SEPTEMBAR 22, 2002 Starts 14h LOTS 707 - 1267

Vrlo uspešne dosadašnje aukcije Srpskog filatelističkog kluba u ul. Kraljice Natalije (bivša ul. Narodnog fronta) obuhvatale su predmete iz najpopularnijih grana kolekcionarstva, kao što su: filatelija, fiskalistika, knjige, dokumenti, papirni novac, akcije, reklame, razglednice, slike, gravire, fotografije, ekslibrisi i dr. Aukcije su bile javne a pismeni licitanti su uzeli značajno učešće, posebno iz Austrije, Nemačke, Švajcarske, Holandije, Engleske, SAD i Kanade, kao i svih država nekadašnje Jugoslavije. Krajem ove i početkom sledeće godine planirano je održavanje sledećih SFK aukcija:

IX AUKCIIJA 19. i 20. X 2002. Filatelija: marke i poštanska istorija
 X AUKCIIJA 14. i 15. XII 2002. Razglednice, fotosi, plakati, akcije
 XI AUKCIIJA april 2003. Celokupna sakupljačka oblast od papira
 XII AUKCIIJA maj 2003. Poštanska istorija (pisma, karte i OSTALO)

Mali oglasi

Kupujem,
prodajem
i menjam

akcije
deonice
obveznice

Kupujem
i menjam

ordenje Crne Gore

Kupujem

značke, ordenje, akcije,
tablice osiguravajućih
društava,
vrednosne papire i novčanice

Kupujem

kataloški jeftin i
dobro očuvan
rimski srebrni novac

USKORO u centru Beograda

PRVA I JEDINA NUMIZMATIČKA RADNJA U SRBIJI

nasnici

ORDANA I DRAGAN
TANISAVLJEVIĆ

rodajemo i kupujemo

metalni i papirni novac, medalje i odlikovanja, žetone, vojne oznake i značke, arhive od vrednosti, ukaze, dinastijske, vojne i sl. fotografije, albume i numizmatički pribor, numizmatičku, falerističku i srodnu stručnu literaturu.

laćamo gotovinski i bez odlaganja

upljenu robu isplaćujemo gotovinskim u celosti, na licu mesta i bez odlaganja. ri tome možete računati na striktno poverenje i našu maksimalnu korektnost.

tkupljujemo kompletne kolekcije

premni smo da na vaš poziv odmah doputujemo u bilo koje mesto u Srbiji i rnoj Gori radi otkupa vaših kompletnih kolekcija ili pojedinačnih vrednih rimeraka koje ste rešili da otuđite. Pri tome vam garantujemo brzu, stručnu i prektnu uslugu, uz gotovinsko plaćanje odmah.

reba vam literatura?

našoj radnji imaćete priliku da nabavite neophodna referencna numizmatička eli svih naših izdavača, delimično i strana izdanja, kao i komplete i pojedinačne brojive stručnih časopisa i druge neophodne literature.

ILO DA KUPUJETE ILI PRODAJETE,
BRATITE SE NAJPRE NAMA
A STRUČNU, PRIJATELJSKU,
OŠTENU I LJUBAZNU USLUGU!

Whether buying or selling see us first for professional,
friendly, fair and courteous service!

THE FIRST AND THE ONLY NUMISMATIC SHOP IN SERBIA

Jugoslavija, Beograd
Strahinjića bana br. 54 b
Tel. 063 - 200-887
e-mail: numdragan@ptt.yu

9971450518001

Kolekcija HOMEN